

Міністерство освіти і науки України
Донбаська державна машинобудівна академія (ДДМА)

**ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ
ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ
СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

Монографія

Затверджено
на засіданні вченої ради
Протокол № 3 від 30.10.2025

Краматорськ–Тернопіль
ДДМА
2025

УДК 657.11.01+655.155+338.4
О-17

Авторський колектив:

Акімова О. В., д-р. екон. наук, професор;
Сімаков К. І., канд. екон. наук, доцент;
Дубинська О. С., канд. екон. наук, доцент;
Романькова О. М., канд. хім. наук, доцент;
Гудима А. А.; Ісанишина Г. Ю.; Гонтаренко Т. О.

Рецензенти:

Шкрабак І. В., д-р екон. наук, професор, в. о. завідувача кафедри
«Організація та автоматизація виробництва» ТОВ «Технічний університет
«МЕТІНВЕСТ ПОЛІТЕХНІКА», м. Маріуполь;

Пілецька С. Т., д-р екон. наук, професор кафедри «Економіка повітря-
ного транспорту» Національного авіаційного університету, м. Київ.

А 12 Обліково-аналітичне та методичне забезпечення управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання : монографія / О. В. Акімова [та ін.]. – Краматорськ–Тернопіль : ДДМА, 2025. – 173 с.

ISBN 978-617-7893-08-9

У монографії представлено пакет рекомендацій щодо удосконалення системи обліково-аналітичного та методичного забезпечення управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання. Зокрема, проведено удосконалення методики контролю діяльності об'єднаних територіальних громад та управління їхньою економічною безпекою.

Практична цінність роботи полягає у розробленні рекомендацій стосовно удосконалення чинної системи обліково-аналітичного та методичного забезпечення управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання.

УДК 657.11.01+655.155+338.4

© Акімова О. В., Сімаков К. І.,
Дубинська О. С., Романькова О. М.,
Гудима А. А.; Ісаншина Г. Ю.; Гон-
таренко Т. О., 2025
© ДДМА, 2025

ISBN

ЗМІСТ

Вступ	5
1 Рекомендації з удосконалення системи обліково-аналітичного забезпе- чення державного контролю та аудиту діяльності суб'єктів державного се- ктору	7
1.1 Удосконалення методики контролю діяльності об'єднаних територіа- льних громад та управління їх економічною безпекою	7
1.2 Система інформаційного забезпечення суб'єктів публічного сектору відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності та вимог фінансово-економічної безпеки.....	24
2 Методичні рекомендації з удосконалення системи обліково-аналітичного та методичного забезпечення управління фінансо- во-економічною безпекою суб'єктів господарювання	54
2.1 Облікове забезпечення інформаційної складової фінансово- економічної безпеки суб'єктів господарювання	54
2.2 Методичне забезпечення процесу визначення рівня фінансово-економічної безпеки підприємства на основі розрахунку пока- зників його фінансового стану за даними звітності.....	70
2.3 Визначення рівня та удосконалення системи фінансово- економічної безпеки підприємства за допомогою обліково- аналітичних даних фінансового та стратегічного управлінського обліку	85
2.4 Пропозиції щодо вдосконалення контролю управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання.....	104
2.5 Методичне забезпечення аналізу фінансового стану підприємств машинобудівної галузі в контексті досягнення цілей управління фінансово-економічною безпекою	120
Висновки	144
Перелік джерел посилання.....	146

ВСТУП

Наявність значної кількості загроз для стійкого та ефективного функціонування кожного підприємства потребує удосконалення наявних та розроблення нових механізмів гарантування економічної безпеки на мікрорівні. Відповідно до високого рівня невизначеності умов функціонування найбільш важливими сьогодні залишаються проблеми інформаційного забезпечення управління економічною безпекою підприємства. Основою інформаційного забезпечення повинно стати обліково-аналітичне забезпечення, яке передбачатиме формування обліково-аналітичної інформації після збору й оброблення зовнішньої та внутрішньої інформації, а надалі – розроблення на її основі тактичних і стратегічних завдань в управлінні економічною безпекою підприємства.

Мета роботи полягає у підготовці пакету рекомендацій з удосконалення системи обліково-аналітичного та методичного забезпечення управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання.

Відповідно до мети дослідження ставляться такі завдання:

- провести удосконалення методики контролю діяльності об'єднаних територіальних громад та управління їхньою економічною безпекою;
- надати рекомендації з удосконалення системи інформаційного забезпечення суб'єктів публічного сектору відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності та вимог фінансово-економічної безпеки;
- дослідити проблему забезпечення якості облікової інформації, що надається користувачам для прийняття рішень;
- удосконалити методичне забезпечення щодо визначення рівня фінансово-економічної безпеки підприємства на основі розрахунку показників його фінансового стану за даними звітності.

Предметом дослідження є системи обліково-аналітичного та методичного забезпечення управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання в Україні та світі.

Об'єктом дослідження є господарюючі суб'єкти: підприємства різних форм власності та суб'єкти державного управління.

Практична цінність роботи полягає у розробленні рекомендацій стосовно удосконалення наявної системи обліково-аналітичного та методичного забезпечення управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання.

Методологія дослідження. Теоретичну й методологічну основу дослідження склали роботи вітчизняних і зарубіжних провідних учених і фахівців галузі комплексного аналізу досвіду зарубіжних країн стосовно обліково-аналітичного та методичного забезпечення управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання.

Основоположним методом дослідження став діалектичний спосіб пізнання процесів і явищ. Використані також традиційні методи, що мають описово-аналітичний характер.

1 РЕКОМЕНДАЦІЇ З УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ Й АУДИТУ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ

1.1 Удосконалення методики контролю діяльності об'єднаних територіальних громад й управління їхньою економічною безпекою

Процес децентралізації супроводжується багатьма організаційними проблемами, що пов'язано з необхідністю формування нових базових принципів функціонування об'єднаних суб'єктів місцевого самоврядування.

Одним із таких базових принципів є державне управління економічною безпекою в об'єднаних територіальних громадах (далі – ОТГ), тому що це сприяє створенню надійної та забезпеченої всіма необхідними засобами захищеності національно-державних інтересів у сфері економіки.

Якщо ж давати визначення дефініції «державне управління економічною безпекою ОТГ», то можна погодитися з таким трактуванням – «вид державного управління, під час якого органи виконавчої влади, місцевого самоврядування та громади своїми рішеннями та діями здійснюють безпосередній вплив на розвиток ОТГ, що у свою чергу призводить не тільки до мінімізації екзогенних й ендогенних загроз, а також до тісної взаємодії між суб'єктами управління» [1].

Забезпечення ефективності такого виду державного управління починається з планування формування й використання ресурсів ОТГ.

Не дивлячись на те, що планування розвитку громади здійснюється за Методологією стратегічного планування розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні за підтримки політики регіонального розвитку в

Україні EuropeAid/132810/C/SER/UA [4] і включає проведення соціально-економічного аналізу, SWOT-аналізу, визначення й відбору конкурентних переваг, визначення концепції (бачення) розвитку і стратегічних цілей, основним методом планування доходів і витрат органів місцевого самоврядування є складання бюджетних програм і кошторисів, але ці процеси недостатньо враховують ризики зовнішнього середовища, можливості приватно-державного партнерства, індивідуальні особливості кожної громади, які повинні максимально бути задіяні в формуванні спроможності територіальних громад.

Усі стратегічні цілі засновані на стратегічній платформі, яка є фундаментом подальшого розвитку. Структура стратегічної платформи, у відповідності до Методології стратегічного планування розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні, містить такі елементи:

- резюме соціально-економічного аналізу ОТГ,
- ключові внутрішні і зовнішні чинники (SWOT-аналіз),
- стратегічне фокусування,
- концепція (бачення) розвитку,
- стратегічні цілі розвитку [4].

Процес розроблення середньострокового, або довгострокового (стратегічного) плану починається з підготовчого етапу, який включає запуск процесу планування та мобілізацію представників зацікавлених сторін.

Методологія інтегрує ключові аспекти життєдіяльності і розвитку: економічні, соціальні та екологічні, підтримуючи їх взаємодію.

Найбільшу увагу при цьому слід приділяти такій складовій планування, як SWOT-аналіз.

Методологією стратегічного планування розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні пропонуються такі запитання для виконання SWOT-аналізу:

Сильні сторони:

- які конкурентні переваги є у громади?
- що громада робить добре?
- до яких необхідних ресурсів громада має доступ?

Слабкі сторони:

- які соціальні, економічні, демографічні й екологічні проблеми стоять на заваді добробуту громади?
- що громада робить погано?
- що у громаді гірше, ніж у громад-конкурентів?

Можливості:

- які значні економічні можливості є у громади?
- від яких сьогоднішніх та очікуваних в майбутньому тенденцій громада може одержати вигоди?

Загрози:

- які сьогоднішні та майбутні технологічні, ринкові, соціальні й економічні тенденції потенційно можуть перешкоджати зростанню й розвитку громади? [4].

Тобто необхідно відмітити, що для підготовки матриці SWOT-аналізу й розроблення стратегій такий підхід має досить умовний характер і не конкретизує питання, на які необхідно відповісти громаді, що викликає труднощі при підготовці планів.

Для ефективного проведення SWOT-аналізу слід об'єктивно підходити до оцінювання сильних і слабких сторін громади, необхідно докласти зусиль для того, щоб чітко розрізняти поточну ситуацію і можливий (бажаний) стан у майбутньому, бути конкретними у формулюваннях, уникаючи варіативності зрозуміння, використовувати порівняння щодо конкурентоспроможності громади, за результатами скласти коротку і просту SWOT-матрицю, яка є зрозумілою та зручною у використанні.

Тому, вивчивши досвід вже створених й успішно працюючих ОТГ, пропонується типовий перелік сильних і слабких сторін, можливостей і загроз зовнішнього та внутрішнього середовища.

SWOT-аналіз рекомендується проводити, використовуючи універсальний метод, який можна застосовувати в найрізноманітніших сферах управління, адаптований до сучасних пропозицій дослідження територіальних громад за такими напрямками: економіка, інфраструктура, зовнішні зв'язки й екологія. Такий багатовекторний аналіз дозволить визначити оптимальні пропорції і формалізувати напрямки використання потенціалу громади та знизити ризики неспроможності й дефіциту фінансових ресурсів. У таблиці 1.1 запропоновані основні елементи SWOT-аналізу ОТГ.

Таблиця 1.1 – SWOT-аналіз громади

ЕКОНОМІКА	
1	2
СИЛЬНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
Сприятливі умови для розвитку сільського господарства: рослинництва і тваринництва Значна кількість працездатного населення Наявність корисних копалин Загальна площа вільних земельних ділянок промислового значення Багатий природний ландшафт, наявність рекреаційних зон та природно-заповідних територій Близьке розташування від районного та обласного центрів. Наявність автомобільного шляху національного значення Наявність об'єктів, доступних для інвестування, з метою створення виробництва Наявність земель за межами населених пунктів, які потенційно можуть бути інвестиційними ділянками Наявність великих підприємства Наявність сільськогосподарських та фермерських господарств, які швидко адаптуються в нових економічних умовах. Наявність водних об'єктів Розвиненість соціальної інфраструктура Реалізація партнерських проєктів	Наявність на території неродючих земель Низький рівень підприємницьких ініціатив Відсутність підприємств з переробки сільськогосподарської продукції Відсутність діючих об'єктів туристичної та рекреаційної сфери Відсутність бізнес-інфраструктури для розвитку підприємництва Відсутність підготовлених інвестиційних пропозицій для потенційних інвесторів Незначний досвід залучення позабюджетних (грантових) коштів Низька додана вартість в агропромисловому комплексі Значний рівень безробіття Обмежена кількість робочих місць для жінок працездатного віку Наявність сезонного безробіття Не завершено інвентаризації земель, відсутність генеральних планів, зонінгу земель тощо. Низька активність населення у громаді

Продовження таблиці 1.1

1	2
МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
Розвиток фермерського господарства та зростання світового попиту на екологічну сільськогосподарську продукцію Збільшення фінансування місцевих та регіональних програм для розвитку кооперації та сільських територій Створення та розвиток відпочинково-туристичної зони (агротуризм, «зелений туризм», екотуризм, виробництво сувенірної продукції) Відновлення та розвиток автентичних промислів Доступність інформаційних та фінансових ресурсів, у т. ч. для молоді, в напрямку започаткування власної справи Детінізація та подальший розвиток малого та середнього бізнесу Встановлення зовнішніх зв'язків та впровадження спільних проєктів Створення бренду громади	Нестабільна соціально-економічна та політична ситуація в країні Зростання трудової міграції і втрата трудових ресурсів, особливо молоді Погіршення демографічної ситуації, зменшення чисельності населення і його старіння Припинення діяльності основного бюджетоформувального (платника податків) с/г підприємства громади Підвищення світових цін на енергоносії Надмірне використання добрив і засобів захисту рослин, що негативно впливає на стан довкілля та життя населення Збільшення кількості умовно безробітних мешканців, що не сплачують податки до бюджету Зміна політичного курсу в країні, призупинення реформи
ІНФРАСТРУКТУРА	
СИЛЬНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
Наявність інфраструктури дошкільної та середньої освіти Збережені та підтримуються заклади культури та спорту Позитивний досвід залучення субвенцій Впроваджується проєкт вуличного освітлення у населених пунктах громади Наявність власного комунального підприємства для підтримки та розвитку інфраструктури громади Наявність сучасних комунікаційних систем і мереж	Недостатньо розвинута дорожня інфраструктура Низький рівень забезпеченості кадрами в медичній сфері Високе енергоспоживання бюджетних установ Недостатній спектр соціальних послуг людям похилого віку на рівні ОТГ Недостатній рівень розвитку сфери побутових послуг Часткова відсутність та погана якість наявного водопостачання на території громади. Відсутність системи поводження з твердими побутовими відходами, наявність стихійних звалищ

Продовження таблиці 1.1

1	2
МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
Збереження та вагоме збільшення державної бюджетної підтримки ОТГ Залучення коштів міжнародної технічної допомоги для створення мережі об'єктів соціально-культурної сфери відповідно до потреб мешканців громади Оптимізація закладів освіти з метою економії коштів для реалізації проєктів місцевого економічного розвитку Розвиток альтернативної енергетики та виробництва альтернативних видів палива	Делегування повноважень органами державної влади громадам без забезпечення відповідних фінансових ресурсів на їх виконання Зниження рівня ґрунтових вод, що призводить до проблем водопостачання
ЕКОЛОГІЯ	
СИЛЬНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
Відсутність екологічно забруднюючих виробництв та промисловості	Наявне засмічення території громади (через низьку екологічну культуру мешканців) Відсутність полігонів ТПВ (паспортизованих сміттєзвалищ), центрів сортування та перероблення сміття (сміттєзвалища документально не оформлені)
МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
Розвиток енергозберігаючих технологій і альтернативних джерел енергії (сонячна, вітрова, енергія біомаси) Підвищення екологічної свідомості та залучення мешканців громади до заходів екологічного спрямування	Погіршення екологічного стану території та забруднення території громади (пластик, засоби захисту рослин, добрива, спалювання соломи)

На основі результатів SWOT-аналізу будується SWOT-матриця, яка є інструментом для аналізу сильних і слабких сторін, можливостей і загроз на перетині чотирьох ключових елементів SWOT-аналізу. Можливі стратегії SWOT приведені в таблиці 1.2.

Тобто SWOT-аналіз ОТГ зазвичай повинен використовуватися на початкових фазах планування як корисний інструмент для ініціювання та подальшого моніторингу стратегічної і проєктно орієнтованої діяльності.

Результати SWOT-аналізу є основою формування стратегії подальшого розвитку ОТГ з урахуванням загроз і можливостей внутрішнього і зовнішнього середовища, що у свою чергу є необхідною умовою стратегічного планування і складання середньострокових планів розвитку (3–5 ро-

ків) і короткотермінової частини, яка складається з плану реалізації, фінансового плану, плану моніторингу й оцінки та плану з нарощування потенціалу (зміцнення спроможності).

Таблиця 1.2 – SWOT-матриця ОТГ

SWOT-стратегії	Сильні сторони	Слабкі сторони
Можливості	Стратегія 1 Сильні сторони – можливості	Стратегія 2 Слабкі сторони – можливості
	Застосовується в ситуації, коли громада ще вибудовує свої позиції і, отже, максимально концентрується на напрямках, де можливості підтримують сильні сторони.	Застосовується в ситуації, коли слабкі сторони можуть бути подолані, щоб розблокувати нові можливості, або як існуючі можливості зможуть зменшити слабкі сторони громади.
Загрози	Стратегія 3 Сильні сторони – загрози	Стратегія 4 Слабкі сторони – загрози
	Застосовується в ситуації, коли сильні сторони можуть бути використані для того, щоб обмежити або усунути вплив загроз. Ця комбінація також представляє захисний (оборонний) варіант. Вона може бути застосовна для розвинених громад із сильною конкурентною позицією, які працюють на запобігання певних (очікуваних) негативних зовнішніх впливів, використовуючи власні сильні сторони.	Застосовується в ситуації, коли здійснюється усунення слабких сторін із метою запобігання вразливості регіону зовнішнім загрозам. Це повною мірою оборонна стратегія, яка може бути оптимальною лише для дуже добре розвинених громад, яким потрібно тільки утримувати свою хорошу позицію відносно своїх конкурентів.

Також SWOT-аналіз є дієвим інструментом оцінювання ризиків ОТГ у процесі державно-приватного партнерства. Державно-приватне партнерство (далі – ДПП) представляє собою сучасний ефективний і перспективний механізм партнерської взаємодії державного й приватного секторів, який дозволяє вирішити численну кількість проблем соціального й економічного розвитку країни, шляхом об'єднання ресурсів і досвіду учасників партнерства, перерозподілу ризиків між ними, залучення у державний сектор новітніх технологій, додаткового капіталу та кваліфікованих спеціалістів [6].

На законодавчому рівні для виявлення ризиків здійснення державно-приватного партнерства, їх оцінювання та визначення форми управління ними Постановою Кабінету Міністрів України № 232 від 16 лютого 2011 р. затверджено «Методику виявлення ризиків здійснення державно-приватного партнерства, їх оцінки та визначення форми управління ними», згідно з якою «ризик ДПП визначається як можливість настання події, дії або бездіяльності, які можуть впливати на державно-приватне партнерство на будь-якому етапі його здійснення, витрати, стан активів та якість послуг або очікувану прибутковість» [15].

Кожен проєкт, що реалізується на засадах ДПП є унікальним, отже важливим моментом є розроблення класифікації ризиків, з якими можуть зіткнутися учасники партнерства. Перелік ризиків, які можуть виникнути в процесі реалізації проєктів досить різноманітний, тому існує безліч підходів до їх класифікації. У свою чергу, ризики можуть розподілятися залежно від сфери застосування проєкту, його розміру та специфіки, особливостей учасників, етапу реалізації проєкту та інших ознак.

Так, згідно з «Методикою виявлення ризиків здійснення державно-приватного партнерства, їх оцінки та визначення форми управління ними» до істотних ризиків здійснення державно-приватного партнерства відносять [15]:

- 1) отримання дозволів і ліцензій;
- 2) проєктування і будівництво (реконструкція, поліпшення, ремонт тощо):
 - наявність та умови використання земельної ділянки;
 - недоліки технології;
 - перевитрата коштів;
 - затримка у завершенні;
 - нездатність підрядника;
 - ризики впливу на навколишнє природне середовище;

3) попит і ринок збуту;

4) операційні ризики:

- постачання та вхідні матеріали;
- недооцінка витрат;
- недоліки технології;
- нездатність оператора;
- вплив на навколишнє природне середовище;

5) нормативно-правові ризики;

6) фінансові та макроекономічні ризики:

- наявність фінансування;
- фінансова здатність приватного партнера;
- відсоткова ставка;
- інфляція;
- курс гривні до іноземної валюти;

7) соціальні та політичні ризики, заперечення або опір з боку основних заінтересованих сторін;

8) форс-мажорні обставини й інші непередбачені події з високим рівнем впливу.

Отже, проведений SWOT-аналіз продемонстрував сильні сторони держави та приватного бізнесу, які варто брати до уваги, ініціюючи проєкти ДПП, а також дозволив виявити їхні слабкі сторони, які необхідно ліквідувати. Для громадськості використання державно-приватного партнерства також має свої сильні та слабкі сторони, кількість яких незначна, але їх не слід залишати без уваги (табл. 1.3).

SWOT-аналіз також допомагає розкрити для кожного з учасників партнерства можливості, які можна використати для ефективної реалізації проєктів та передбачити потенційні загрози, що можуть перешкоджати розвитку партнерських взаємовідносин та на які доцільно звернути особливу увагу. Зокрема, з позиції громадськості ДПП відкриває багато мож-

ливостей, що в черговий раз підтверджує необхідність застосування цього механізму [6].

Таблиця 1.3 – SWOT-аналіз приватного партнера [6,14]

Внутрішнє середовище	
Сильні сторони (strengths)	Слабкі сторони (weaknesses)
- наявність фінансових ресурсів, що можуть бути інвестовані у будівництво, реконструкцію та модернізацію об'єктів інфраструктури; - наявність та використання високоефективних технологій, що відповідають сучасним вимогам; - наявність висококваліфікованих кадрів; - значний досвід реалізації інфраструктурних та інвестиційних проєктів; - наявність ефективних способів управління майном; - швидке прийняття управлінських рішень; - оперативне прийняття управлінських рішень; - налагоджена система контролю якості.	- низький рівень прояву ініціативи з боку приватного сектору; - неможливість реалізації занадто великих проєктів; - вразливість приватних партнерів до економічних і політичних змін; - неможливість самостійно реалізувати проєкт, що зумовлює необхідність пошуку ще одного партнера.
Зовнішнє середовище	
Можливості (opportunities)	Загрози (threats)
- створення позитивного іміджу у суспільстві; - використання зарубіжного досвіду; - розширення інфраструктурної мережі шляхом доступу до нових сфер економіки; - поліпшення та розширення зв'язків з органами державної влади; - розширення зв'язків із громадськістю; - пряма підтримка з боку державної влади; - отримання додаткового доходу від реалізації проєкту у вигляді тарифних платежів; - отримання державного або комунального майна у довгострокове використання; - постійне надходження платежів за проєктами у довгостроковій перспективі; - довгострокове розміщення коштів під державні гарантії; - підвищення статусу проєкту через участь державного партнера; - співфінансування проєктів ДПП; - оптимізація розподілу ризиків і відповідальності щодо реалізації проєкту.	- недостатній обсяг гарантій та захищеності прав приватного партнера; - втручання держави у процес встановлення розмірів тарифів на послуги; - зміна законодавчої бази; - ризик невиконання державним партнером взятих на себе обов'язків; - розірвання договору або відмова від реалізації проєкту з боку державного партнера; - втрата вкладених коштів внаслідок провалу проєкту; - негативна тенденція економічної та політичної ситуації; - погіршення фінансового становища приватного партнера або брак коштів через занадто високу фінансову навантаженість; - відхилення від графіку виконання робіт за проєктом.

Наступним елементом системи управління економічною безпекою ОТГ є ефективна підсистема фінансового контролю місцевих ресурсів (публічні кошти, необоротні та інші активи) та їх використанням.

Але значною проблемою залишається велика кількість неформалізованих видів, форм і змісту контролю взагалі й зокрема, діяльності суб'єктів місцевого самоврядування, які суперечать одне одному і викликають перетинання повноважень державних інституцій, що його здійснюють.

Суперечливість у теоретичному обґрунтуванні змісту контролю як функції державної фінансової політики, а також недостатньо прозоре відображення у наведених визначеннях сутності власне контролю пояснюється, на нашу думку, такими обставинами:

- по-перше, недосконалістю методологічних традицій, які покладені в основу дослідження контролю – в рамках сучасного наукового пошуку, сутність контролю, його змістові складові та механізми є предметом теорії управління, теорії державного управління, теорії державного регулювання економіки, адміністративного права, теорії господарського контролю тощо;

- по-друге, відсутністю обґрунтування зв'язку між функціями держави та державного управління – з одного боку, і змістом феномену контролю – з іншого;

- по-третє, просуванням у науковій літературі поглядів на контроль з утилітарних позицій, а саме в змісті підпорядкування;

- по-четверте, складністю розмежування контролю, моніторингу, аудиту, нагляду, діагностики, аналізу й інших пов'язаних категорій у прикладному аспекті;

- по-п'яте, складеною традицією ототожнювати державний фінансовий контроль лише із контролем за формуванням і використанням державних фінансових ресурсів.

Усі вище перелічені проблеми і визначення у відношенні державного фінансового контролю дозволяють визначити, що, перш за все, відсутнє чітке розмежування між об'єктами і суб'єктами та повноваженнями органів, які здійснюють зовнішній контроль, і ще більше непорозумінь – в організації системи внутрішнього контролю суб'єктів місцевого самоврядування. Внутрішній фінансовий контроль в органах місцевого самоврядування характеризується надзвичайною слабкістю, однак відчутне його посилення неможливе через відсутність спеціальних служб у штатних структурах відповідних місцевих органів управління та брак підготовлених для цього фінансових кадрів із достатнім рівнем кваліфікації та компетентності.

Виходячи з визначення внутрішнього контролю як комплексу заходів, що застосовуються керівником для забезпечення дотримання законності й ефективності використання бюджетних коштів, досягнення результатів відповідно до встановленої мети, завдань, планів і вимог щодо діяльності бюджетної установи та її підвідомчих установ [2], необхідно перш за все формалізувати об'єкти і суб'єкти внутрішнього контролю (табл. 1.4).

Таблиця 1.4 – Об'єкти та суб'єкти внутрішнього контролю

Об'єкти внутрішнього контролю	Суб'єкти внутрішнього контролю
Місцеві бюджети	Органи місцевого самоврядування
Цільові фонди місцевого самоврядування	Фінансові та бухгалтерські служби установ, підприємств і організацій комунальної власності
Місцеві запозичення	Громадяни та громадські об'єднання, які залучені до контрольних заходів щодо об'єктів фінансового контролю.
Комунальне майно та земля	
Фінансова діяльність учасників бюджетного процесу.	

На сьогоднішній день одним із найважливіших завдань реформування державних фінансів й адміністративно-територіального устрою України визначено формування ефективних механізмів фінансового забезпечення функціонування територіальних громад задля їх повноцінного залучення

до процесів соціально-економічного зростання держави. Це передбачає зміну у поглядах на економічний розвиток окремих територій, характер фінансових взаємозв'язків й обумовлює необхідність нарощування фінансової бази місцевого самоврядування і, як наслідок, зростання його самодостатності та фінансової незалежності.

Лише запровадивши систему внутрішнього контролю, можна ставити на порядок денний питання впровадження внутрішнього аудиту. Внутрішній аудит здійснюється для оцінювання функціонування системи внутрішнього контролю в установі, надання рекомендацій щодо її поліпшення без безпосереднього здійснення заходів з організації внутрішнього контролю, управління ризиками і прийняття керівних рішень з управління фінансовими й іншими ресурсами [3].

Таким чином, розвиваючи систему державного контролю, необхідно не створювати обмежень для дій на місцевому рівні, зберегти його автономність, але при цьому спрощувати й уникати перетинання між органами та функціями зовнішнього контролю, вдосконалювати систему внутрішнього контролю й аудиту, які, у свою чергу, потребують сучасних інструментів.

Найбільш комплексні і точні оцінки потенціалу й наявних ризиків функціонування будь-якого суб'єкта господарювання формуються в результаті проведення процедури дью ділідженс.

Процедура дью ділідженс як інструмент дослідження в цілому дозволяє отримати реальну оцінку бізнесу, визначити фінансове становище та тенденції розвитку підприємства, а в результаті – отримати інформацію, що якісно вплине на прийняття ефективних керівних рішень.

Використання дью ділідженс систематизує наявну розгалужену інформацію про організацію та на основі проведення експертної оцінки формує висновки, корисні у формуванні нової стратегії і тактики функціонування організації та здійснення нею господарської діяльності.

Подібна експертиза є надзвичайно важливою у разі операцій з купівлі або продажем бізнесу, випуску акцій своєї організації, започаткування бізнесу за межами України або необхідності отримання кредиту в іноземному банку. Щодо використання цієї процедури в діяльності ОТГ, то це перш за все виявлення ризиків при державно-приватному партнерстві, інвестиції в підприємства, що є власністю ОТГ, або належать до неї, додаткові показники, що в подальшому можуть бути використані в процесі проведення внутрішнього аудиту.

Також можливість виявити ризики в діяльності суб'єктів господарювання і рекомендації щодо їх усунення або мінімізації на основі фінансової і нефінансової інформації і специфічних інструментів, які використовуються під час проведення дью ділідженсу, відрізняють його від традиційного аудиту.

Так, на прикладі одного з аграрних підприємств, що розташовані на території ОТГ, розглянемо можливості отримання інформації для прийняття інвестиційних рішень за результатами аудиту і дью ділідженсу (табл. 1.5) [11].

Таблиця 1.5 – Основні характеристики дью ділідженсу й аудиту
СТОВ «Агрокомплекс»

№	Критерій	Дью ділідженс	Аудит
1	2	3	4
1	Об'єкт	Фінансова та нефінансова інформації організацій, необхідна для проведення інвестиційного дослідження	Бухгалтерська (фінансова) звітність організацій і відображення в ній підсумкової виробничо-господарської діяльності організацій
2	Мета	Мінімізація ризиків та пропозиції щодо їх усунення	Підтвердження достовірності фінансової звітності
3	Функції	Комплексно-аналітична	Контрольно-оціночна
4	Нормативне регулювання	Угода швейцарських банків (The Swiss Bank's Due-diligence Agreement, Директиви ЄС з проведення дью ділідженсу	Міжнародні стандарти аудиту та Закон України «Про аудиторську діяльність»

Продовження таблиці 1.5

1	2	3	4
5	Вимога обов'язковості	Ініціативно, при прийнятті рішення про інвестування	Обов'язковий згідно з законодавством
6	Ступінь відкритості	Конфіденційно	Відкрито для всіх користувачів бухгалтерської звітності
7	Ступінь точності	Достовірні оцінки і прогнози	Точна оцінка з урахуванням аудиторського ризику
8	Орієнтація в часі	Майбутнє	Підтвердження фактів
9	Результат	Подання комплексного звіту Due Diligence	Аудиторський висновок
10	Форма звіту	Звіт у вільній формі	Регламентована Законом України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність»
11	Загальне уявлення етапів проведення	1. Підготовка: проведення переговорів інвестора з експертами, з представниками компанії-мети; попередній експрес-аналіз, проведення круглого столу і підписання угоди про наміри; визначення масштабів роботи; укладення договору. 2. Планування: складання плану проведення дью ділідженс; визначення програм дью ділідженс за напрямками; підготовка чек-листа. 3. Закінчення: реалізація запланованих процедур дью ділідженс; ідентифікація, оцінка й аналіз ризиків за напрямками дью ділідженс; складання окремих звітів; підготовка комплексного звіту дью ділідженс; проведення робочої зустрічі за результатами виконання експертизи	1. Підготовка: складання та направлення листа про проведення аудиту; укладення договору на проведення аудиту; проведення попереднього аналізу з метою розуміння діяльності особи, щодо якої проводять аудит; оцінка ризиків. 2. Планування: попереднє планування; підготовка і складання загального плану аудиту; підготовка і складання програми аудиту. 3. Закінчення: збір аудиторських доказів; підготовка аудиторського висновку; проведення зустрічі за результатами виконання аудиторської перевірки
12	Корисність	Рішення про доцільність інвестицій	Підтвердження достовірності бухгалтерської звітності,

Тобто з таблиці 1.5 видно, що дью ділідженс спрямований саме на виявлення ризиків, що потребує більш детальної і глибокої аналітичної роботи з фінансовими і нефінансовими документами. Перевагою дью ділідженсу є його всеохопність у порівнянні з аудитом.

Потенційний інвестор спочатку вивчає результати аудиту, але пізніше замовляє дью ділідженс, тому що аудит – це опис товару, його недоліків і переваг, а дью ділідженс надає інформацію про складові цього товару, «вузькі місця» кожного елементу, ризики відмови складових у процесі роботи, доцільність різних «запчастин» із точки зору функціонально-вартісного аналізу.

Так, наприклад, за результатами дью ділідженсу СТОВ «Агрокомплекс» були виявлені ризики практично за усіма напрямками його діяльності, що значно змінило наміри інвестора провести процедуру злиття зі своєю компанією. Наведемо найбільш значні ризики і рекомендації щодо їх мінімізації, які притаманні сільськогосподарським підприємствам (табл. 1.6) [11].

Таблиця 1.6 – Ризики й рекомендації щодо їх усунення за результатами дью ділідженсу СТОВ «Агрокомплекс»

Ризик	Рекомендації
1	2
1 Нарахування єдиного податку Недостовірність даних щодо розмірів нормативної грошової оцінки і, як наслідок, заниження єдиного податку, може бути підставою для визнання недійсними договорів оренди, недійсними в судовому порядку за відповідними позовами органів ДФС (ст.20 ПК України) та органів прокуратури (ст.ст. 23, 24 Закону України «Про прокуратуру»).	Для правильного розрахунку єдиного податку необхідно замовити проведення нормативної грошової оцінки у землевпорядній організації (сьогодні власники та землекористувачі можуть замовити у землевпорядній організації проведення НГО певної земельної ділянки (ч. 2 ст. 15 Закону України «Про оцінку земель» та ст. 22 Закону «Про землеустрій» від 22.05.2003 р. № 858-IV). Після проведення такої оцінки відповідна технічна документація підлягає державній експертизі та має бути затверджена рішенням місцевої ради (для земель населеного пункту) або рішенням районної ради (для земель за межами населеного пункту як сільськогосподарського, так і несільськогосподарського призначення) (т.21, 23 Закону України «Про оцінку земель»).

Продовження таблиці 1.6

1	2
2 Перевірка правильності визначення рентної плати. Відповідно до ст. 60 «Кодексу України про адміністративні правопорушення за забір води з порушенням планів водокористування» порушення правил ведення первинного обліку кількості вод, що забираються з водних об'єктів і скидаються до них, та визначення якості вод, що скидаються, тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від п'яти до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (штраф застосовує Державна екологічна інспекція).	На підтвердження задекларованих показників у податкових звітах із рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин, необхідно: - розробити бухгалтерські довідки про фактичний обсяг використаної води з урахуванням обсягу витрат води у системах водопостачання; - обладнати свердловини засобами вимірювальної техніки; - здійснювати вимірювання показників якості води (не менше ніж один раз на квартал).
3 Перевірка законодавства в частині цільового використання коштів із спеціального рахунку Враховуючи, що автомобільний транспорт не є сільськогосподарською технікою, у разі проведення перевірки контролюючим органом існує ризик трактування ним спрямування коштів на оплату послуг перевізників із перевезення курячого посліду «не цільовим використанням коштів» з наступним стягненням вказаної суми до бюджету та нарахуванням пені.	Враховуючи, що зазначена позиція контролюючих органів не ґрунтується на нормах чинного законодавства, діючого в момент здійснення таких операцій, під час проведення можливих перевірок позицію підприємства щодо мінімізації такого ризику необхідно аргументувати наступним. Доказом на користь сільгосппідприємства може бути, зокрема, таке. У бухгалтерському обліку витрати на перевезення органічних добрив, зокрема, і курячого посліду, який використовується при вирощуванні с/г продукції, включається до складу собівартості виробленої сільгосппродукції. Тобто вже той факт, що витрати на перевезення добрив відносяться до складу виробничих витрат, є підтвердженням «пов'язаності» цих витрат із виробництвом сільгосппродукції. А значить, оплату цих витрат коштами зі спецрахунка не можна вважати нецільовим використанням таких коштів.

Приклад частини виявлених ризиків і рекомендацій щодо їх мінімізації свідчать про значні переваги процедури дью ділідженсу при прийнятті інвестиційних рішень. Потенційний інвестор отримує інформацію не тільки про «підводні камені», а і оцінку збитків від прихованих фактів діяльності підприємства, яке продається або є інвестиційним об'єктом.

Таким чином, при здійсненні процесу дью ділідженсу визначаються потенційні ризики, які впливають на розмір вартості об'єкту купівлі при здійсненні транзакції. Суб'єкти господарської діяльності, що імплементують процеси управління ризиками, мають змогу збільшити свою вартість шляхом здійснення заходів ризик-менеджменту.

1.2 Система інформаційного забезпечення суб'єктів публічного сектору відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності та вимог фінансово-економічної безпеки

Накоплені кризові явища у бухгалтерському обліку призвели до необхідності проведення реформи обліку у приватному та державному секторах економіки. Аналіз вітчизняної й закордонної систем бухгалтерського обліку, уточнення її складових і інформаційних потоків між ними було проведено у роботі [16].

Дослідження сучасних аспектів розвитку системи звітності компаній поряд із розробниками стандартів у сфері обліку показників сталого розвитку передусім проводиться міжнародними компаніями, професійними, інформаційно-аналітичними та громадськими організаціями такими як «PwC», «Deloitte», «Baker Tilly», «Ernst & Young», ACCA, Спільнотою «Соціально-відповідальний бізнес» та ін.

Інновації в обліковій сфері розглядаються переважно в контексті відображення в обліку і звітності інноваційної діяльності підприємства [17–21]. Насамперед, ключові інновації у сфері обліку, звітності, аудиту, відпо-

відно до даних проєкту Звітність – 2025, стосуються інновацій в обліку, звітності й аудиті [22].

Звичайно, бухгалтерський облік бюджетних установ суттєво відрізняється від обліку господарської діяльності підприємств, що у свою чергу обумовлені їхнім функціональним призначенням – одержання прибутку. Тоді як метою виникнення бюджетної установи є забезпечення конституційних прав громадян на охорону здоров'я, освіту, науку та культурні потреби. Значний вплив на облік у державному секторі здійснюють:

- необмінні операції;
- роль затвердженого бюджету;
- характеристики активів/капіталу та зобов'язань;
- методи оцінювання;
- статистика державних фінансів/статистика національних рахунків;
- опосередкована роль НБУ.

Діяльність таких установ (організацій) повністю утримується за рахунок бюджету – державного чи місцевого. Звідси, питання про організацію внутрішньогосподарського (управлінського) обліку як системи збору, оброблення та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів не має виникати [25].

Зауважимо, що процес реформування бухгалтерського обліку бюджетних установ розпочато в Україні ще у 2007 році. Головною метою реформи є розвиток і вдосконалення механізмів управління фінансами на державному і місцевому рівнях для точного інформування про результати виконання бюджетів для забезпечення середнього та довгострокового бюджетного планування, а також постійного ефективного контролю над цільовим використанням бюджетних коштів [26]. Це, на нашу думку і є передумовами втілення й організації управлінського обліку в бюджетних установах, організаціях [27].

Концепція реформування системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі провадиться в декілька етапів [26]. У першу чергу, у відповідності до вимог міжнародних стандартів бухгалтерського обліку для державного сектору запроваджені національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку в державному секторі (НП(С)БОДС), які розроблені на основі МСБОДС [27].

Таким чином, на першому (2007–2015) та другому етапах (2016–2020) реалізації «Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі» досягнуто таких результатів: впроваджено НП(С)БОДС; розроблено План рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі, з урахуванням бюджетної класифікації; змінено форми фінансової звітності; узагальнено положення про бухгалтерську службу бюджетної установи; надано рекомендації щодо зіставлення класифікації доходів і видатків у національних стандартах з бюджетною класифікацією доходів і видатків [26].

Порівняльна характеристика впровадження міжнародних стандартів (IPSAS, IAS/IFRS) і національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі (НП(С)БОДС) України була проведена у [27].

На третьому етапі реформування системи бухгалтерського обліку в державному секторі передбачається створення уніфікованої платформи для проведення заходів із навчання та підвищення професійної кваліфікації працівників бухгалтерських служб і запровадження нової моделі організації бухгалтерських служб розпорядниками бюджетних коштів. Крім того, у проєкті «Стратегії» передбачено створення й впровадження уніфікованої інформаційно-аналітичної облікової системи ведення бухгалтерського обліку й складання фінансової звітності суб'єктами державного сектору [26].

На сьогодні в Україні триває процес реформування системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі з урахуванням вимог міжнародних стандартів бухгалтерського обліку для державного

сектору шляхом запровадження національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі, розроблених на основі міжнародних стандартів.

На виконання «Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 роки», затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 16.01.2007 № 34, Міністерством фінансів України було здійснено ряд заходів з удосконалення системи бухгалтерського обліку в державному секторі, зокрема, прийняті в повному обсязі національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку в державному секторі, застосування яких передбачено Бюджетним кодексом України та Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». Крім цього, затверджено план рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі, розроблений з урахуванням бюджетної класифікації, який містить субрахунки для відображення в бухгалтерському обліку інформації про операції з виконання бюджетів, розпорядників бюджетних коштів та фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, та порядок його застосування; форми фінансової звітності та порядок їх заповнення; типові положення про бухгалтерську службу бюджетної установи.

У продовження завдань зазначеної «Стратегії» Міністерством фінансів України розроблено «Стратегію модернізації системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі на період до 2025 року», яка була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.06.2018 № 437-р. і стала третім етапом реалізації Стратегії.

Реалізація основних завдань цієї «Стратегії» дасть змогу продовжити модернізацію системи бухгалтерського обліку та підвищити рівень якості та порівнянності фінансової інформації. Зокрема, передбачається досягнення таких результатів:

- підвищення рівня відкритості, достовірності та прозорості фінансової звітності з метою забезпечення ефективності прийняття управлінських рішень у сфері державних фінансів;
- забезпечення порівнянності показників фінансової звітності державного сектору України та державного сектору інших країн;
- забезпечення консолідації фінансової звітності на різних рівнях;
- запровадження якісно нової системи підготовки та перепідготовки кадрів бухгалтерських служб суб'єктів державного сектору;
- підвищення статусу керівників бухгалтерських служб суб'єктів державного сектору й ефективності їхньої діяльності.

Отже, реформування системи обліку в державному секторі має сприяти удосконаленню системи стратегічного бюджетного планування, системи контролю за процесом виконання бюджету з метою управління державними фінансами. Такі підходи до організації обліку в державному секторі, на наше переконання, без організації управлінського обліку й аналізу є неможливими [29]. Такі висновки підтверджують і результати дослідження взаємозв'язку фінансового й управлінського обліку, які представлено у роботі [26].

Бюджетний кодекс України визначає, що бюджетні установи – це органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджету [2]. Таким чином, усі інституційні одиниці сектору загального державного управління та створені ними організації, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджету, належать до складу бюджетних установ. Серед суб'єктів державного сектору економіки, НБУ, банки та бюджетні установи мають окремі плани рахунків й особливості обліку і звітування.

НП(С)БОДС 101 визначає суб'єктів державного сектору як суб'єктів бухгалтерського обліку в державному секторі, зокрема розпорядників бюджетних коштів, Казначейство та державні цільові фонди (табл. 1.7).

Таблиця 1.7 - Організація бухгалтерського обліку в державному секторі [31]

Показник	Виконання державного і місцевих бюджетів	Виконання кошторисів бюджетних установ	Виконання кошторисів та бюджетів фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування
Ведення обліку і складання звітності	органи Казначейства	розпорядники бюджетних коштів	фонди загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування
Метод бухгалтерського обліку	касовий метод із застосуванням методу нарахування за окремими операціями (облік державного боргу, зобов'язань розпорядників бюджетних коштів). Операції за доходами та видатками відображаються в бухгалтерському обліку в момент проведення відповідних платежів, а операції з фінансування бюджету – в момент руху коштів з одночасним відображенням активних операцій або боргу.	в частині виконання кошторисів – за методом нарахування, відповідно до якого операції та події визнаються в момент їх виникнення незалежно від дати надходження або сплати коштів (або їхніх еквівалентів).	

В Україні під бюджетним обліком слід розуміти бухгалтерський облік виконання державного і місцевих бюджетів (ведуть органи Держказначейства), а майновий облік – це бухгалтерський облік виконання кошторисів бюджетних установ (ведуть розпорядники бюджетних коштів).

У даний час в Україні діють дві системи стандартизації НП(С)БО, у тому числі в державному секторі НП(С)БОДС, та IFRS (МСФЗ). У свою чергу, НП(С)БОДС ґрунтуються на IPSAS (англ. International Public Sector

Accounting Standards – Міжнародних стандартах бухгалтерського обліку для публічного сектору), які багато в чому користуються нормами IFRS.

За будь-якими стандартами до державних комерційних підприємств (ДКП) включають як торгові підприємства (наприклад, підприємства комунальних послуг), так і фінансові підприємства (наприклад, фінансові установи). ДКП, по суті, нічим не відрізняються від суб'єктів господарювання, що займаються аналогічними видами діяльності у приватному секторі. Тобто й облік у ДКП здійснюється за тими ж вимогами, які застосовуються і до суб'єктів господарювання приватного сектору. Як правило, ДКП функціонують з метою отримання прибутку, хоча деякі з них можуть мати обмежені зобов'язання щодо надання послуг громаді, за якими від них вимагається надавати деяким особам та організаціям у громаді товари та послуги або безплатно, або за значно нижчою ціною.

Бюджетні установи й організації для виконання своїх функцій фінансуються з бюджету – загальнодержавного чи місцевих – і є, переважно, неприбутковими організаціями.

Незважаючи на те, що основна діяльність бюджетних установ не пов'язана з веденням підприємницької діяльності, а отже, й одержанням від неї доходів (хоча вони і можуть одержувати доходи від надання окремих послуг, виконання робіт у випадках, передбачених законодавством), таким організаціям необхідно підтвердити свій статус неприбуткових, шляхом внесення до Реєстру неприбуткових установ та організацій. Такі дії є підставою не бути платником податку на прибуток.

Державні установи використовують державні кошти згідно з їхнім призначенням й у міру виконання заходів, передбачених кошторисами, суворо дотримуючись фінансово-бюджетної дисципліни та забезпечуючи максимальну економію матеріальних цінностей і грошових коштів.

Як і будь-яка інша юридична особа, бюджетні установи зобов'язані вести бухгалтерський облік, який повинен забезпечити систематичний ко-

нтроль за ходом виконання кошторисів витрат, станом розрахунків із підприємствами, організаціями та фізичними особами, збереженням грошових коштів і матеріальних цінностей.

Розроблення стандартів бухгалтерського обліку для суб'єктів державного сектору країн світу (стандарти IPSAS) здійснює Комітет з питань державного сектору Міжнародної федерації бухгалтерів (IFAC, м. Нью-Йорк). Стандарти IPSAS носять рекомендаційний характер і розробляються шляхом адаптації в державному секторі міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IAS), опублікованих Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB, м. Лондон).

Розглянемо подання звітності за IAS 1 та IPSAS 1. Обидва стандарти вже досить давно не переглядалися (не беручи до уваги невеликих виправлень, начебто представлених у січні 2020 року в уточненій класифікації зобов'язань у якості короткострокових і довгострокових). Крім відмінностей у використаній термінології, IPSAS 1 вимагає обов'язкового подання окремого звіту про зміни в капіталі/чистих активах (пп. 118–125). Але при цьому він прямо не вимагає окремого подання надзвичайних (що нечасто зустрічаються) елементів доходів і видатків ні в самому звіті про фінансові результати, ні навіть у примітках до звітності, як того прямо зажадали розробники міжнародних стандартів фінансової звітності.

Для підвищення ефективності комунікації у фінансовому звітуванні IASB у IAS 1 «Подання фінансової звітності» з жовтня 2018 року (дата вступу в дію: 01.01.2020) введено поняття «основні користувачі», до яких відносять саме інвесторів і кредиторів.

Крім того, і визначення «суттєвість» також було розширене. З 2020 року інформація є суттєвою не тільки, якщо її пропущення або викривлення може впливати на економічні рішення, але також її маскування або затьмарення. Уся суттєва інформація повинна розкриватися ясно, у ло-

гічній послідовності, з використанням перехресних посилань, що повинно забезпечити спрощення пошуку суттєвої інформації для користувачів.

Змін зазнав і перелік базових основ оцінки, хоча їхня суть і не змінилася, але була конкретизована (табл. 1.8). Вказані зміни набули чинності з 01.01.2020 р.

Таблиця 1.8 - Основи оцінки у фінансовій звітності за МСФЗ згідно з Концептуальною основою*

Видана у вересні 2010 р.	Переглянута у березні 2018 р.
Історична собівартість, historical cost	Історична собівартість, historical cost
Поточна собівартість, current cost	Поточна вартість, current value: – справедлива вартість (припущення учасників ринку), fair value; – вартість при використанні та вартість виконання (припущення, специфічні для суб'єкта господарювання), value in use and fulfilment value; – поточна собівартість (собівартість еквівалентного активу на дату оцінювання, тобто відновна вартість), current cost.
Вартість реалізації (погашення), realisable value	
Теперішня (дисконтована) вартість, present value	

*Складено автором за даними офіційного сайту The IFRS® Foundation. URL : <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/conceptual-framework/>

У Концептуальній основі також надається визначення «економічного ресурсу», замість терміну «ресурс», який використовується у визначенні активів та зобов'язань. Тим самим було врегульоване питання відображення права на використання (оренди) у фінансовій звітності. Крім того, у жовтні 2018 року було надано нове визначення «бізнесу», а також «вклад», процес» і «віддача». Визначення поняття «бізнес» слід застосовувати з 01.01.2020 р., і воно має важливе значення, оскільки облік придбання видів діяльності й активів залежить від того, чи є цей набір бізнесом чи лише групою активів. Відмінність полягає в тому, що група, яка поглинає, визнає «гудвіл» лише в придбанні бізнесу, а не в придбанні групи активів. Усі зазначені зміни стосуються приватного бізнесу, норми ж стандартів

IPSAS [32] не встигають за змінами IFRS, і даний факт визначено як одне зі стратегічних завдань на 2019–2023 рр. для IPSASB [33] (Ради з IPSAS).

Варто відзначити, що у свій час IPSASB зовсім не ставив перед собою завдання зробити стандарти максимально близькими «аналогу» із МСФЗ – скоріше навпаки, тоді стояло завдання швидше розробити власні стандарти через дуже відмінну аудиторію користувачів звітності організацій держсектора. За поточною роботою Ради з МСФЗ над оновленням Інструкції з застосування стандартів, IPSASB, звичайно, стежить, тільки напевно не буде використовувати результати цієї роботи для оновлення порядку застосування IPSAS.

Слід зазначити, що відмінність вітчизняних НП(С)БОДС від IPSAS така ж суттєва, як відмінність НП(С)БО від IAS/IFRS. На зазначеному шляху ще багато треба зробити державним органам на рівні Міністерства фінансів України.

Проект «Reporting 2025 Project» (Звітність – 2025) Глобальної ініціативи зі звітності (Global Reporting Initiative (GRI), яка Коаліцією екологічно відповідальних економічних систем (Coalition of Ecology Responsible Economic Systems – CERES) визнана відповідальною за розроблення «загальноприйнятих принципів обліку показників сталого розвитку», окреслює ключові тренди у розвитку систем корпоративного звітування у найближчі 10 років. Незважаючи на те, що цей проєкт зосереджений на приватному секторі економіки, його вимоги можна розповсюдити і на установи публічного сектору.

На сьогодні існує велика кількість видів звітності суб'єктів господарювання юридичних осіб. До складу обов'язкової слід віднести Податкову звітність, Фінансову звітність і Статистичну звітність.

Комплект фінансової звітності для всіх суб'єктів зазначених секторів є незмінним, набір показників і, відповідно, код форми залежить від розміру суб'єкта господарювання та його категорії (табл. 1.9).

Таблиця 1.9 - Склад фінансової звітності суб'єктів господарювання України за національними стандартами

Назва форми фінансової звітності	Код форми фінансової звітності					
	Великі та середні підприємства	Великі та середні підприємства	Малі підприємства	Мікропідприємства	Суб'єкти державного сектору	
	річна звітність	консолідована звітність			річна звітність	консолідована звітність
Баланс	№ 1	№ 1-к	№ 1-м	№ 1-мс	№ 1-дс	№ 1-кдс
Звіт про фінансові результати	№ 2	№ 2-к	№ 2-м	№ 2-мс	№ 2-дс	№ 2-кдс
Звіт про рух грошових коштів	№ 3 або 3-н	№ 3-к або 3-кн			№ 3-дс	№ 3-кдс
Звіт про власний капітал	№ 4	№ 4-к			№ 4-дс	№ 4-кдс
Примітки до річної фінансової звітності	№ 5	№ 5-к			№ 5-дс	
Інформація за сегментами	№ 6				№ 6-дс	

Бюджетні установи зобов'язані також складати бюджетну звітність, повний комплект якої нараховує 27 форм. Одержувачі бюджетних коштів у частині бюджетної звітності заповнюють тільки чотири форми місячної та шість форм квартальної і річної звітності. Форми бюджетної звітності встановлюються Міністерством фінансів України за участю ДКСУ. Основне призначення цієї звітності – отримання інформації для контролю за станом виконання кошторису бюджетних установ.

Органи ДКСУ з метою надання повної, правдивої та неупередженої інформації про стан виконання місцевих бюджетів і державного бюджету користувачам для прийняття управлінських рішень окремо складають ще й Звітність про виконання відповідного бюджету.

Незважаючи на великий обсяг звітних документів для суб'єктів сектору державного управління вся вказана звітність не охоплює «нефінансові показники». Не врегульованим ще залишається поняття звітності ОТГ. Інтегрована звітність знайшла своє розповсюдження у Європі, але вона досі відсутня у вітчизняному правовому полі.

У світовій практиці застосовується виключно метод нарахування, як у приватному, так і у державному секторах економіки. Метод бухгалтерського обліку у секторі державного управління України у практиці PWC класифіковано на даний момент як «модифікований метод нарахування».

Комплект фінансової звітності для всіх суб'єктів зазначених секторів є незмінним, набір показників і, відповідно, код форми залежить від розміру суб'єкта господарювання та його категорії.

Незважаючи на доволі широке коло фінансової інформації та вимог щодо її розкриття у Примітках, користувачам необхідно мати можливість оцінити ефективність діяльності керівництва з управління відповідними ресурсами, перспективу майбутніх грошових надходжень.

Фінансова звітність – це процес визнання, вимірювання та розкриття інформації, який дає змогу користувачам отримати інформоване уявлення про фінансовий стан і результати діяльності суб'єкта господарювання, що повинно дозволити їм приймати корисні рішення та притягувати підприємство до відповідальності. Вимірювання є основою фінансової звітності і може включати складні моделі та судження, тому може бути досить суб'єктивним.

Метою фінансової звітності суб'єктів державного сектору є надання інформації про суб'єкт господарювання, яка є корисною для користувачів фінансової звітності для цілей підзвітності та прийняття рішень (Концептуальна основа IPSASB 2.1).

Кожна база вимірювання має різні атрибути, які допомагають користувачам оцінити вартість наданих послуг, здатність суб'єкта господарю-

вання підтримувати надання послуг у майбутніх періодах та здатність підприємства фінансувати свою діяльність. Активи, наприклад, можуть бути утримуваними з огляду на їхній сервісний потенціал; це, як правило, оперативні активи, які використовуються для надання послуг або для їхньої фінансової спроможності; це здатність суб'єкта господарювання фінансувати свою діяльність, наприклад інвестиції.

Інформація, надана у фінансовій звітності, повинна бути корисною для користувачів. Це досягається, коли інформація відповідає якісним характеристикам, викладеним у Концептуальній основі IPSASB.

Однією з ключових відмінностей між суб'єктами державного та приватного секторів є те, що перші, як правило, не максимізують прибуток і навіть не прагнуть отримати прибуток. Тоді це може вплинути на фінансову звітність, коли активи й зобов'язання не використовуються оптимально.

Застосування бази оцінювання справедливої вартості для активів державного сектору, які використовуються для їхнього сервісного потенціалу (тобто оперативні активи для надання послуг), не завжди може бути доречним. Ці активи часто мають спеціалізований характер і, отже, не мають упорядкованого ринку, і вони можуть не використовуватися якнайкраще. Існують доступні методи, щоб знайти справедливую вартість, але вони можуть призвести до оцінки, яку користувачі можуть не вважати корисною або легкою для розуміння. Таким чином, IPSAS створив альтернативну базу оцінювання, поточну операційну вартість, яка дає змогу установам оцінювати активи на основі їхніх цілей надання послуг.

Поточна операційна вартість є широкою базою оцінювання, що ґрунтується на принципах, і відрізняється від справедливої вартості, оскільки вона відображає вартість активу при його поточному використанні, а не найвище та найкраще використання. Поточна операційна вартість вимірює вартість активу, утримуваного для його операційної спроможності в поточному використанні. Він відображає суму, яку суб'єкт господарювання по-

несе на дату оцінювання, щоб придбати свої наявні активи, щоб мати можливість продовжувати досягати своїх поточних цілей надання послуг. IPSASB сподівається, що це стане корисною альтернативою справедливій вартості.

Починаючи з періоду від 1 січня 2018 до 31 грудня 2018 року суб'єкти економіки України (крім банків, бюджетних установ, мікропідприємств та малих підприємств) зобов'язані разом із фінансовою звітністю та консолідованою фінансовою звітністю подавати відповідний Звіт про управління (табл. 1.10).

Середні підприємства мають право не відображати у звіті про управління нефінансову інформацію. Але подання нефінансової інформації може відіграти позитивну роль для підвищення ефективності функціонування бізнесу.

Звіт про управління – документ, що містить фінансову та нефінансову інформацію, яка характеризує стан і перспективи розвитку підприємства та розкриває основні ризики і невизначеності його діяльності. Великим підприємствам, середня кількість працівників яких на дату складання річної фінансової звітності перевищує критерій у 500 працівників, рекомендується включати до Звіту про управління нефінансові показники діяльності, що містять інформацію про вплив його діяльності, зокрема на навколишнє середовище, довкілля, соціальні питання, у тому числі питання соціального захисту працівників підприємства, поваги до прав людини, боротьби з корупцією та хабарництвом [34].

Таблиця 1.10 - Систематизація вимог до складу Звіту про управління та Звіту керівництва у контексті чинної нормативно-правової бази

Вимоги до складу Звіту про управління [34]	Вимоги до складу Звіту керівництва [35]
1) організаційна структура та опис діяльності підприємства; 2) результати діяльності; 3) ліквідність та зобов'язання; 4) екологічні аспекти; 5) соціальні аспекти та кадрова політика; 6) ризики; 7) дослідження та інновації; 8) фінансові інвестиції; 9) перспективи розвитку; 10) корпоративне управління (складають підприємства – емітенти цінних паперів, цінні папери яких допущені до торгів на фондових біржах або щодо цінних паперів яких здійснено публічну пропозицію).	1) вірогідні перспективи подальшого розвитку емітента; 2) інформацію про розвиток емітента; 3) інформацію про укладення деривативів або вчинення правочинів щодо похідних цінних паперів емітентом, якщо це впливає на оцінку його активів, зобов'язань, фінансового стану і доходів або витрат емітента, зокрема інформацію про: а) завдання та політику емітента щодо управління фінансовими ризиками, у тому числі політику щодо страхування кожного основного виду прогнозованої операції, для якої використовуються операції хеджування; б) схильність емітента до цінових ризиків, кредитного ризику, ризику ліквідності та/або ризику грошових потоків; 4) звіт про корпоративне управління.

Для емітентів передбачена окрема Звітність емітента, а саме Річний звіт керівництва, який готується відповідно до вимог Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку з 2018 року.

Річний звіт керівництва, включається до річної інформації про емітента та повинен містити достовірний огляд розвитку емітента та його діяльності за звітний період, включно з описом ризиків та невизначеностей, з якими стикається емітент у своїй господарській діяльності.

Проміжний звіт керівництва повинен щонайменше містити вказівки на важливі події, які відбулися упродовж звітного періоду, та їх вплив на проміжну фінансову звітність, а також опис основних ризиків та невизначеностей [35].

Близько 15 тис. суб'єктів господарювання повинні складати Звіт про управління та значна їхня частина зобов'язана звітувати перед Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Краще рішення в цьому випадку – це готувати один Звіт з управління, який відповідає вимогам

стейкхолдерів і громадянського суспільства. При цьому слід пам'ятати, що головне призначення цієї звітної інформації – це бути інструментом комунікації з клієнтами, партнерами й акціонерами, підвищення їхньої лояльності та розширення кола. Тому найкращим прикладом будуть річні звіти великих компаній, таких як BMW, Vodafone, Astarta, «Нафтогаз», «ПУМБ». Нормативні вимоги до складу цієї звітності відсутні, як і вимоги до форми подання цієї інформації. Усе залежить від цілей, що ставить перед собою компанія. Що ж стосується органів державного управління, то навіть обов'язок подання нефінансової інформації нормативно не врегульований. Деякі об'єднані територіальні громади (ОТГ) за власною ініціативою і на власний розсуд формують яскраві звіти у форматі презентації про результати роботи за поставленими цілями.

Якщо в Україні Звіт керівництва було включено до нормативних вимог з 2018 року, а Звіт про управління – з 2019 року, то в Європі Звіт про управління діє з початку 2000-х років. Правила ЄС щодо нефінансової звітності поширюються лише на великі компанії, що становлять суспільний інтерес та мають понад 500 працівників. Це охоплює близько 6 000 великих компаній і груп по всьому ЄС. Директива 2014/95/ЄС [36], яку також називають Директивою про нефінансову звітність (NFRD), встановлює правила щодо розкриття нефінансової інформації великими компаніями. Компанії ЄС повинні включати нефінансові звіти до своїх щорічних звітів із 2018 року. Усе це створює умови для розвитку відповідального управління. Крім того, у світі передбачена окрема звітність суб'єктів господарювання:

- Звітність про сталий розвиток;
- Екологічна звітність;
- Звітність з корпоративного управління.

В Україні ця інформація може (а звіт про корпоративне управління повинен) відображатися в окремих розділах Звіту про управління.

В останні роки в Європі набирає обертів Інтегрована звітність, яка повинна поєднати інформацію розрізнених звітів із метою можливості її порівняння за різними суб'єктами та періодами. Інтегрована звітність, як і всі інші види нефінансової звітності, не є обов'язковою та може поєднувати у собі інші види нефінансової звітності.

Вимоги до параметрів нефінансової звітності у Європі формують:

- Глобальна ініціатива щодо звітування (GRI) з 2016 року;
- Комітет із міжнародного інтегрованого звітування (IIRC) з 2011 року;
- Рада зі стандартів обліку сталого розвитку (SASB), стандарти встановлюються для окремих галузей;
- Незалежна неурядова міжнародна організація зі стандартизації ISO з 1946 року;
- Рада зі стандартів розкриття інформації щодо клімату (The Climate Disclosure Standards Board – CDSB);
- Неприбуткова благодійна організація, яка керує глобальною системою розкриття інформації для інвесторів, компаній, міст, штатів та регіонів для управління впливом на навколишнє середовище (CDP) з 2005 року;
- Рада ЄС та Європейський парламент (Директива з нефінансової звітності).

У таблиці 1.11 показано, які цілі сталого розвитку (Sustainable Development Goal – SDG) вирішуються в рамках кожного із учасників діалогу на рівні тем та/або показників.

Інтегрована звітність базується на таких принципах:

- стратегічна спрямованість й орієнтація на майбутнє;
- взаємозв'язок інформації;
- відносини зацікавлених сторін;
- суттєвість;
- лаконічність;

- надійність та повнота;
- послідовність і порівнянність.

Таблиця 1.11 - Вплив на досягнення цілей сталого розвитку [37, 38]

Цілі сталого розвитку	CDP	CDSB	GRI	ISO	IIRC*
1 Подолання бідності			√	√	√
2 Подолання голоду			√	√	√
3 Міцне здоров'я і благополуччя			√	√	√
4 Якісна освіта			√	√	√
5 Гендерна рівність			√	√	√
6 Чиста вода та належні санітарні умови	√	√	√	√	√
7 Доступна та чиста енергія	√	√	√	√	√
8 Гідна праця та економічне зростання			√	√	√
9 Промисловість, інновації та інфраструктура			√	√	√
10 Скорочення нерівності			√	√	√
11 Сталий розвиток міст та спільнот	√	√	√	√	√
12 Відповідальне споживання та виробництво	√	√	√	√	√
13 Вплив на клімат	√	√	√	√	√
14 Збереження водних ресурсів		√	√	√	√
15 Захист екосистем суші	√	√	√	√	√
16 Мир, справедливість та сильні інститути			√	√	√
17 Партнерство заради стійкого розвитку		√	√		√

* опосередкований вплив

Звіт АССА, який було підготовано у співпраці з IIRC, підводить підсумки результатів доповідей 48 членів бізнес-мережі Міжнародної ради інтегрованої звітності (IIRC) за 2016–2019 рр. Він характеризує розвиток інтегрованої звітності у цей період.

Однією з найбільш чітких тенденцій за останні чотири роки було все частіше використання терміну «інтегрований звіт» та заяви про те, що звіти були підготовлені відповідно до Концептуальної основи IIRC (табл. 1.12).

Обсяг таких звітів у 57 % випадків становить менше 100 сторінок, але у той же час частка звітів обсягом більше 150 сторінок становить 30 %. Усі зазначені показники свідчать про суттєвий розвиток інтегрованої звітності у світі. Слід відмітити, що нефінансова інформація вже понад деся-

тиліття є складовою Річного звіту не тільки суб'єктів приватного сектору, але й державного сектору економіки європейських країн.

Таблиця 1.12 - Ідентифікація звітів як «інтегрованих» і підготованих відповідно до Концептуальної основи IIRC *

	2016	2017	2018	2019
Інтегрований звіт	51 %	58 %	76 %	73 %
Відповідає Концептуальній основі IIRC	59 %	76 %	78 %	83 %

*Складено за: Richard Martin, Head of Corporate Reporting, ACCA. Insights into integrated reporting 4.0: the story so far // ACCA. The Adelphi 1/11 John Adam Street London WC2N 6AU United Kingdom. URL : <https://integratedreporting.org/resource/insights-into-integrated-reporting-4-0-the-story-so-far-acca/>

Управлінська (внутрішня) звітність вітчизняних бюджетних установ – звітність, що подається внутрішнім користувачам, призначена для внутрішнього керування бюджетною установою. Її форми, кількість і періодичність подання встановлюються установою самостійно і закріплюються внутрішнім документом.

З метою підвищення підзвітності, прозорості й ефективності державного сектора, в Україні з 2020 року почала свою роботу програма PULSAR (Public Sector Accounting and Reporting Program).

Партнерами PULSAR є Австрія, Швейцарія та Світовий банк. Вони визначають цілі та сферу застосування програми, надають інституційну підтримку впровадження та мобілізують ресурси, необхідні для діяльності. Загалом програма діє з 2017 року і до складу країн-бенефіціарів включено 13 країн в Європі та Центральній Азії (табл. 1.13).

Програма здійснюється за такими напрямками:

- підвищення обізнаності про доцільність реформ;
- підтримка розроблення й впровадження системи фінансової звітності;
- підтримка підготовки професійних кадрів у галузі бухгалтерського обліку й фінансів.

Таблиця 1.13 - Метод бухгалтерського обліку у державному секторі країн-бенефіціарів програми PULSAR*

Касовий метод	Перехід від касового методу до методу нарахування	Метод нарахування
Чорногорія, Косово	Албанія, Білорусь, Боснія і Герцеговина, Хорватія, Грузія, Північна Македонія, Сербія, Україна	Молдова, Вірменія, Азербайджан

*Складено за: PULSAR perspectives of the future. URL : <https://www.pulsarprogram.org/>

Програма PULSAR охоплює виключно фінансову звітність у державному секторі й не зачіпає звітність нефінансову. Вітчизняні суб'єкти державного управління не мають обов'язку надавати будь-які нефінансові показники у своїй звітності, хоча такі вимоги існують у IPSAS, але вони не увійшли до складу НП(С)БОДС [40].

Проведене дослідження дозволило встановити таке. Облік і звітність суб'єктів приватного сектору економіки України здебільшого відповідає світовим тенденціям, що не стосується сектору державного управління. Велика кількість звітних документів у частині бюджетної звітності та звітності з виконання бюджетів не є зіставними внаслідок використання різних методів бухгалтерського обліку для визначення доходів і витрат, а в підсумку – фінансового результату.

В Україні будь-яке нормативне регулювання нефінансової інформації у звітах органів державного управління відсутнє, деякі суб'єкти державного управління складають такі звіти на власний розсуд і за власною ініціативою. Тобто існує потреба у нормативному врегулюванні питань форми нефінансової звітності та складу показників, задіяних у досягненні запланованих цілей розвитку. Органам державного управління слід ввести показники ефективності й оперативності надання послуг населенню до Приміток до фінансової звітності. А для об'єднаних територіальних громад не-

обхідно розробити форму нефінансової звітності та склад її показників. Це підвищить можливість порівняння ефективності діяльності суб'єктів державного управління.

Як суб'єкти господарювання, бюджетні установи підлягають таким видам контролю: державному, муніципальному, господарському і громадському.

Реалізація політики у сфері державного фінансового контролю на центральному, регіональному та місцевому рівнях, зокрема шляхом проведення Державною аудиторською службою України (ДАСУ):

- інспектування за ризик-орієнтовним відбором об'єкта контролю;
- моніторингу та перевірок процедур закупівель;
- інших заходів державного фінансового контролю.

Загалом ДАСУ здійснила у 2020 році 917 ревізій, що значно менше рівня 2019 року – 1392 ревізії. Така різниця зумовлена дією карантинних обмежень внаслідок COVID-19. Також зменшилася кількість проведених державних фінансових аудитів. Якщо у 2019 році цей показник становив 449, то в 2020 – 207 державних фінансових аудитів [41].

Предметом перевірки є процес проведення ревізії виконання кошторису бюджетної установи. Під час здійснення контролю за правильністю виконання кошторисів бюджетних установ джерелами інформації є первинні документи, облікові регістри, фінансова звітність та акти попередніх ревізій і перевірок бюджетних установ.

Для здійснення контролю за відповідністю бюджетних асигнувань, визначених у кошторисах, планах асигнувань загального фонду бюджету, планах надання кредитів із загального фонду бюджету, планах спеціального фонду, планах використання бюджетних коштів, помісячних планах використання бюджетних коштів розпорядників бюджетним асигнуванням, затвердженим розписами відповідних бюджетів, органи Казначейства обліковують розподіли показників зведених кошторисів, зведених планів

асигнувань загального фонду бюджету, зведених планів надання кредитів із загального фонду бюджету, зведених планів спеціального фонду розпорядників бюджетних коштів у розрізі розпорядників нижчого рівня та одержувачів, показників планів використання бюджетних коштів, помісячних планів використання бюджетних коштів.

Органи Казначейства здійснюють контроль за відповідністю розподілу показників зведених кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячних планів використання бюджетних коштів даним бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів органів Казначейства.

У разі невідповідності кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячних планів використання бюджетних коштів витягу, отриманому від відповідних органів Казначейства, розпорядники повинні перезатвердити зазначені документи згідно з витягом.

Виділяють такі особливості контролю (ревізії) виконання кошторису бюджетної установи: форми контролю, мету перевірки, першочерговість перевірки, оцінювання виконання кошторису доходів і видатків, контроль цільового використання коштів.

Ревізія кошторису є комплексною та всеохоплюючою щодо діяльності бюджетної установи, адже у кошторисі визначається обсяг і спрямування коштів для виконання бюджетною установою своїх функцій, досягнення цілей, визначених на рік відповідно до бюджетних призначень.

Метою перевірки кошторису бюджетної установи є встановлення правильності затверджених кошторису та плану асигнувань і контроль здійснення витрат у межах зазначених планових документів.

Оцінювання виконання кошторису доходів і видатків проводиться методом аналізу на підставі даних поточної звітності про кошторисні цільові призначення бюджетних коштів, касові та фактичні видатки в розрізі їхніх видів за кодами економічної класифікації.

Основними порушеннями, які виявляють під час проведення ревізії, є перевищення окремих видів видатків за кошторисом, наявність непередбачених кошторисом видатків, порушення чинного законодавства про закупівлю товарів, робіт (послуг) за державні кошти, перерахування авансів і платежів за безтоварними рахунками, часткова оплата за рахунок бюджетних коштів витрат, джерелом фінансування яких мають бути позабюджетні спеціальні кошти.

Методика проведення ревізії виконання кошторису бюджетної установи багатьма дослідниками розглядається в розрізі чотирьох основних етапів:

- організаційно науковий;
- нормативно-правовий;
- розрахунково-аналітичний;
- перевірка достовірності звітних даних.

Фінансовий контроль на рівні місцевого самоврядування є одним із засобів реалізації права держави захищати законодавчим шляхом інтереси країни і регіонів із метою забезпечення проведення державної і регіональної політики. Діяльність суб'єктів контролю на місцевому рівні спрямована на попередження та своєчасне виявлення фактів незаконних дій у сфері місцевих фінансів.

Необхідність посилення й удосконалення фінансового контролю на місцевому рівні в системі міжбюджетних відносин пов'язана з низкою

причин: має місце нецільове використання бюджетних коштів, виникають проблеми контролю за повнотою і своєчасністю податкових надходжень до бюджетів; продовжується практика надання фінансової підтримки регіонів, яка не повною мірою узгоджена з удосконаленням міжбюджетних відносин і не сприяє зміцненню власної дохідної бази місцевих бюджетів, а також сприяє нецільовому використанню коштів бюджетів. Тому розширення й оптимізація джерел наповнення місцевих бюджетів і належний державний фінансовий контроль за формуванням і використанням бюджетних коштів є вкрай актуальним завданням, вирішення якого сприятиме як підвищенню рівня фінансової незалежності органів місцевого самоврядування, так і якісному виконанню покладених на них завдань та функцій. Основою фінансової децентралізації є принцип зменшення ступеня впливу центру на розвиток регіонів і регіональної економіки зокрема. Фінансова децентралізація передбачає процес розподілу функцій і повноважень, а також фінансових ресурсів і відповідальності між центральним та місцевими рівнями управління. Контроль за діяльністю місцевих органів самоврядування можна поділити на урядовий та місцевий.

Урядовий контроль згідно з функціями покладено на Державну Рахункову палату України та Державну аудиторську службу України, які здійснюють попередній, поточний і наступний контроль. Зазначені державні органи наділено повноваженнями контролю за всіма державними фінансовими й матеріальними ресурсами, у тому числі і власними надходженнями органів місцевого самоврядування. Місцевий контроль згідно з функціями покладено на структурні підрозділи ОТГ, зокрема відділи бухгалтерії, фінансові відділи районних адміністрацій тощо, які мають право здійснювати попередній і поточний контроль.

З метою підвищення рівня управління бюджетними ресурсами на місцях, оптимізації видатків місцевих бюджетів і зміцнення їхньої доходної частини та в рамках посилення контролю за виконанням місцевих бюдже-

тів упродовж 2020 року органами Держаудитслужби проведено ряд заходів контролю з питань виконання місцевих бюджетів різних рівнів, з яких 23 ревізії та 4 державних фінансових аудити на територіях Луганської, Тернопільської, Херсонської областей та міста Чернівці. Такими заходами засвідчено наявність низки проблем і недоліків при управлінні державними ресурсами, встановлено численні випадки незаконного та неефективного витрачання бюджетних коштів.

Міністерство фінансів відповідно до ст. 26 Бюджетного кодексу України та Положення про Міністерство фінансів України забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері державного внутрішнього фінансового контролю, визначає організаційно-методологічні засади та дає оцінку функціонуванню систем внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту. Відповідно до статті 26 Бюджетного кодексу України розпорядники бюджетних коштів в особі їхніх керівників організовують внутрішній контроль і внутрішній аудит та забезпечують їх здійснення у своїх установах і на підприємствах, в установах й організаціях, що належать до сфери управління таких розпорядників бюджетних коштів.

Процес контролю за виконанням кошторису бюджетних установ є досить складним, що спричинено певними особливостями, які зумовлено принципами, притаманними кошторисно-бюджетному фінансуванню; великою кількістю джерел інформації щодо розподілу та перерозподілу коштів, зазначених у кошторисі відповідної бюджетної установи. Потрібно зазначити, що за умови ретельної перевірки виконання кошторису бюджетними установами можна заощадити сотні тисяч гривень державних коштів або попередити утворення боргів, зокрема із соціальних виплат.

Роль державного фінансового контролю місцевих бюджетів в умовах децентралізації полягає не тільки в комплексному оцінюванні сфери фінансів, роботи територіальних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо їхньої спроможності забезпечити регіон коштами, а й

у виявленні додаткових джерел наповнення місцевого бюджету шляхом прийняття керівних рішень, що сприятимуть ефективності контролю процесів формування та використання ресурсів місцевих бюджетів.

Вищі керівники давно шукали шляхи кращого контролю над суб'єктами господарювання, якими вони керують. Встановлено внутрішній контроль, щоб утримувати організацію на шляху досягнення її цілей та місії, а також мінімізувати сюрпризи у цьому процесі. Вони дають можливість керівництву впоратися зі швидкозмінними економічними та конкурентними умовами, зміною вимог і пріоритетів та реструктуризацією для майбутнього зростання. Внутрішній контроль підвищує ефективність, зменшує ризик втрати активів та допомагає забезпечити достовірність фінансової звітності та відповідність законам і нормативним актам.

Оскільки внутрішній контроль служить багатьом важливим цілям, все частіше виникають заклики до вдосконалення систем внутрішнього контролю та їхніх звітів. Усе більше і більше розглядається внутрішній контроль як спосіб вирішення різноманітних потенційних проблем.

Внутрішній контроль означає різні речі для різних людей. Це викликає плутанину серед законодавців, регуляторів та інших. У результаті неправильне спілкування та різні очікування спричиняють проблеми всередині підприємства. Проблеми ускладнюються, коли термін, якщо він чітко не визначений, записаний у законі, підзаконному акті або правилі.

Ця концепція стосується потреб й очікувань законодавців, керівництва та інших. Хоча внутрішній контроль може допомогти суб'єкту господарювання досягти своїх цілей, він не є панацеєю. Він визначає й описує внутрішній контроль для встановлення загального визначення, що обслуговує потреби різних сторін.

Необхідна наявність стандарту, за яким урядові органи, підприємства та інші суб'єкти – великі чи малі, у державному чи приватному секторі – можуть оцінювати свої системи контролю та визначати, як їх покращити.

Така ситуація викликає проблеми в роботі контрольних органів і контрольованих суб'єктів і водночас створює можливості для нових бюджетних порушень. По-друге, якщо на національному рівні зазвичай діяльність виконавчої гілки влади є об'єктом фіскального контролю, то і виконавча, і представницька гілки підлягають контролю на місцевому рівні. Зрозуміло, що ця ситуація вимагає впорядкування прав й обов'язків органів, уповноважених контролювати дотримання бюджетного законодавства на рівні місцевого самоврядування. По-третє, реформа адміністративної та фінансової децентралізації дозволила значно збільшити доходи місцевих бюджетів. Однак, як показує практика, не всі громади здатні належним чином розпоряджатися фінансовими ресурсами (нераціональні рішення, тендери не проводяться, неправильні програмні документи тощо). Іншими словами, проблема кадрового потенціалу громад є суттєвим бар'єром для їхнього подальшого розвитку.

Реформа бухгалтерського обліку та звітності у бюджетних установах неможлива без підготовки професійних кадрів у сфері бухгалтерського обліку і державних фінансів, розроблення системи звітності щодо виконання бюджетів на рівні об'єднаних територіальних громад, районів та областей у світі реформи децентралізації.

Актуальною проблемою на шляху впровадження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності є недостатня кваліфікація спеціалістів з обліку саме у галузі IFRS. Це можна розповсюдити і на вітчизняних працівників бухгалтерій у державному секторі, а таких нараховується близько 500 тис. осіб. Наразі, складання звітності за IFRS є обов'язковим для обмеженої кількості великих і середніх суб'єктів господарювання. Приватний бізнес мав необхідні кадрові та фінансові ресурси для здійснення такого переходу. Державний сектор, зважаючи на наявні фінансові обмеження, досі зволікає з впровадженням IPSAS.

В Україні сертифікація бухгалтерів поки що не є обов'язковою вимогою для провадження практики. Тому на сьогодні можна підтримувати свій рівень кваліфікації, тільки стежачи за професійними новинами, відвідуючи семінари, переглядаючи вебінари й самостійно освоюючи МСФЗ. Цікавіші справи в аудиторів. Відповідно до ст. 23 Закону про аудит сертифікат визнаної профорганізації є достатньою вимогою для того, щоб вважати аудитора кваліфікованим для проведення аудиту фінансової звітності підприємств, що становлять суспільний інтерес. Рада нагляду АПУ затвердила перелік таких профорганізацій, до нього увійшли ACCA (наприклад, сертифікат ACCA DipIFR (rus), AICPA, CIMA, CPA ICAEW, IFA. Тобто документи цих організацій є дозвільними для провадження діяльності аудитора на рівні з національною атестацією.

Передусім відзначимо, що в Україні немає своєї програми засвідчення знань бухгалтерів із МСФЗ. А ось міжнародні сертифікації з МСФЗ знайшли свого клієнта на українському ринку, і завдяки останнім тенденціям у законодавстві їхня популярність зростає. Програма CIPA передбачає два кваліфікаційні рівні: CAP – Certified Accounting Practitioner (сертифікований бухгалтер-практик); CIPA – Certified International Professional Accountant (сертифікований міжнародний професійний бухгалтер). З точки зору практичного застосування, статус CAP підтверджує вміння фахівця кваліфіковано, відповідно до МСФЗ, вести облік, складати фінансову звітність. А ось статус CIPA, окрім того, засвідчує більш поглиблені знання і здатність обґрунтовано ухвалювати керівні рішення. Програма побудована таким чином, що спочатку виконують вимоги для отримання звання CAP, а потім складають додаткові дисципліни для рівня CIPA. Шлях до CAP/CIPA: засвідчити професійний досвід роботи (для CAP – 1 рік, для CIPA – 3 роки), а також професійну вищу освіту – для CIPA; надати свідоцтво про проходження курсів з інформаційних технологій (для CAP); скласти іспити (для CAP – 4, для CIPA – додатково до тих чотирьох ще 5-й);

надати позитивні рекомендації відповідної професійної організації, тобто фактично висувається вимога членства в такій організації (наразі такою є Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України (ФПБАУ)).

Іспити рівня CAP проводять тричі на рік, рівня CIPA – двічі. З огляду на те, що якісно готуватися одночасно до багатьох іспитів навряд чи вийде, вам знадобиться декілька років на освоєння всіх дисциплін. З урахуванням мінливості вітчизняного податкового законодавства знання з дисциплін «Податки» і «Право» за цей час можуть певним чином знецінитися. Тому для підтримки статусу CAP/CIPA доводитиметься повсякчас підвищувати кваліфікацію.

Цінова політика CIPA є лояльною для споживача порівняно з іншими сертифікаціями. Наразі сертифікацію CAP/CIPA проводить Євразійський інститут сертифікованих публічних бухгалтерів (EISPA). Однак за відгуками фахівців, що отримали цей сертифікат, документ здебільшого орієнтований на простір країн-учасниць EISPA, тоді як у західних країнах перевагу віддають «своїм» сертифікатам. Також варто зауважити, що чимало здобувачів відзначають завдання на іспитах CAP/CIPA легшими, ніж завдання аналогічних іспитів західних сертифікацій.

Найпопулярнішою серед західноєвропейських наразі є програма сертифікації ACCA (The Association of Chartered Certified Accountants). Її визнають у більшості країн світу, насамперед в Європі, як магістерський диплом з бухгалтерського обліку. Сертифікація побудована на МСФЗ й орієнтована передусім на облікову сферу, проте чимало уваги приділяють також професійним цінностям, етиці та питанням керування.

Програма сертифікації ACCA складається з 2 рівнів: базового і професійного, – які сукупно являють собою 14 іспитів. Але можлива наявність інших сертифікатів, які Асоціація вважає достатніми для зарахування окремих іспитів. Такими, наприклад, є DipIFR, CIMA, диплом вищого навчального закладу з бухгалтерського обліку (надає можливість перезаліку пе-

рших трьох екзаменів програми сертифікації ACCA), диплом MBA тощо. Шлях до ACCA: засвідчити освіту та/або досвід роботи; скласти іспити з урахуванням доступних для здобувача заліків; пройти модуль із професійної етики, розроблений ACCA.

Для тих, хто бажає швидше отримати підтвердження знань від ACCA, є DipIFR (Diploma in International Financial Reporting). Це компонент сертифікації ACCA, який є повним аналогом англomовного F7 Financial Reporting. Тобто DipIFR не є повним відповідником сертифікації ACCA, а радше однією його складовою, адже орієнтований на аспекти складання, трансформації та консолідації даних бухгалтерського обліку у звітність за МСФЗ. В Україні його можна складати російською мовою.

Безперечно, позитивним для фахівців-практиків є стислі строки для отримання цього сертифіката. Так, курси підготовки зазвичай тривають близько 100 академічних годин, а щоб отримати сертифікат, необхідно скласти лише один іспит. Отже, якщо важливими є одночасно критерії й оперативності, й авторитетності, то DipIFR, безумовно, виграє. Але не слід забувати, що даний екзамен потребує глибоких знань майже за всіма діючими МСФЗ та МСБО, вмінь обґрунтовувати своє професійне судження у різноманітних ситуаціях із посиланнями на вимоги стандартів. Про його складність свідчить і доволі низький процент успішної здачі: менше 50 %. Але це тільки підвищує престижність вказаної міжнародної кваліфікації.

Сертифікат безстроковий і подальшого підтвердження кваліфікації, перебування в певній організації не вимагає. З огляду на широку мережу підготовчих курсів ця сертифікація знайома багатьом фахівцям облікової сфери України, тож пояснювати зайвий раз роботодавцю про її статус не доведеться.

Шлях до DipIFR:

1) засвідчити освіту та/або досвід роботи, достатнім є один із таких варіантів:

- документ, що підтверджує кваліфікацію за національними стандартами бухгалтерського обліку;
- диплом про вищу освіту з бухобліку чи аудиту і 2 роки досвіду роботи у сфері бухобліку чи аудиту;

2) скласти іспит. Сертифікація за цією програмою відбувається тільки двічі на рік – червнева і груднева сесії у місті Києві. Вартість кожної спроби складає суттєву суму.

З огляду на вимоги до міжнародних сертифікацій, можемо зробити висновок, що у сучасному світі освіта стала безперервним процесом. Усі програми сертифікації пропонують курси підготовки до складання іспиту вартістю від 8 до 14 тис. грн. Причому навчатися сьогодні можна як на аудиторних заняттях із викладачем наживо, так і дистанційно – за онлайн-програмами з підтримкою педагогів. На жаль усі міжнародні програми сертифікації для викладачів українських ЗВО ніяк не фінансуються українськими ЗВО або державою. Але ж відомо, що «знати як пройти шлях» і «пройти шлях» – це різні речі. І для викладання, наприклад, дисципліни «Міжнародні стандарти фінансової звітності» на сучасному рівні, викладач повинен мати кваліфікаційний рівень ACCA DipIFR (rus). У мережі Інтернет на сайтах ACCA [45], аудиторських фірм великої четвірки, є безоплатні модулі для розвитку початкового рівня знань з МСФЗ та МСБО, єдине обмеження для користувачів – це мова викладання – англійська.

Якщо ACCA концентрує свою увагу, головним чином, на приватному секторі економіки, то така професійна організація, як ICAEW (англ. Institute of Chartered Accountants in England and Wales – Інститут дипломованих бухгалтерів в Англії та Уельсі), забезпечує для своїх дипломованих бухгалтерів можливість працювати в будь-якій організації, у будь-якому секторі [47].

98 % найкращих світових брендів покладаються на присяжних бухгалтерів ICAEW, від стартапів програмного забезпечення до високошвидкісних авіакомпаній і великих банків.

З метою інтеграції у світовий освітній і професійний простір доцільно вітчизняним ЗВО формувати освітні програми з урахуванням чинних міжнародних програм сертифікації, наприклад ACCA DipIFR (rus) для програм з обліку і оподаткування в частині дисципліни «Міжнародні стандарти фінансової звітності» (рівень – магістр). Програми сертифікації CIPA враховувати під час розроблення навчальних матеріалів із дисциплін «Фінансовий облік», «Управлінський облік» (рівень – бакалавр). Така відповідність підвищить ефективність випускників за програмою «Облік і оподаткування» на шляху працевлаштування (наприклад, МСФЗ використовуються у 160 юрисдикціях світу), забезпечить успішність складання екзаменів на отримання міжнародних сертифікацій.

2 МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО Й МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

2.1 Облікове забезпечення інформаційної складової фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання

В Україні перші наукові розробки, присвячені проблемам забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності, почали з'являтися лише на початку 2000-х рр. та за перше десятиріччя XXI ст. набрали значних обертів щодо теоретичного обґрунтування та прикладних розробок у висвітленні питань, пов'язаних зі стійким функціонуванням вітчизняних суб'єктів господарювання. До найсерйозніших досліджень у цьому напрямі слід віднести праці Г. Козаченко [48], О. Кравчука та П. Кравчука [49], О. Кириченка, П. Пригунова та ін. [50], А. Єпіфанова та ін. [51], О. Ляшенко [52], В. Франчука [53], де з позицій системного підходу здійснено спробу визначення сутності економічної безпеки, побудови механізму її забезпечення й оцінювання досягнутого підприємством стану безпеки.

Узагальнення поглядів окремих науковців на сутність категорії «економічна безпека підприємства» (табл. 2.1) дало змогу простежити еволюцію підходів у її розумінні й обґрунтувати необхідність переходу від розуміння економічної безпеки лише як стану захищеності підприємства від впливу загроз, чи стану найбільш ефективного управління ресурсами, до її визначення як процесу, що забезпечує стан безпеки.

Таблиця 2.1 - Наукові погляди на визначення категорії «економічна безпека підприємства»

№ з/п	Автор	Визначення
1	2	3
Стан господарюючого суб'єкта, що характеризується високим ступенем захищеності від наявних небезпек і загроз		
1	Л. Шваб [54, с. 538]	Економічна безпека підприємства – це захищеність його діяльності від негативного впливу зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути виниклі загрози або пристосуватися до наявних умов, що негативно впливають на його діяльність
2	М. Бендіков [55, с. 8]	Економічна безпека – це захищеність науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу підприємства від прямих (активних) або непрямих (пасивних) загроз
3	Д. Ковальов, Т. Сухорукова [56, с. 49]	Економічна безпека – захищеність суб'єкта господарювання від негативного впливу зовнішнього оточення, а також здатність своєчасно усунути різноманітні загрози, або пристосуватись до наявних умов, що не відбиваються негативно на їхній діяльності
Стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для стабільного функціонування підприємств		
4	М. Фоміна [57, с. 11]	Економічна безпека підприємства – це стан найбільш ефективного використання ресурсів з метою ліквідації загроз, забезпечення ефективного і стабільного функціонування підприємства в поточному та перспективному періодах
5	А. Шевельов, Є. Шевельова [58, с. 68]	Економічна безпека підприємства – це такий його стан, за якого при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів підприємство домагається упередження, ослаблення чи захисту від наявних небезпек і загроз та забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та підприємницького ризику
6	Є. Олейніков та ін. [59, с.129]	Економічна безпека – це стан найефективнішого використання ресурсів для запобігання загрозам і забезпечення стабільного функціонування підприємства в умовах сьогодення і в майбутньому

Продовження таблиці 2.1

1	2	3
Захищеність життєво важливих інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечується системою заходів спеціального, фінансово-економічного, організаційного й соціального характеру		
7	А. Єпіфанов та ін. [51, с. 25]	Під економічною безпекою слід розуміти здатність підприємства ефективно та стабільно здійснювати свою господарську діяльність шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних і контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання ресурсів підприємства та нівелювати вплив негативних факторів внутрішнього та зовнішнього середовища
8	В. Шликов [59, с. 138]	Економічна безпека підприємства – стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки або економічних загроз
Стан виробничих відносин і організаційних зв'язків, при яких забезпечується стабільність функціонування та прогресивний розвиток підприємства		
9	І. Белоусова [60, с.17]	Економічна безпека підприємства передбачає стійкий, тобто безупинний та сталий розвиток, що досягається за допомогою використання усіх видів ресурсів і підприємницьких можливостей для стабільного функціонування та динамічного розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам, забезпечення стабільного функціонування підприємства сьогодні й у майбутньому
10	М. Камлик [61, с. 38]	Економічна безпека суб'єкта підприємницької діяльності є таким станом розвитку господарюючого суб'єкта, який характеризується стабільністю економічного й фінансового розвитку, ефективністю нейтралізації негативних чинників та протидії їхньому впливу на всіх стадіях його діяльності
11	О. Іванілов [62, с. 655]	Економічна безпека – стан соціально-технічної системи підприємства, який дає змогу уникнути зовнішніх загроз і протистояти внутрішнім чинникам дезорганізації за допомогою наявних ресурсів, підприємницьких здібностей менеджерів, а також структурної організації та зв'язків менеджменту

Продовження таблиці 2.1

1	2	3
Забезпечення умов збереження майна та комерційної таємниці		
12	А. Дикий [63, с. 7]	Під економічною безпекою підприємства розуміють стан збереження його майна та інформації відповідно до обраної стратегії та принципу безперервності діяльності
13	Я. Соколов [64, с. 523]	Економічна безпека підприємства – забезпечення умов збереження комерційної таємниці та інших секторів

У сучасній науковій думці існують різні точки зору на визначення як самої категорії «економічна безпека підприємства», так і суміжних з нею понять: «система економічної безпеки підприємства», «забезпечення економічної безпеки підприємства», – що суттєво гальмує процес формування теоретичних засад безпечного функціонування підприємства та зумовлює необхідність подальшого вдосконалення понятійного апарату.

Теоретичному розробленню питань, які пов'язані з підтримкою достатнього рівня економічної безпеки на всіх рівнях управління, належну увагу приділяли О. Ареф'єва, В. Білоус, Н. Вавдіюк, І. Бінько, В. Геєць, З. Герасимчук, Т. Кузенко, М. Єрмошенко, Т. Ковальчук, Я. Жаліло, О. Кузьмін, А. Кірієнко, Б. Кравченко, Л. Мельник, І. Михасюк, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Мунтіян, Н. Нижник, С. Шкарлет, С. Покропивний, А. Ревенко, О. Терещенко, В. Шлемко, В. Ярочкін.

Віддаючи належне науковій та практичній значущості праць згаданих учених, слід зазначити, що у вітчизняній і зарубіжній літературі дотепер не знайшли відповідного відображення деякі важливі аспекти здійснення облікового забезпечення інформаційної складової фінансово-економічної безпеки підприємства. Так, питанням обліково-інформаційного забезпечення фінансово-економічної безпеки, зокрема в аспекті змісту інформації та ступеня її достовірності, присвячена досить незначна кількість досліджень, зокрема праці В. М. Жука, Н. І. Гордієнко,

Л. В. Гнилицької [49, 50], І. Г. Чалого, Б. В. Мельничука, І. П. Мойсеєнко, М. Я. Демчишина.

Облікова інформація є результатом функціонування відповідної системи забезпечення. Для формування методичних засад облікового забезпечення фінансово-економічною безпекою підприємства з'ясуємо суть поняття «облікове забезпечення», підходи до трактування якого в економічній літературі суттєво різняться.

Так, Т. Безродна під цим терміном розуміє процес підготовки обліково-аналітичної інформації, забезпечення її кількості та якості. Термін «забезпечення», на думку автора, означає виконання, гарантування здійснення процесу постачання обліково-аналітичної інформації системі управління [65].

З погляду В. Вольської, обліково-аналітичне забезпечення являє собою сукупність процесу збирання, підготовки, реєстрації та зведення облікової інформації підприємств залежно від законодавчо встановленої системи ведення обліку і проведеного на основі цієї інформації глибокого аналізу із застосуванням певних методів і прийомів [66].

В авторефераті Р. Юзва міститься таке визначення обліково-аналітичного забезпечення: «сукупність облікових і аналітичних процесів, об'єднаних в обліково-аналітичну систему та спрямованих на задоволення інформаційних потреб користувачів шляхом перетворення первинної інформації в узагальнюючу згідно з визначеними цілями, а також нормативно-правовим, методичним, організаційним, програмним, математичним, технічним та ергономічним забезпеченнями» [67].

Камінська Т. доводить потребу під досліджуваним поняттям розуміти систему збирання, оброблення, узагальнення, подання й аналізу фінансової інформації, забезпечення її кількості та якості для ведення господарської діяльності, зокрема, її управління [68].

Беручи до уваги всі вищенаведені визначення, можна стверджувати, що обліково-аналітичне забезпечення управління суб'єктами господарювання можна охарактеризувати як систему, оскільки воно має ознаки, властиві системі: наявність зв'язків (у тому числі зворотних), поділ на частини, наявність структури (упорядкованих елементів), цілеспрямованість, збереження певної стійкості в заданих межах під впливом зовнішніх факторів і багатоаспектність.

Під системою обліково-аналітичного забезпечення управління суб'єктом господарювання колектив авторів [69] розуміє сукупність підсумкової інформації про стан та результати його діяльності, зосередженої в різних формах фінансової та управлінської (внутрішньогосподарської) звітності.

О. Гудзинський визначає, що обліково-аналітична система - це інтегрована система прийомів обліково-аналітичного забезпечення менеджменту шляхом здійснення специфічних внутрішньосистемних та загальносистемних функцій [70]. Своєю чергою, Г. Тітаренко та М. Корінько подають визначення обліково-аналітичної системи як системи, що базується на даних бухгалтерського обліку, включаючи оперативні дані, і використовує для економічного аналізу статистичну, виробничу, довідкову й інші види інформації.

Г. Тітаренко та М. Корінько вважають, що обліково-аналітична система являє собою збирання, опрацювання й оцінювання всіх видів інформації, що використовується для прийняття керівних рішень на макро- і макрорівнях [71].

З. Гуцайлюк констатує, що основне призначення інформаційної бухгалтерської системи – у формуванні окремих інформаційних потоків для потреб управління виробничою і фінансово-господарською діяльністю господарюючих суб'єктів, або інформаційне забезпечення власників та інших замовників даних [72].

Узагальнимо основні теоретичні підходи до визначення терміну «облікове забезпечення» в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Теоретичні підходи до терміну «облікове забезпечення»

Автор	Визначення терміну
В. В. Вольська [66, с. 55]	Сукупність процесу збирання, підготовки, реєстрації та зведення облікової інформації підприємств залежно від законодавчо встановленої системи ведення обліку і проведеного на основі цієї інформації глибокого аналізу із застосуванням певних методів і прийомів
Р. П. Юзва [67, с. 56]	сукупність облікових і аналітичних процесів, об'єднаних у обліково-аналітичну систему та спрямованих на задоволення інформаційних потреб користувачів шляхом перетворення первинної інформації на узагальнювальну згідно з визначеними цілями, а також нормативно-правовим, методичним, організаційним, програмним, математичним, технічним та ергономічним забезпеченнями
А. М. Штангрет [73, с. 56]	стан підприємства на будь-який момент часу і з будь-яким рівнем деталізації, при врахуванні можливих загроз із боку зовнішнього середовища
Я. І. Мулик [74, с. 14]	процес збирання, підготовки, реєстрації та оброблення облікової інформації та прийняття на її основі керівних рішень, спрямованих на забезпечення захисту фінансових інтересів підприємств на всіх рівнях його фінансових відносин від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз.

Головною метою облікового забезпечення фінансової безпеки суб'єкта господарювання є надання достовірної інформації для управління економічними процесами підприємства при виборі напрямів підтримання його безпеки та стійкого розвитку.

На думку Л. В. Гнилицької, основними завданнями здійснення облікового забезпечення є:

- діагностика фінансово-господарського стану підприємства з метою упередження його банкрутства;

- оцінка стану безпеки та фінансової надійності потенційних партнерів підприємства;
- підготовка інформації для прийняття керівних рішень відносно співпраці з партнерами в умовах виявлених загроз і небезпек; ідентифікація ризиків і пов'язаних з ними потенційних загроз;
- мінімізація ризиків, пов'язаних із недостовірною обліковою інформацією;
- сприяння гармонізації інтересів підприємства в цілому як юридичної особи та окремих співробітників як фізичних осіб з метою мінімізації внутрішніх загроз;
- забезпечення захисту отриманої інформації, яка належить до комерційної таємниці підприємства [28].

Отже, можна підкреслити, що, з одного боку, облікове забезпечення інформаційної складової фінансової безпеки підприємства є інформаційною платформою в оцінюванні стану, рівня, динаміки, зіставлення та порівняння фінансової безпеки, а з іншого – це вид професійної діяльності у галузі управління фінансово-економічною безпекою суб'єкта господарювання.

Як вважає Н. В. Голячук, на облікове забезпечення інформаційної складової фінансової безпеки підприємства впливає систематизованість облікової діяльності, своєчасність обліку (будь-яка операція повинна бути задокументована в момент її здійснення, а якщо це неможливо, то відразу після завершення операції), точність й об'єктивність обліку, повнота обліку (облік повинен охоплювати всі сторони господарської діяльності), економічність і раціональність обліку (при достатній повноті та своєчасності облік має здійснюватися при мінімальних витратах), врахування галузевих особливостей діяльності підприємства, організаційно-правова форма функціонування, обсяг і ступінь диверсифікації фінансово-господарської діяльності та інші фактори. Також, на думку автора, одними з загроз облікової

безпеки підприємства є робота в тіньовій економіці, подвійний облік на підприємствах, оприлюднення неправдивої інформації на сайті НКЦПФР для акціонерів та інших користувачів, що унеможлиблює правдиві розрахунки, ставить під сумнів фінансовий аналіз, доцільність інвестування в це підприємство [76].

Світова бухгалтерська наукова думка на перший план висуває проблему забезпечення якості облікової інформації, що надається користувачам для прийняття рішень. Міжнародні дослідники велику увагу приділяють якості облікової інформації, як складової облікового забезпечення економічної безпеки підприємства.

Хорватські дослідники І. Сачер та А. Олуїч [78] виокремлюють якість облікової інформації, як одну із найважливіших характеристик якості облікової інформаційної системи, відмічаючи, що сьогодні існує значна кількість моделей оцінювання якості облікової інформації (моделі Шеннона, Мейсона, Дрецьке, Демпера, Стемпера та ін.), від вибору конкретної з яких залежить набір критеріїв, на основі яких оцінюватиметься якість інформаційної системи в цілому.

Таким чином, слід виокремлювати якість всього процесу оброблення облікової інформації, що складається з якості вхідних даних, якості оброблення і якості вихідних даних, а також виокремлювати якість одержаного на виході інформаційного продукту. Два даних показники взаємопов'язані між собою, однією зі складових якості облікової системи є якість інформаційного продукту, а оскільки формування інформаційного продукту є кінцевою стадією облікової інформаційної технології, то і якість його залежить від якості здійснення попередніх стадій.

Проблематику використання концепції якості в бухгалтерському обліку також можна досліджувати в контексті системи його нормативного регулювання. Як зазначає з цього приводу К. Хеллстром, сьогодні якість у бухгалтерському обліку розглядається в контексті облікових стандартів

та їхніх характеристик (оскільки облік фіксує відповідні аспекти фірми та особливості її діяльності), застосування облікових стандартів підприємствами (ступеня використання реалізованих в стандартах альтернатив), вимог до розкриття інформації (обрана облікова політика може бути недостатньо зрозумілою, якщо вона не розкрита належним чином), оцінювання інвесторами бухгалтерської інформації [79].

Згідно з таким підходом виділяються дві основні групи факторів, які впливають на якість бухгалтерського обліку. Перша група факторів пов'язана зі специфікою облікової методології, що створює можливість для прояву професійного судження бухгалтера при визнанні й оцінюванні об'єктів обліку. При цьому облік повинен бути організованим і вестись таким чином, щоб фінансова звітність була достовірною і неупередженою. Друга група факторів пов'язана з поінформованістю користувачів фінансової звітності про рівень її якості. Тобто, навіть за умови надання користувачам високоякісної фінансової звітності, якщо вони проінформовані про це, їхня оцінка може бути суб'єктивною, що значно вплине на прийняття ними відповідних рішень. Таким чином, інформування про рівень якості фінансової звітності забезпечує взаємозв'язок між обліковими показниками та їх реальним сприйняттям з боку користувачів облікової інформації.

Американські дослідники Д. Ебоді, Дж. Хьюз та Дж. Лю розглядають якість прибутку як показник, що вимірюється за допомогою аномальних нарахунків, які виступають в якості постійної для інформаційної асиметрії, впливаючи на вартість капіталу [80].

За підходом авторів, слід визначати не лише якісь фінансової звітності, як певного інтегрованого набору звітів, а безпосередньо слід оцінювати якість прибутку як основного її показника. Якість прибутку визначається за допомогою розрахунку відхилень між грошовими потоками і прибутком підприємства, що є досить корисним для інвесторів, оскільки дозволяє їм побачити відмінність між реальною економічною картиною підприємст-

ва та її бухгалтерською моделлю, що одержується завдяки застосуванню принципу нарахування, який дозволяє відображати в обліку і звітності доходи і витрати у момент їх виникнення, незалежно від часу надходження і сплати грошей.

Такої ж позиції дотримується С. Алвес, яка розглядає особливості впливу структури акціонерного капіталу португальських компаній на якість показників їхніх річних прибутків. На думку автора [81], якість прибутку може асоціюватись з різними типами власності, тобто залежить від зміни їхньої структури, оскільки для кожного з типів власності характерна своя система контролю господарської діяльності, зокрема й контролю за здійсненням облікових процедур, що в кінцевому випадку впливає на показник прибутку, оприлюднений в звітності.

Окрім безпосередньо облікових об'єктів, дослідниками також приділяється увага питанням впливу облікового інформаційного продукту на якість рішень, що приймаються на основі його використання. Зокрема, Е. Р. Айселін [82], розглядаючи роль облікової інформації в процесі прийняття фінансових керівних рішень, відмічає необхідність підвищення якості останньої, що в кінцевому підсумку сприятиме підвищенню якості фінансового управління. При цьому на якість керівних рішень впливають три основні змінні, що є характеристиками облікової інформації – невизначеність, інформаційне навантаження і навантаження даних, які мають бути враховані в процесі розроблення комплексу заходів, спрямованих на підвищення ефективності фінансового менеджменту підприємства. Таким чином, основною задачею вчених-обліковців у напрямі підвищення рівня якості облікової інформації є зменшення рівня інформаційної невизначеності, встановлення оптимальних обсягів вхідних даних і вихідної облікової інформації, що використовується користувачами для прийняття рішень.

Найбільш доцільним є використання поняття «якість в бухгалтерському обліку» стосовно бухгалтерської звітності, зокрема, фінансової звітності, яку можна вважати повноцінною продукцією облікової системи, яка пройшла всі стадії оброблення. Одним із основних критеріїв відмінності між обліковими даними й інформацією є здатність приймати керівні рішення. Тому саме показники фінансової звітності, що використовуються для прийняття рішень, є кінцевим інформаційним продуктом, який необхідний внутрішнім та зовнішнім користувачам.

Сьогодні серед вчених немає єдиного підходу стосовно набору критеріїв, на основі яких визначається рівень якості фінансової звітності, що зумовлено такими причинами:

- відсутні загальні критерії визначення рівня якості, зокрема, це повинні бути кількісні чи якісні показники;
- відсутня загальна та єдина позиція серед вчених стосовно розуміння поняття «якість» в системі бухгалтерського обліку;
- відсутнє нормативно закріплене поняття якості фінансової звітності;
- у системі бухгалтерського обліку залишаються достатньо нерозмежованими поняття якості, точності, ефективності, релевантності та інші подібні характеристики фінансової звітності;
- недостатньо чітко сформульовані запити користувачів фінансової звітності щодо необхідності забезпечення підвищення рівня її якості.

Більшість міжнародних дослідників для оцінювання якості фінансової звітності пропонують використовувати якісні показники або вимоги, яких слід дотримуватись в процесі її формування, складання та оприлюднення. Так, на думку І. Сачер та А. Олуїч [78], зазвичай, основним критерієм вимірювання якості облікової інформації є її точність. У той же час, автори пропонуються розширити набір таких критеріїв, включивши до його складу релевантність, надійність, інтегрованість, зрозумілість, своєчасність та конфіденційність [78]. Таким чином, точність може розгляда-

тись як базовий критерій якості фінансової звітності, однак, враховуючи можливість вибору із альтернатив, представлених в чинних облікових стандартах, бухгалтерський облік не може бути досконало точним, оскільки в фінансовій звітності відображається лише бачення окремого бухгалтера, що залежить від рівня його професійних компетенцій і впливу зовнішніх факторів (тиску з боку менеджменту або власників, наявності інсайдерських інтересів тощо).

На думку проф. Р. Болла, основним показником високоякісної фінансової звітності є низький вміст сюрпризів в інформації про доходи, що подається на американські фондові ринки [83]. Подібного підходу дотримуються іранські дослідники С. К. Мезерджі, М. Р. Аббашадех, М. Х. Новгхабі та М. Дж. Нугхабі, зазначаючи, що низька частота і порівнянність доходів є показником якості. Унаслідок чого більшість інвесторів готові вкладати кошти в акції компаній, які мають стабільний дохід, вважаючи, що вони приймають рішення на основі інформації високої якості [84]. Згідно з таким підходом «понаднормове» зростання доходності є свідченням вуалювання облікових процедур, через що фінансова звітність вважається низькоякісною. Тобто на основі підходу проф. Р. Болла можна лише констатувати наявний рівень якості фінансової звітності, однак цей підхід не можна застосовувати в якості інформаційної підтримки системи превентивних заходів, спрямованих на підвищення ефективності управління підприємством.

Досить часто для вимірювання якості облікової інформації використовується модель, закладена в основу системи якісних характеристик облікової інформації конвертованої концептуальної основи GAAP US та IAS/1FRS – концепція економічної ефективності – співвідношення одержаних від використання такої інформації вигод до понесених на її формування витрат. У даному випадку під якістю облікової інформації розуміється її ефективність для суб'єктів, що приймають рішення. У той же час,

значну роль в процесі визначення якості облікової інформації відіграє набір критеріїв, які розраховуватимуться для визначення переваг її використання та показників понесених витрат.

Виокремлення таких критеріїв пов'язано з тим, що значна кількість показників, з яких складається фінансова звітність, формуються в результаті реалізації професійного судження бухгалтера та мають суб'єктивний характер, оскільки результат проведених облікових оцінок залежить від думки суб'єктів ведення обліку. У таких ситуаціях існує ймовірність здійснення бухгалтерами опортуністичної поведінки, тобто умисних або неумисних дій, які можуть призвести до перекручення показників бухгалтерської звітності та введення в оману її користувачів. Для уникнення можливості прояву опортуністичної поведінки бухгалтера вводиться механізм контролю здійснення професійного судження – набір якісних характеристик облікової інформації, яких слід дотримуватись під час його реалізації. Їх дотримання дозволяє зробити інформацію, яка надається в фінансовій звітності, більш корисною для різних груп користувачів.

У конвертованій концептуальній основі GAAP US та IAS/IFRS представлена ієрархія якісних характеристик облікової інформації, які є певним набором критеріїв, на які повинні орієнтуватись бухгалтери в процесі здійснення облікових процедур.

Згідно з поданою ієрархією якісних характеристик загальним критерієм фінансової звітності є корисність для прийняття рішень, під якою розуміється її релевантність та справедливість подання [85]. У порівнянні із попередніми концептуальними основами GAAP US та IAS/IFRS, у цій концептуальній основі відсутня надійність, як вимога якості облікової інформації. Виходячи з чого можна припустити, що згідно з новими вимогами для користувачів більш корисною є імовірнісна та прогнозна облікова інформація, яка дозволяє приймати ефективні управлінські рішення. Вищенаведене дозволяє пояснити причини широкого запровадження концеп-

ції оцінювання за справедливою вартістю в міжнародних системах бухгалтерського обліку та фінансової звітності, яка дозволяє проводити переоцінку активів і зобов'язань на основі ієрархії рівнів вихідних даних для проведення оцінювання.

Не дивлячись на існуючі концептуальні моделі регулювання якості облікової інформації, запропоновані GAAP US та IAS/IFRS, виходячи із існуючих правил і законів побудови й функціонування інформаційних систем, що існують в інформаційній теорії, якість фінансової звітності може бути значно покращена. Сьогодні науковцями логічно виокремлено і теоретично обґрунтовано значну кількість факторів, від впливу яких залежить якість фінансової звітності, однак не всі вони успішно проходять емпіричне тестування, що зумовлює появу нових і нових підходів.

Однак, окрім теоретичних підходів до побудови методики оцінювання якості фінансової звітності, існують розробки, які базуються і на емпіричних дослідженнях. Зокрема, Р. Й. Венг та Д. М. Стронг [86] запропонували альтернативну ієрархічну концепцію оцінювання якості інформації на основі виявлених 118 атрибутів, які були одержані в результаті аналізу запитів споживачів інформації. Із них було обрано 15 найбільш затребуваних користувачами, які було об'єднано в чотири основні групи характеристик якості інформації:

- рівень, за яким дані можна визначити як такі, що мають актуальну та правдиву цінність;
- рівень, відповідно до якого дані можуть застосовуватись (є доречними) користувачем;
- рівень, що визначає ясність і чіткість форми даних;
- рівень, за яким дані можуть бути доступні або одержані.

Основними перевагами запропонованої Р. Й. Венгом та Д. М. Стронгом концептуальної основи якості інформації є такі:

– вона має універсальний характер, тобто може застосовуватись для оцінювання рівня якості інформації з різних інформаційних систем підприємства, зокрема, і системи бухгалтерського обліку;

– вона має суто емпіричну природу, оскільки сформована за результатами аналізу потреб користувачів інформації, а не є результатом теоретизації дослідників або наслідком встановлення нормативних вимог облікового регулятора.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що обліково-аналітична система – це система, що ґрунтується на даних оперативного, статистичного, фінансового й управлінського обліку, включаючи оперативні дані, і використовуючи для економічного аналізу статистичну, виробничу, довідкову та інші види інформації шляхом застосування аналітичних і економіко-математичних методів дослідження, що уможливорює формування інформаційної бази для прийняття адекватних до ситуації рішень, зокрема в межах системи економічної безпеки підприємства.

Основними завданнями для обліково-аналітичної системи підприємства повинні бути:

- аналіз діяльності підприємства за вказаними напрямками;
- облік господарських операцій за цільовими напрямками на базі бухгалтерського обліку з додаванням нефінансових показників;
- контроль за використанням матеріальних і нематеріальних ресурсів, за правильним відображенням усіх господарських операцій на етапах планування, обліку та за достовірністю аналітичних даних;
- планування діяльності підприємства, зокрема господарських операцій; видів діяльності: операційної, інвестиційної, фінансової, податкової; центрів відповідальності та підприємства загалом;
- формування аналітичних бюджетів як джерел акумулювання планової, облікової й аналітичної інформації [55].

Ключове завдання системи обліково-аналітичного забезпечення як складової системи економічної безпеки підприємства полягає в об'єднанні облікових та аналітичних операцій в єдиний процес, виконанні оперативного мікроаналізу, забезпеченні безперервності цього процесу і використанні його результатів для формування інформаційної бази для прийняття керівних рішень.

Зміст обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства визначається низкою факторів, серед яких: галузеві особливості діяльності підприємства, організаційно-правова форма функціонування, обсяг і ступінь диверсифікації фінансово-господарської діяльності, інші об'єктивні та суб'єктивні фактори.

Отже, на основі поданого вище можна сформувати основні напрями здійснення обліково-аналітичного забезпечення в системі економічної безпеки підприємства:

- інформаційне забезпечення прийняття рішень суб'єктами безпеки;
- моніторинг рівня економічної безпеки підприємства;
- виявлення та ідентифікація появи та розвитку ключових внутрішніх і зовнішніх загроз та ризиків;
- подання достовірної інформації про наявні ресурси;
- надання інформації про рівень агресивності зовнішнього середовища;
- узгодження економічних інтересів підприємства.

Механізм обліково-аналітичного забезпечення має передбачати збирання інформації, способи її узагальнення й аналізу, а також технології надання безпосереднім користувачам для оцінювання рівня та стану економічної безпеки власного підприємства чи його партнерів та/або конкурентів, діяльність яких може вплинути на стан безпеки підприємства.

2.2 Методичне забезпечення процесу визначення рівня фінансово-економічної безпеки підприємства на основі розрахунку показників його фінансового стану за даними звітності

Динамічний розвиток світової економіки, її потреб у процесі глобалізації викликає активізацію і зміну пріоритетів у розвитку національних господарств, які прагнуть стати її рівноправними учасниками.

Фінансово-економічна безпека визначає стан фінансової стійкості підприємства, у якому воно здатне реалізовувати свою стратегію. Такому стану характерна здатність підприємства протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам і характеризується сукупністю фінансових інструментів, що визначають рух капіталів, їхній розподіл у межах фінансово-економічної діяльності. У процесі забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств ключову роль грає стратегічне управління. Характеризується здатністю підприємства адаптуватися до мінливого зовнішнього середовища, ризиків і загроз, що виникають, досягнення запланованих фінансових результатів.

В умовах поглиблення фінансової кризи підприємства приватного сектору намагаються впроваджувати в роботу ефективну антикризову політику. Постійне підвищення рівня ризиковості господарської діяльності створює можливість стати фактором значного зниження рівня фінансової стійкості та платоспроможності підприємства, що в майбутньому може призвести до банкрутства підприємства, та потребує, у свою чергу, від кожного суб'єкта господарської діяльності створення і втілення в життя досконалої системи фінансово-економічної безпеки [87].

Проблема утворення сприятливого клімату в підприємницькому середовищі щодо економічної безпеки підприємств набуває сьогодні особли-

вого значення, стає вирішальним чинником, що визначає перспективи розвитку підприємства й економічного розвитку в цілому.

Економічна безпека – це характеристика, що будується на взаємовідношеннях системи і середовища як зовнішнього, так і внутрішнього.

Термін «економічна безпека підприємства» визначає такий стан суб'єкта господарювання, за якого завдяки протидії негативному впливу зовнішніх і внутрішніх загроз і небезпек забезпечується його стабільне і максимально ефективне функціонування і високий потенціал в майбутньому. Безпека підприємства передбачає стійкий розвиток, що досягається за допомогою ефективного використання усіх видів його ресурсів.

Систематизація теоретико-методичних підходів до визначення фінансово-економічної безпеки, її формування на підприємствах досліджуються у роботах таких науковців, як К. Р. Резворович, О. С. Юнін [87], Г. В. Соломіна [88], З. Ф. Петряєва [93], Т. Л. Зубко, Т. Е. Белялов [89], Л. М. Мельник [90], Т. О. Меліхова [91], Г. В. Кошельок [92], С. М. Смірная [94], Н. В. Бондарчук [96], А. С. Педько [96].

Проте потребує подальшого, більш поглибленого дослідження питання розроблення методичних рекомендацій щодо визначення рівня фінансово-економічної безпеки підприємства на основі розрахунку показників його фінансового стану.

За даними РwС, у 2021 році 48 % українських підприємств постраждали від випадків економічних злочинів і шахрайства, що на 5 % перевищує показник 2020 року. Серед найпоширеніших економічних злочинів і шахрайств виділено такі, як хабарництво та корупція (23 %), кіберзлочини (16 %), незаконне привласнення майна (10 %), шахрайство у сфері закупівель (10 %), шахрайство у сфері оподаткування (7 %). При цьому 12 % респондентів опитування зазначили, що розміри їхніх фінансових збитків сягають від 1 до 50 млн США [97] (рис. 2.1).

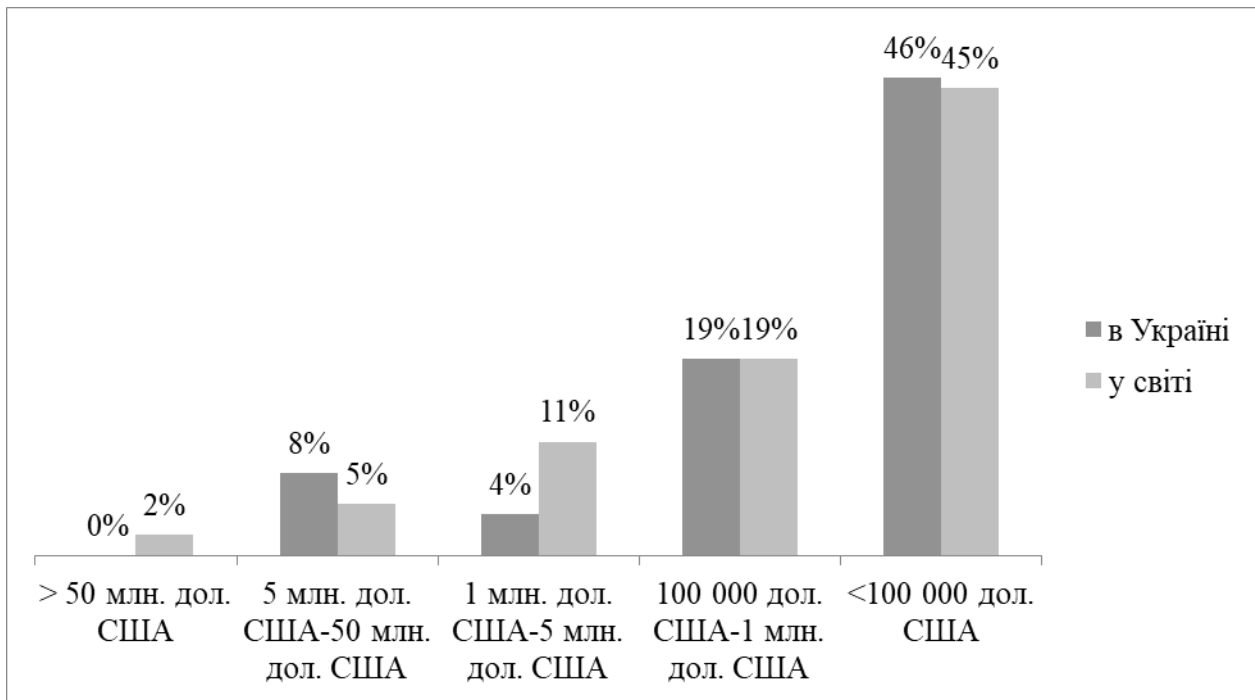

Рисунок 2.1. - Фінансові збитки підприємств
унаслідок економічних злочинів і шахрайств у 2021 році

(Джерело: побудовано на основі [97])

З метою визначення сутності поняття «фінансово-економічна безпека підприємства» доцільно уточнити сутність основних його складових – фінансової та економічної безпеки підприємства. Визначення поняття «фінансова безпека підприємства» у науковій літературі визначається з позиції статичного, ресурсного, функціонального та комплексного підходів (рис. 2.2).

Тлумачення поняття «економічна безпека підприємства» розглядається науковцями за такими підходами:

- стан виробничих відносин і організаційних зв'язків, при яких забезпечується стабільність функціонування та прогресивний розвиток підприємства;
- забезпечення умов збереження майна й комерційної таємниці [99].

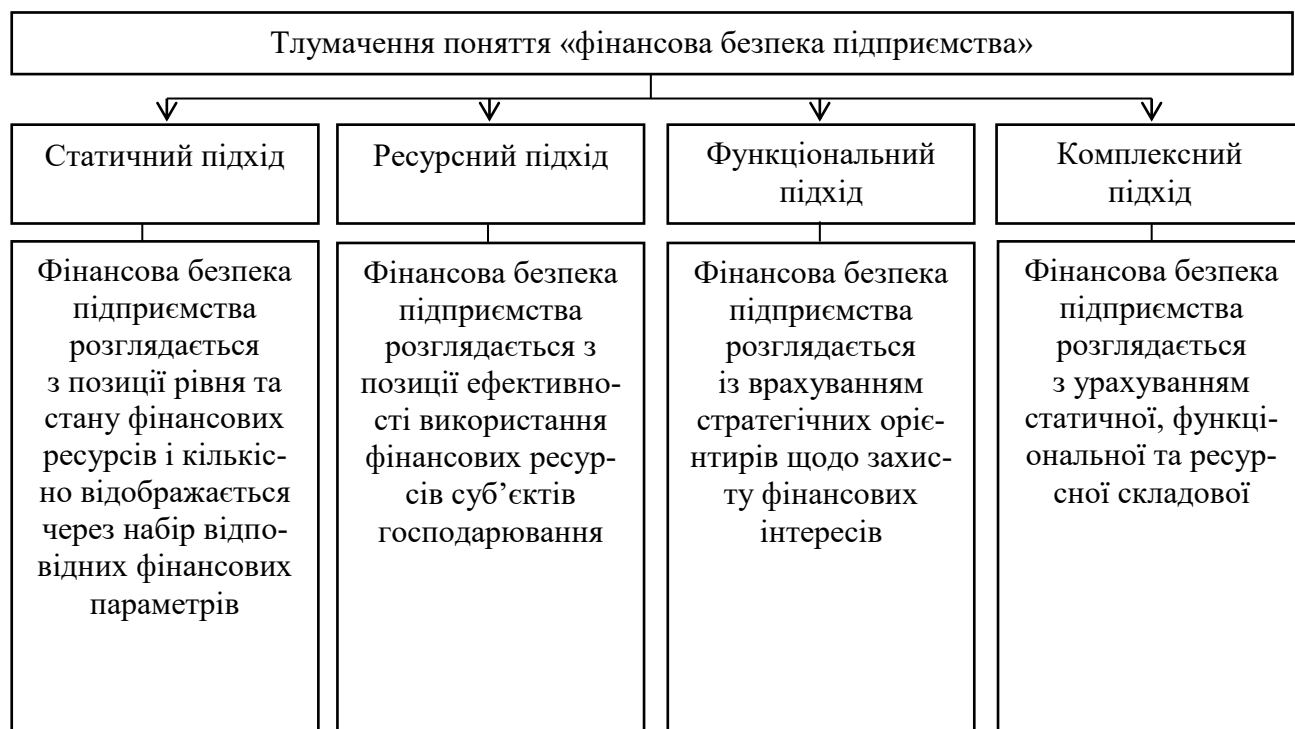

Рисунок 2.2 - Узагальнення підходів наукової літератури щодо визначення поняття «фінансова безпека підприємства»
(Джерело: сформовано на основі [98])

Як зазначають науковці О. М. Губарик, І. К. Перехрест [103], О. В. Орлик [91], фінансова безпека є основною складовою економічної безпеки підприємства та впливає на абсолютно усі сфери діяльності підприємства.

Положення наукової дискусії щодо визначення поняття «фінансово-економічна безпека підприємства» наведено у табл. 2.3.

Таблиця 2.3 - Підходи науковців до тлумачення визначення «фінансово-економічна безпека підприємства»

№ з/п	Автори	Визначення
1	Н. А. Дехтяр, О. В. Дейнека [98]	Фінансово-економічна безпека підприємства – це такий фінансово-економічний стан, який сприяє забезпеченню захищеності його фінансово-економічних інтересів від негативних чинників внутрішнього і зовнішнього середовища та створення необхідних фінансово-економічних умов для безперервної успішної діяльності та стійкого розвитку підприємства
2	В. В. Вітлінський [102]	фінансово-економічна безпека підприємництва розглядається як універсальна та комплексна категорія, в основі якої закладено систему захисту консолідованої сукупності суб'єктів підприємницької діяльності, а також від неефективно функціонуючої державної політики з метою підвищення результативності діяльності підприємницького сектору, максимізації його прибутку, захисту інтересів національних, регіональних та галузевих виробників в умовах високодинамічних змін ринкового середовища
3	Г. В. Соломіна [100]	фінансово-економічна система підприємства – це система заходів, рішень, дій у сфері безпеки, які створюють сприятливі умови для досягнення цілей бізнесу, тобто політика безпеки дозволяє виконувати виробничу програму, підвищувати ефективність виробництва, збільшувати власність, одержувати прибуток
4	Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, О. Р. Бойкевич, В. В. Каркавчук [104]	фінансово-економічна безпека підприємства – це здатність суб'єкта підприємництва здійснювати свою господарську, зокрема й фінансову діяльність, ефективно і стабільно шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних і контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів, забезпечити належний їхній рівень та нівелювати вплив ризиків внутрішнього і зовнішнього середовища

Джерело: згруповано автором

Фінансово-економічну безпеку підприємства доцільно розглядати через призму комплексного підходу, який об'єднує у собі статичний підхід (тобто фінансово-економічна безпека розглядається як стан забезпечення захищеності фінансово-економічних інтересів підприємства) та системний підхід (за якого фінансово-економічна безпека – це система діагностичних, інструментальних і контрольних заходів фінансово-економічного характеру).

У більшості наукових досліджень фінансова та економічна безпека підприємства розмежовуються. Крім того, на законодавчому рівні не прийнято визначення поняття «фінансово-економічна безпека». Водночас наявний науковий доробок виділяє декілька підходів до визначення поняття «фінансово-економічна безпека»: стратегічний, ресурсний і функціональний [89].

Перший підхід розглядає «фінансово-економічну безпеку» як складну систему (багатофакторну категорію), що містить в собі певний набір характерних опцій (комплекс взаємозалежних заходів і елементів), що дозволяють забезпечити раціональність та ефективність використання економічних ресурсів (фінансових, матеріальних, трудових та інформаційних).

Другий підхід розглядає фінансово-економічну безпеку як стан захищеності ресурсів підприємства та потенціалу від наявних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього середовища його функціонування та створює необхідні фінансово-економічні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому періодах, визначивши за критерій відповідності високі фінансові показники діяльності підприємства. За третім підходом, фінансово-економічна безпека розглядається як результат комплексу складових, орієнтованих на усунення фінансово-економічних загроз функціонування та розвитку підприємства і забезпечення його фінансової стійкості й незалежності, високої конкурентоспроможності технологічного потенціалу. Погоджуємось із думкою Т. Е. Беялов, І. В. Корінь щодо сутності фінансово-економічної безпеки, яка розглядається крізь призму трактування фінансової безпеки як фінансового стану підприємства, що характеризується стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз та передбачає найбільш ефективне використання наявних фінансових ресурсів підприємства [89].

Зважаючи на безліч наукових поглядів на сутність поняття «фінансово-економічна безпека», вважаємо за доцільне його досліджувати крізь

призму формування механізму управління фінансово-економічною безпекою підприємства.

Змістовний набір показників оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки підприємства визначається об'єктами (ресурсами) захисту. Н. А. Дехтяр, О. В. Дейнека зазначають, що складовими економічної безпеки підприємства є матеріально-сировинна, техніко-технологічна, кадрова, інформаційна, зовнішньоекономічна, ринкова. Фінансова безпека підприємства складається з бюджетної, банківської, страхової, інвестиційної, фондової, грошово-кредитної, валютної [88].

Підходами до оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки підприємства є індикаторний (полягає у встановленні рівня фінансово-економічної безпеки в результаті порівняння фактичних показників діяльності підприємства з індикаторами), ресурсно-функціональний (передбачає визначення рівня фінансово-економічної безпеки за допомогою оцінювання ефективності використання фінансових ресурсів), програмно-цільовий (ґрунтується на інтегруванні показників, які визначають рівень фінансово-економічної безпеки на основі методів експертних оцінок), ризиковий (полягає у визначенні ризиків, що впливають на фінансово-економічну безпеку підприємства) [98–100; 105]. При цьому модель оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства складається з таких складових: фінансова, ринкове середовище, вплив контрагентів, інтелектуальна складова [105].

З урахуванням підходів до тлумачення поняття «фінансово-економічна безпека підприємства» та об'єктів її захисту можна сформува-ти набір показників оцінювання її рівня (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 - Показники оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки підприємства

№ з/п	Підхід	Показники
1	2	3
1	Індикаторний	Темпи зростання прибутку, обсягів продажів, коефіцієнта зростання прибутку, обсягу продажу, коефіцієнта покриття, коефіцієнта автономії, рівня фінансового левериджу (коефіцієнт заборгованості), рентабельності активів, рентабельності власного капіталу, середньозваженої вартості капіталу, показника розвитку підприємства
2	Функціонально-ресурсний	показники рівня забезпеченості фінансової стійкості та незалежності, високої ефективності діяльності підприємства, технологічної незалежності та досягнення високої конкурентної спроможності його технологічного потенціалу, високої ефективності діяльності менеджменту на всіх рівнях управління підприємством, показники забезпеченості збалансованості, стійкості, стабільності функціонування підприємства відповідно до його стратегічних цілей
3	Програмно-цільовий	формулюються залежно від методу експертних оцінок
4	Ризиковий	фінансовий, бухгалтерський, кадровий, політичний, інфляційний та інші види ризику

Джерело: сформовано на основі [103; 100; 105]

Показники оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки формуються залежно від виду діяльності підприємства та сектору [100].

Характеристика показників рівня фінансово-економічної безпеки підприємства за секторами підприємства наведена у табл. 2.5.

Таблиця 2.5 - Показники рівня фінансово-економічної безпеки підприємства за секторами підприємства

Сектор підприємництва	Пріоритетні функціональні складники	Пріоритетні індикатори рівня безпеки	Особливості оцінювання
Сектор великого підприємництва	Інноваційно-інвестиційний, продуктивний, силовий, інституційно-правовий, інформаційний, маркетинговий	Економічна ефективність інвестицій, фінансова стійкість, дохід на одиницю ресурсного забезпечення, ринкова частка, вартість підприємства, захищеність корпоративних прав	Визначення ринкової вартості підприємства та його активів, динаміки їх зміни
Сектор середнього підприємництва	Інтелектуально-кадровий, фінансовий, маркетинговий, інституційно-правовий	Показники обсягів діяльності, оборотності використання основних фондів, ліквідності, ринкової частки	Використання ресурсно-функціонального підходу
Сектор малого підприємництва	Фінансовий, кадровий, інституційно-правовий	Показники економічної ефективності діяльності, рівня інтегрованості в економічну систему та кооперації з підприємствами інших секторів	Моніторинг рівня відхилення фактичних значень діяльності від планових згідно з його життєвим циклом

Джерело: [100]

Залежно від виду діяльності показники оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки підприємства індикаторами рівня безпеки є:

- промисловість – оборотність запасів, фондівдача, інноваційні активності, конкурентоспроможність продукції, рівень захисту корпоративних прав, екологічність діяльності;
- сільське господарство – показники продуктивності праці, страхування, рівень ресурсного забезпечення;
- будівництво (показники доступу до джерел фінансування, ефективності інвестиційної діяльності);
- торгівля (показники товарообороту, оборотності запасів, ринкової частки);

- транспорт і зв'язок – ліквідність, ефективність інвестиційної діяльності, захищеність інформації [90].

Аналіз наукових досліджень свідчить про те, що існують декілька основних підходів, які використовуються при формуванні методичних засад і рекомендацій щодо оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємства. У свою чергу кожен із визначених підходів передбачає використання певних методів оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки підприємства, зокрема, ресурсно-функціональний: факторний аналіз, регресійні економіко-математичні моделі, метод якості використання грошових потоків; програмно-цільовий (комплексний, системно-цільовий). Передбачає використання методу розрахунку інтегрального показника, методів експертних оцінок, кластерний аналіз, метод штучних нейронних мереж, метод головних компонент; підхід на основі теорії економічних ризиків: метод оцінювання фінансової стійкості, метод діагностики ймовірності банкрутства, метод побудови «дерева рішень», метод аналізу чуттєвості показників; індикаторний (пороговий): графічний спосіб (пелюсткова діаграма), коефіцієнтний метод; прибутково-інвестиційний, економіко-математичний, бальних оцінок (рейтинговий підхід).

У той же час проблема застосування положень теорії фінансово-економічної безпеки в процесі вибору оптимальної методики оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємства з наявних методів оцінювання фінансового стану розроблена недостатньо.

Зважаючи на те, що головною метою визначення рівня фінансово-економічної безпеки є одержання достовірної інформації для прийняття управлінських рішень, з одного боку, керівництвом підприємства про корегування концепції фінансово-економічної безпеки та зміну стратегії в цьому напрямку діяльності, а з іншого – зовнішніми користувачами (конкурентами, кредиторами) при реалізації конкретних планів відносно даного підприємства (збору інформації, промислового шпигунства, придбання,

інвестування, надання позик тощо), ключове місце в цій схемі займають методи, що орієнтуються на аналіз та оцінювання фінансового стану підприємства, ключових показників його діяльності.

Адже стійкий фінансовий стан підприємства забезпечує ефективне використання фінансових ресурсів і виступає гарантом подальшого економічного та соціального розвитку підприємства. Натомість наслідком неефективного використання підприємством фінансових ресурсів є низька платоспроможність, що призведе до можливих перебоїв у виробництві та реалізації продукції, зниження рентабельності підприємства, погіршення конкурентоздатності. Неминуче це позначиться на фінансово-економічній безпеці підприємства. Оцінювання фінансового стану здійснюється за допомогою системи взаємопов'язаних і взаємозумовлених показників, які характеризують фінансово-господарський стан підприємства з урахуванням їхнього впливу на індикатори рівня фінансово-економічної безпеки.

Показники, за допомогою яких можна оцінити фінансовий стан підприємства, наведені в таблиці 2.6.

У свою чергу фінансова стійкість і платоспроможність підприємства, які є передумовою його фінансово-економічної безпеки, залежать від рівня фінансової рівноваги [90].

Сукупність впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, що визначається системою представлених у таблиці 2.4 показників, дозволила побудувати методику визначення рівня фінансово-економічної безпеки підприємства на основі оцінювання його фінансового стану (рис. 2.3).

Таблиця 2.6 - Показники для оцінювання фінансового стану підприємства

Показник (коефіцієнт)	Нормативне значення
1	2
1 Аналіз майнового стану підприємства	
1.1 Коефіцієнт зносу основних засобів	зменшення
1.2 Коефіцієнт оновлення основних засобів	збільшення
1.3 Коефіцієнт вибуття основних засобів	менше за коефіцієнт оновлення основних засобів (1.2)
2 Аналіз ліквідності підприємства	
2.1 Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття) (Кпл)	> 1
2.2 Коефіцієнт термінової ліквідності	0,6–0,8
2.3 Коефіцієнт абсолютної ліквідності	> 0 збільшення
2.4 Чистий оборотний капітал, тис. грн.	> 0 збільшення
3 Аналіз платоспроможності (фінансової стійкості) підприємства	
3.1 Коефіцієнт автономії (платоспроможності)	> 0,5
3.2 Коефіцієнт фінансування	< 1 зменшення
3.3 Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	> 0,1
3.4 Коефіцієнт маневреності власного капіталу	> 0 збільшення
4 Аналіз ділової активності підприємства	
4.1 Коефіцієнт оборотності активів	збільшення
4.2 Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	збільшення
4.3 Строк погашення дебіторської заборгованості, днів	зменшення
4.4 Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	збільшення
4.5 Строк погашення кредиторської заборгованості, днів	зменшення
4.6 Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	збільшення

Продовження таблиці 2.6

1	2
4.7 Коефіцієнт оборотності основних засобів (Фондовіддача)	збільшення
4.8 Коефіцієнт оборотності власного капіталу (Коб)	збільшення
5 Аналіз рентабельності підприємства	
5.1 Коефіцієнт рентабельності активів	> 0 збільшення
5.2 Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	> 0 збільшення
5.3 Коефіцієнт рентабельності діяльності (продаж)	> 0 збільшення
5.4 Коефіцієнт рентабельності продукції	> 0 збільшення

На підставі отриманих показників фінансового стану підприємства, враховуючи запропоновані З. Ф. Петряєвою зовнішні фактори впливу на фінансово-економічну безпеку, такі як рівень інфляції, динаміка ринку, доступність зовнішнього фінансування, З. Ф. Петряєва виділяє такі індикатори класів фінансово-економічної безпеки (ФЕБ) підприємства (табл. 2.7).

Забезпечуючи фінансово-економічну безпеку, впливаючи на її індикатори, керівництво підприємства вносить корективи в стратегію його розвитку [93]. Недостатній рівень індикатора сигналізує про ідентифікацію «слабких місць», що в подальшому враховується при формуванні сценаріїв стратегії розвитку підприємства на основі управління фінансово-економічною безпекою з урахуванням загрозливих процесів і слугує основою для вибору найкращого сценарію розвитку на основі критеріїв рентабельності сукупного капіталу і ймовірного рівня фінансово-економічної безпеки.

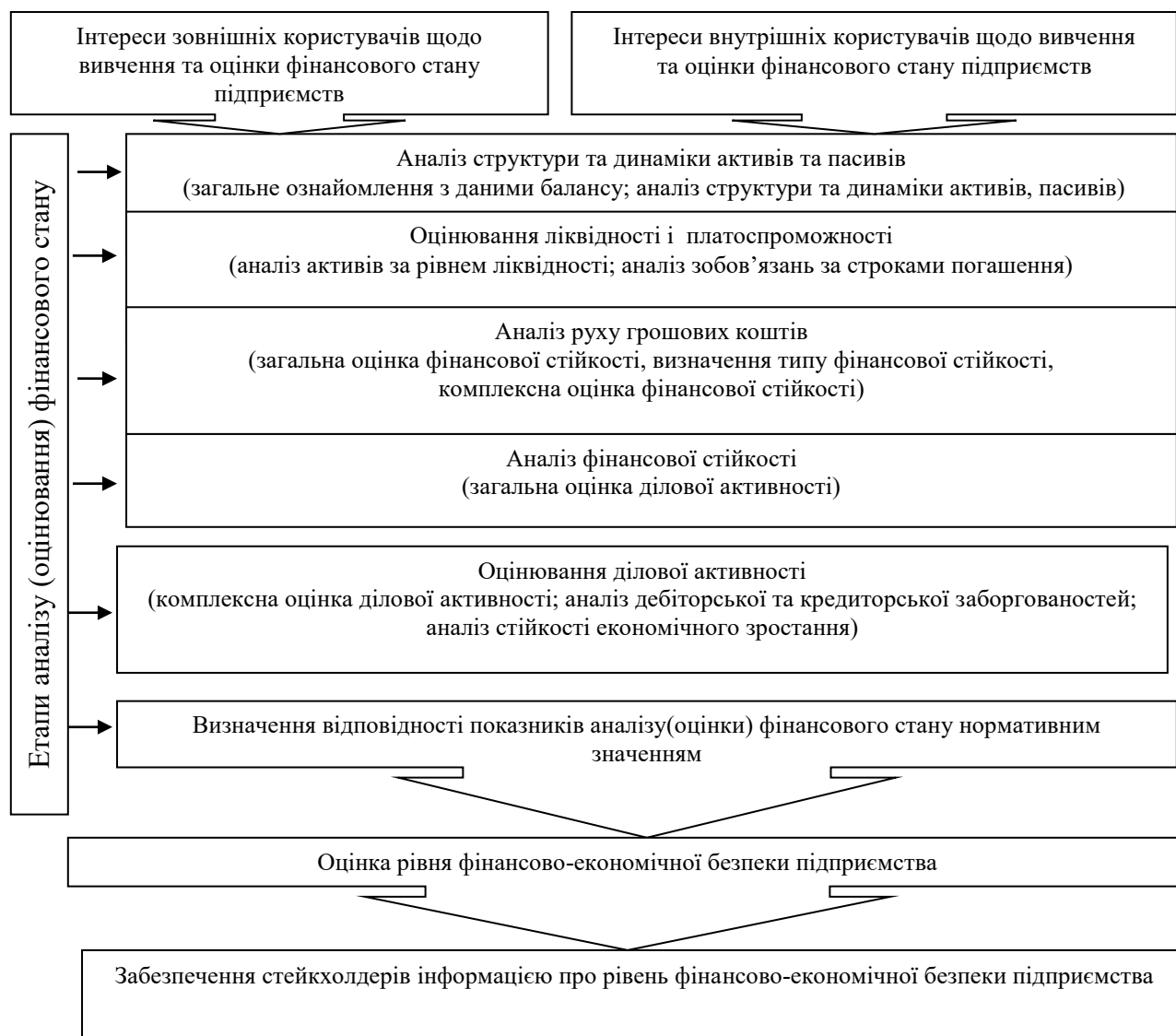

Рисунок 2.3 - Методика визначення рівня фінансово-економічної безпеки підприємства на основі оцінювання його фінансового стану

Випереджувальне керування в системі фінансово-економічної безпеки підприємства є комплексом дій і заходів щодо попередньої локалізації загроз різного походження, оскільки під час здійснення господарської діяльності завжди існують загрози фінансовому стану, майну й інтелектуальній власності підприємства [94, 95].

Виступаючи найважливішою характеристикою економічної діяльності підприємства, фінансовий стан відображає конкурентоспроможність

підприємства, його потенціал у побудові партнерських відносин і дає можливість оцінити здатність самого підприємства гарантувати економічні інтереси його партнерів.

Таблиця 2.7 - Індикатори класів фінансово-економічної безпеки підприємства [93]

Класи ФЕБ підприємства	Показники	Динаміка змін показників
абсолютно безпечний клас	$K_{пл} > 1$, $Двок > 0$, $ROA > 10\%$, $Коб1 > Коб0$, $Дзф1 > Дзф0$, $ROA / I > 1$, $Др > 1$	позитивна
нормальний клас	$K_{пл} \geq 1$, $Двок > 0$, $0 < ROA < 10$, $Коб1 > Коб0$, $Дзф1 > Дзф0$, $ROA / I = 1$, $Др = 1$	позитивна
передкризовий клас	$K_{пл} = 1$, $Двок > 0$, $ROA \geq 0$, $Коб1 = Коб0$, $Дзф1 = Дзф0$, $0 < ROA / I < 1,0$, $0,5 < Др < 1,0$	негативна
кризовий клас	$K_{пл} < 1$, $Двок < 0$, $ROA < 0$, $Коб1 < Коб0$, $Дзф1 < Дзф0$, $ROA / I < 0$, $Др < 0,5$	негативна
Примітка. Умовні позначення: $Коб1$, $Коб0$ – коефіцієнт оборотності капіталу на кінець і на початок періоду відповідно; $Двок$ – частка власних оборотних коштів у покритті запасів ($Двок > 0$); ROA – рентабельність капіталу ($ROA > 10\%$); $Дзф$ – доступність зовнішнього фінансування; I – інфляція; $Др$ – динаміка ринка, на якому працює підприємство.		

Стійке фінансове становище формується в процесі всієї діяльності підприємства (виробничо-господарської, комерційної та ін.). Проте стейкхолдерів цікавить кінцевий результат, тобто саме показники фінансового стану за звітний період. На основі розрахунку показників фінансового стану підприємства та подальшого його оцінювання визначається рейтинг ефективності діяльності підприємства.

Керуючись показниками фінансового стану підприємства та їх відповідністю нормативним значенням, вище керівництво має змогу приймати ефективні керівні рішення, спрямовані на забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства.

2.3 Визначення рівня й удосконалення системи фінансово-економічної безпеки підприємства за допомогою обліково-аналітичних даних фінансового та стратегічного управлінського обліку

У сучасних умовах господарювання однією з найважливіших складових забезпечення економічної безпеки виступає інформаційне забезпечення. Пояснюється це, у першу чергу, змінами в суспільстві, яке поступово перетворюється з індустріального на інформаційне, у якому проведення й обіг інформації стає однією з головних ланок економіки. На відміну від недалекого минулого, коли конкурентоспроможність суб'єкта господарювання визначалася його здатністю виробляти якісну продукцію й грамотно її реалізовувати, зараз його місце на ринку переважно залежить від уміння захищати свою ділову, комерційну, технологічну інформацію й вести ефективну роботу щодо пошуку нових джерел одержання даних із метою формування стратегії й тактики постійного розвитку підприємства і протидії загрозам його діяльності.

Протидіяти загрозам можливо лише володіючи достовірною й точною інформацією, опираючись на яку суб'єкт господарської діяльності обирає партнерів, установлює взаємини й визначає форму розрахунків із клієнтами й постачальниками, вирішує питання про інвестування своїх коштів. Саме таку інформацію повинна генерувати система бухгалтерського обліку й аналізу. І, не дивлячись на всю важливість обліково-аналітичної складової в забезпеченні економічної безпеки суб'єкта господарювання, системних наукових досліджень щодо методик і технологій збирання й оброблення обліково-аналітичної інформації в системі економічної безпеки вітчизняних підприємств поки не здійснено.

Для обґрунтування теоретичної основи системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки здійснимо аналіз наукових

підходів до визначення понятійного апарата елементів, які її формують, а саме: «обліково-аналітична система», «забезпечення» і «обліково-аналітичне забезпечення».

У найбільш широкому розумінні обліково-аналітична система – це система, яка базується на бухгалтерській інформації, що включає оперативні дані й використовує для економічного аналізу статистичну, технічну, соціальну й інші види інформації необхідну для прийняття керівних рішень на макро- і мікрорівнях [106].

Економічна безпека підприємства (ЕБП) – це стан підприємства, що характеризується його здатністю нормально функціонувати для досягнення своєї мети за наявних зовнішніх умов і їх зміни в певних межах. Під нормальним ми розуміємо таке функціонування підприємства, яке в наявних зовнішніх умовах забезпечує досягнення підприємством поставлених цілей оптимальним чином або достатньо близьким до нього.

Фінансово-економічна безпека підприємства (фірми, організації) визначається як такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації технології, техніки, прав) і підприємницьких можливостей, при якому гарантується найбільш ефективне їх використання для стабільного функціонування і динамічного науково-технічного і соціального розвитку, здатність швидко усунути й запобігти різноваріантним внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (наслідкам).

Логічне об'єднання зазначених категорій з урахуванням напрямків діяльності дозволило сформулювати поняття «обліково-аналітичне забезпечення», що неодноразово розглядалося в роботах таких учених, як І. Бланк, С. Галузіна, М. Пушкар, Н. Тичиніна, Л. Попова.

Зокрема, І. Бланк визначає обліково-аналітичне забезпечення як систему, яка базується на даних бухгалтерського обліку, включаючи оперативні дані, і використовує для економічного аналізу статистичну, технічну, довідкову й інші види інформації [107]. Разом із тим у цьому визначенні не

простежується спрямованості використання такої інформації й технологій її надання.

Найбільш удалим є визначення надане Н. Тичиніною, яка вважає, що обліково-аналітичне забезпечення являє собою єдність систем обліку, аналізу й аудита, об'єднаних інформаційними потоками для управління економічними процесами при виборі напрямків стійкого розвитку й варіантів їх фінансування [108].

Опираючись на теоретичні основи формування обліково-аналітичного забезпечення й враховуючи вимоги, які висуваються до інформації системою економічної безпеки, вважаємо, що під обліково-аналітичним забезпеченням економічної безпеки суб'єкта господарської діяльності слід розуміти цілісну інформаційну систему, яка поєднує методи й технології всіх видів обліку, аналізу й безпеки з метою прийняття керівних рішень щодо протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам безпеки діяльності підприємства і сприяння його постійному розвитку.

Сутність системи обліково-аналітичного забезпечення укладається в об'єднанні облікових і аналітичних операцій в один процес, здійсненні оперативного мікроаналізу й використання його результатів при моделюванні управлінських рішень у системі економічної безпеки підприємства. Розглядаючи цю систему з позицій її змісту, можна констатувати, що вона складається із трьох взаємозалежних підсистем: інформаційної, облікової й аналітичної.

Базовою в системі обліково-аналітичного забезпечення є облікова система, адже саме на основі її інформації здійснюється аналіз діяльності підприємства. Вона забезпечує формування, нагромадження, класифікацію й узагальнення необхідної інформації. Ці процедури здійснюються відповідно до встановленої методології й технологією обліку.

Як зазначає більшість авторів [108, 109, 110, 110], традиційна облікова система включає три види господарського обліку: оперативний, ста-

тистичний і бухгалтерський з розмежуванням останнього на два підвиди: фінансовий і управлінський. Разом із тим окремі вчені, такі як М. Пушкар [112] і Н. Малюга [113], виділяють в окремий вид ще й креативний облік. Така розгалуженість видів господарського обліку пов'язана з розбіжностями цілей, які переслідують обліку (оперативні) працівники при підготовці тієї або іншої інформації.

Аналітична складова обліково-аналітичного забезпечення надає кількісну та якісну оцінку змін, які відбуваються з досліджуваним об'єктом. Вона дозволяє завчасно побачити тенденції розвитку як небажаних, так і прогресивних явищ.

Використовуючи різноманітні методики аналізу, розробляються варіанти управлінських рішень, які дозволяють нівелювати вплив негативних тенденцій і створити сприятливі умови для прогресивного розвитку підприємства. Таким чином, аналітична система – це основа для прийняття оптимальних керівних рішень при здійсненні управління стійким розвитком підприємства і його безпекою.

Головною метою системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання є надання достовірної інформації для управління економічними процесами підприємства при виборі напрямків підтримки його безпеки й сталого розвитку. Виходячи із цього, основними завданнями здійснення обліково-аналітичного забезпечення є:

- діагностика фінансово-господарчого стану підприємства з метою попередження його неможливості (банкрутства);
- оцінювання стану й рівня економічної безпеки власного підприємства;
- оцінювання стану безпеки й фінансової надійності потенційних партнерів підприємства;
- оцінювання стану економічної безпеки конкурентів із метою виявлення стратегії його діяльності на ринку;

- підготовка інформації для прийняття управлінських рішень щодо співробітництва з партнерами в умовах виявлених загроз і небезпек;
- максимально повне й достовірне інформаційне забезпечення функціонування системи економічної безпеки;
- ідентифікації ризиків і пов'язаних з ними потенційних загроз;
- мінімізація ризиків, пов'язаних із недостовірною обліковою інформацією;
- сприяння гармонізації інтересів підприємства в цілому як юридичної особи і окремих співробітників як фізичних осіб з метою мінімізації внутрішніх загроз;
- забезпечення захисту отриманої інформації, яку відносять до комерційної таємниці підприємства.

Для ефективного використання будь-якої інформаційної системи, зокрема й обліково-аналітичної, необхідно визначити механізм її функціонування. Механізм функціонування системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки являє собою сукупність законодавчих актів, правових норм, спонукальних мотивів і стимулів, методів і засобів, за допомогою яких здійснюються цілеспрямована діяльність у сфері забезпечення економічної безпеки. Він визначається галузевими особливостями й специфікою підприємства, його організаційно-правовою формою функціонування, обсягом і ступенем диверсифікованості фінансово-господарчої діяльності, завданнями, які ставляться перед службою економічної безпеки, підготовленістю його персоналу, стратегією розвитку підприємства й поруч інших умов. Цей механізм забезпечує збір інформації, способи узагальнення, оцінювання її вірогідності й аналізу, а також технології надання безпосереднім користувачам з метою визначення рівня й стану економічної безпеки власного підприємства або його потенційних партнерів і конкурентів, діяльність яких може вплинути на стан безпеки підприємства.

Розглядаючи механізм обліково-аналітичного забезпечення як невід'ємного компонента функціонування системи економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності, можна визначити його функціональні складові: інформаційну, правову, методичну, технологічну, організаційну (рис. 2.4).

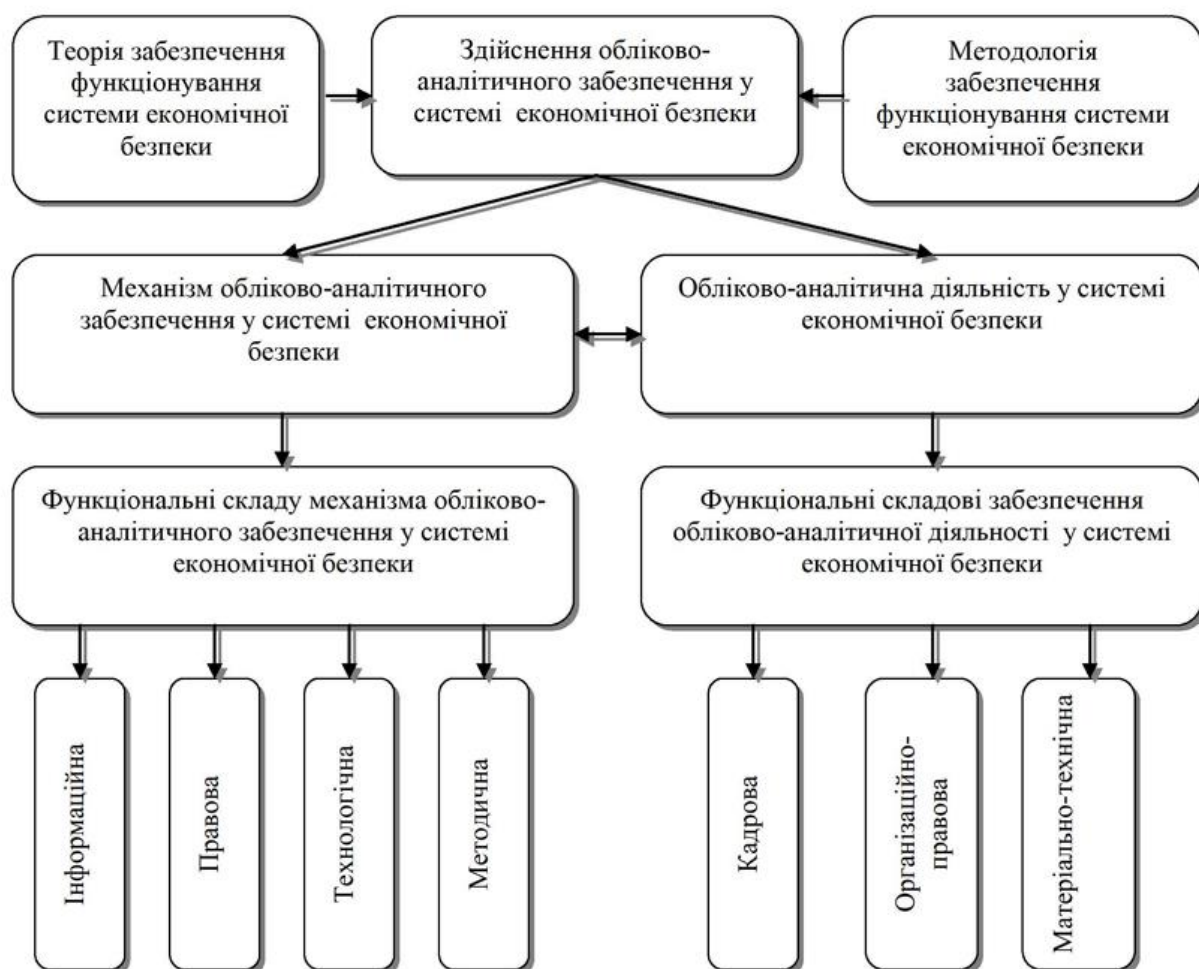

Рисунок 2.4 – Механізм обліково-аналітичного забезпечення функціонування системи економічної безпеки

Інформаційна складова забезпечення передбачає збирання, оброблення й нагромадження інформації про фактори зовнішнього й внутрішнього середовища з метою оцінювання рівня й стану економічної безпеки власного підприємства, його потенційних партнерів і конкурентів, а також

формування стратегії й тактики протидії загрозам діяльності підприємства і його постійному розвитку.

Інформаційна база, яка покладена в основу системи обліково-аналітичного забезпечення дуже багатогранна й потребує чіткого розуміння її місця й ролі відповідно до концептуальних основ щодо визначення економічної безпеки підприємства.

У найпростішому розумінні вітчизняні автори, які займаються проблематикою забезпечення економічної безпеки підприємства, трактують безпеку як розроблення системи заходів із метою збереження майна й інформації суб'єкта господарювання згідно з вибраною стратегією його розвитку й дотриманні принципу безперервності діяльності [114], або ж ще більше звужують значення цього поняття й розглядають безпеку лише крізь призму захисту облікової й іншої інформації [115]. Зазначені тлумачення лише частково виражають сутність ощадливої безпеки підприємства й місця обліково-аналітичної інформації в системі її забезпечення. Більш важливим, ніж захист самих облікових даних, може бути надання обліково-аналітичною системою інформації про негативні наслідки діяльності підприємства, його схильність до банкрутства, маніпуляції при складанні фінансової звітності, а також здійснення розвідок щодо оцінювання стану фінансової надійності потенційних контрагентів.

При цьому необхідно пам'ятати, що обліково-аналітична інформація може виступати як внутрішнім ресурсом при забезпеченні економічної безпеки, так і загрозою безпечному функціонуванню підприємства. Тому відповідно до концептуальних основ економічної безпеки в обліковій політиці суб'єкта господарювання повинні бути чітко певні такі питання, які стосуються обліково-аналітичної інформації:

- обліково-аналітична інформація повинна використовуватися для попередження небажаних зовнішніх і внутрішніх загроз щодо ефективної діяльності, фінансової стійкості й незалежності підприємства, тому вона

повинна бути достовірною й відображати реальний фінансовий стан суб'єкта господарювання;

- повинна бути створена система захисту самої інформації з метою недопущення її знищення, фальсифікації, розголошення або використання з метою нанесення матеріальної й іншої шкоди підприємству і її власникам, якщо використовують автоматизовані системи накопичення та використання інформації.

Важливою проблемою автоматизації бухгалтерського обліку стає питання забезпечення надійності зберігання даних. Інформація про господарські процеси є одним зі стратегічних ресурсів організації та є значною в її діяльності.

Застосування хмарних технологій зберігання даних має низку проблем. Головна – це проблема забезпечення інформаційної безпеки. Сьогодні не існує спеціальних нормативно-правових актів, а також технологій, які гарантували би стовідсоткову конфіденційність даних. Також є питання щодо цілісності даних, оскільки для отримання послуг хмари необхідно забезпечити постійне з'єднання з мережею Інтернет, а у зв'язку з цим можуть виникати проблеми з коректним і своєчасним оновленням інформації в сховищах даних [116].

Технологічна складова обліково-аналітичного забезпечення містить у собі набір технологій (процедур), якими володіють облікові працівники або фахівці з фінансово-економічної безпеки для одержання, оброблення й надання необхідної інформації безпосереднім користувачам. Це передбачає впровадження на підприємствах автоматизованих інформаційних систем, застосування яких спонукає до використання різноманітного програмного забезпечення, сучасних засобів обчислювальної техніки й зв'язку.

Разом із тим, потрібно врахувати, що високий ступінь автоматизації обліково-аналітичної інформації підсилює ризик зниження її безпеки, під-

вищує її уразливість щодо деструктивних дій конкурентів і інших зацікавлених осіб.

Однак комп'ютерні програми бухгалтерського обліку, які пропонують на ринку, мають різні можливості щодо захисту даних. Якісна комп'ютерна система повинна включати такі функції щодо безпеки обліково-аналітичної інформації: розподіл доступу до функцій і даним системи шляхом авторизації користувачів шляхом пароллю; шифрування даних; наявність контролю доступу за входом у систему даних; контроль доступу за періодичністю створення резервних (архівних) копій інформації тощо. У якості альтернативи на вітчизняних підприємствах доцільно розробляти внутрішні графіки електронного документообігу з використанням електронного цифрового підпису, який унеможливить несанкціонований доступ до інформації й попередить її розголошення.

Для забезпечення результативності виконання управлінських завдань, підвищення ефективності діяльності підприємств у сучасних динамічних умовах ринкового середовища особливу увагу необхідно приділяти вибору принципів ведення системи обліку та раціональної організації облікової служби. Організація обліку на підприємствах, які функціонують в умовах ринку, потребує активізації сервісно-управлінської складової облікової роботи.

Сучасна система опрацювання обліково-економічної інформації не може цілком задовольнити зростаючі інформаційні потреби управління. Збільшення обсягу облікової інформації супроводжується зростанням витрат на організацію облікового процесу, а її споживча вартість залишається практично незмінною. Основною причиною такого становища є те, що відсутній відповідний сучасним вимогам теорії й практики управління підхід до організації обліку, який базується на принципі доцільності. Удосконалення принципів і методів організації роботи облікової служби на основі раціональної побудови облікового процесу забезпечує чіткість виконання

облікових робіт, упорядковує професійну діяльність конкретного облікового працівника, підвищує персональну відповідальність кожного за стан обліково-аналітичної роботи за конкретними ділянками обліку. Вищесказане сприяє підготовці об'єктивних даних про результати виробничо-фінансової діяльності підприємства, підвищує їхню достовірність і можливість використання для прийняття обґрунтованих керівних рішень [117].

Підвищена увага дослідників до цього питання обумовлена тим, що бухгалтерська служба є одним із підрозділів підприємства, який забезпечує формування значної частки економічної інформації для прийняття керівних рішень, здійснення контролю й аналізу використання ресурсів підприємства. Вплив бухгалтерської служби на господарську діяльність полягає в здійсненні заходів, спрямованих на впорядкування господарських операцій, що є необхідною передумовою достовірності облікових даних, збереження власності та раціонального використання ресурсів підприємства [118]. За умови раціональної організації бухгалтерська служба займає чільне місце в системі інформаційних потоків підприємства та відіграє важливу роль в управлінні підприємством.

Роль облікової служби в системі управління зумовлена змістом основних завдань, які виконують облікові працівники: надання повної й достовірної інформації керівництву про стан підприємства, критичні ситуації у сфері договірних відносин і матеріальних поставок, а також дефіцит грошових коштів; здійснення й контроль розрахункових відносин із контрагентами та працівниками; контроль роботи матеріально відповідальних осіб; забезпечення своєчасного та повного виконання підприємством своїх зобов'язань за розрахунками з бюджетом і позабюджетними фондами; контроль за повнотою й чіткістю операцій із грошовими коштами; надання в установлені терміни бухгалтерської звітності.

Формування організаційної структури облікової служби підприємства ринкового середовища включає такі складові: розроблення та затвер-

дження організаційно-розпорядчих документів щодо діяльності підрозділу та його працівників; визначення необхідної чисельності та комплектування штату облікової служби; розподіл обов'язків між бухгалтерами, організація праці облікових працівників, а також підтримка їх працездатності.

Це є передумовою ефективності побудови й організації бухгалтерського обліку на підприємстві.

На організацію бухгалтерської служби додатково впливає ряд інших факторів, зокрема:

- фактори мікрорівня: форма власності; користувачі облікової інформації та їх інтереси; рівень кваліфікації облікових працівників, практичний досвід роботи; рівень матеріально-технічної бази підприємства;
- фактори макрорівня: стан економіки та поява нових об'єктів бухгалтерського обліку; вимоги до ведення бухгалтерського обліку та звітності; статус і рівень професійної підготовки облікових працівників.

Дослідження виявили, що визначальним фактором впливу на зміну змісту раціональної організації облікового підрозділу підприємства є впровадження досягнень науково-технічного прогресу. Вони дозволяють усунути історичність облікової інформації та недоліки ведення бухгалтерського обліку вручну.

Урахування вищезазначених факторів впливу є передумовою раціональної організації бухгалтерської служби, тобто найбільш успішного виконання завдань бухгалтерського обліку.

Ураховуючи, що організація бухгалтерської служби передбачає передусім організацію праці бухгалтерів для забезпечення ведення бухгалтерського обліку, установлено, що до показників раціональної організації бухгалтерської служби належать: раціональна чисельність облікового персоналу; правильний розподіл праці між бухгалтерами; вибір або розроблення необхідної комп'ютерної системи бухгалтерського обліку.

Досягнення вказаних критеріїв характеризується практичним значенням і полягає в забезпеченні принципу економічності ведення системи обліку, її достовірності на основі налагодження взаємодії між усіма підрозділами підприємства та працівниками, особливо в частині документування господарських операцій.

Таким чином, ефективність організації роботи облікової служби в сучасних умовах господарювання повинна лежати в площині раціонального розподілу обов'язків працівників облікової служби та працівників інших структурних підрозділів, які виконують окремі облікові операції з урахуванням особливостей побудови систем внутрішньоорганізаційного менеджменту підприємств, організацій; удосконалення методичного інструментарію облікової роботи в частині модифікації методики обліку витрат і калькулювання собівартості нових товарів та послуг, запровадження в облікову роботу технологій таргет-костингу та кайзен-костингу, що направлені на зменшення витрат підприємства та моделювання цільової собівартості; покращення інформаційно-аналітичного забезпечення шляхом запровадження нових систем електронного документообігу; уніфікації та стандартизації відображення господарських фактів і процесів у документах універсального типу з урахуванням вимог ринкової економіки та формування інформаційних потоків із метою прийняття своєчасних та ефективних керівних рішень (рис. 2.5).

Головною метою здійснення обліково-аналітичної діяльності в системі економічної безпеки є максимально повне забезпечення своєчасною й достовірною інформацією керівників підприємства для прийняття ними управлінських рішень щодо недопущення (попередження) впливу зовнішніх і внутрішніх загроз на фінансовий стан підприємства.

Рисунок 2.5 - Структурно-логічна схема змісту обліково-аналітичної діяльності в системі забезпечення економічної безпеки підприємства

Формами здійснення обліково-аналітичної діяльності є організаційно-правові форми, які дозволяють реалізовувати завдання обліково-аналітичного забезпечення в системі економічної безпеки підприємства. Керівник підприємства самостійно встановлює, в якій формі буде здійснюватися обліково-аналітична діяльність при забезпеченні функціонування системи економічної безпеки. Для цього створюються організаційні структури, визначаються права й обов'язки осіб, які безпосередньо здійснюють обліково-аналітичне забезпечення (або сприяють його здійсненню), розробляються механізми одержання необхідної для здійснення цього забезпечення інформації.

В основу здійснення обліково-аналітичної діяльності покладені принципи організації бухгалтерського обліку, фінансового аналізу й економічної безпеки, які не суперечать один іншому й утворюють систему принципів із забезпечення економічної безпеки підприємства (табл. 2.8).

З метою забезпечення економічної безпеки підприємства запропоновано розширити перелік наявних принципів організації бухгалтерського

обліку й фінансового аналізу за рахунок таких елементів: безпеки й контролю бухгалтерських і аналітичних даних, комплексності. Застосування даних принципів значною мірою буде сприяти впровадженню комплексної системи заходів організації бухгалтерського обліку й фінансового аналізу, метою якої буде посилення функції збереження власності й забезпечення безперервності діяльності підприємства.

Таблиця 2.8 - Принципи організації бухгалтерського обліку й фінансового аналізу з метою забезпечення економічної безпеки підприємства

Принцип організації обліку та аналізу	Суть принципу організації обліку та аналізу	Принцип забезпечення економічної безпеки
Випереджального відображення	Передбачає попереднє прогнозування найбільш можливого стану досліджуваних об'єктів, які роблять істотний вплив на фінансовий стан підприємства	Пріоритет заходів попередження
Цілісності	Передбачає розгляд системи облікових і аналітичних даних як цілісного інформаційного організму для забезпечення стабільного функціонування підприємства	Системності
Всебічності	Передбачає облік усіх внутрішніх зв'язків і відносин у системах обліку й аналізу, а також усіх факторів, які впливають на їхнє функціонування	
Безперервності	Передбачає послідовну побудову обліково-аналітичного процесу для вирішення конкретних завдань	Безперервності
Прямотоковості	Передбачає раціональну організацію інформаційних потоків між учасниками обліково-аналітичного процесу	Координації й взаємодії
Субординації	Передбачає ієрархічну побудову елементів і відносин за задалегідь чітко встановленими відносинами	Підконтрольності
Компетентності	Передбачає професіоналізм у вирішенні питань із обліково-аналітичного забезпечення	Компетентності
Комплексності	Використання всіх наявних засобів у забезпеченні обліково-аналітичною інформацією, необхідної для стабільного функціонування й розвитку підприємства	Комплексності
Безпеки й контролю бухгалтерських і аналітичних даних	Передбачає розмежування інформації зі сфер доступу з метою запобігання загрозам при існуванні заходів закритого характеру, відомих обмежень кількості фахівців	Об'єднання відкритості із закритістю

Статистичні дані підтверджують, що за останній період значно виросла кількість збанкрутілих підприємств. І причина цього не тільки в глоба-

льній фінансово-економічній кризі, яка наклала істотний відбиток на діяльність вітчизняних підприємств. Серед банкрутів значна частка й тих підприємств, які не приділяли даному питанню досить уваги, що, у свою чергу, пов'язане з недоліками в методології упередження банкрутства.

У зв'язку з цим основні зусилля (як теоретичні, так і практичні) слід направити на недопущення кризових явищ на самих підприємствах. Як вдало відзначає А. Єпіфанов, «поки підприємства самі не усвідомлюють необхідність боротьби з потенційним банкрутством, доти в Україні будуть боротися з «вітряними млинами» законодавства або державної політики у сфері банкрутства, ігноруючи реальний стан справ» [53]. Попередити виникнення криз можна шляхом забезпечення належного рівня діагностики економічної безпеки.

На сьогоднішній день головною проблемою методології діагностики економічної безпеки взагалі й банкрутства як її складовій частини є не стільки недосконалість теоретичної бази, скільки недостатній ступінь її систематизації, відсутність чіткої й логічної системи, яка б зв'язувала воєдино різні наробітки, а також неадаптованість цілого ряду аналітичних методик до особливостей економіки України.

Таким чином, сфера діагностики економічної безпеки суб'єктів підприємництва в Україні вимагає важливого вдосконалення за такими напрямками:

- розроблення сучасних і адаптованих до умов української економіки методів прогнозування настання кризових явищ на підприємствах різних видів діяльності;
- установка залежностей виникнення кризових явищ і факторів, які їх обумовлюють;
- впровадження найбільш достовірних методик оцінки фінансової надійності контрагентів;

- удосконалення системи нормативних значень фінансових коефіцієнтів, що виступають індикаторами економічної безпеки й т. п.

Слід зазначити, що кожен із виділених нами напрямків різниться за рівнем теоретичного розроблення. Так, найбільш освітленою в науковій літературі є галузь знань про методи прогнозування ймовірності настання криз і можливого банкрутства, оскільки вона є елементом системи антикризового управління підприємством, якому присвячена велика кількість наукових і практичних робіт як за кордоном, так і в нашій країні. І головним недоліком цих знань є неадаптованість їх до сучасної української економіки й особливостям сфери банкрутства суб'єктів підприємництва в нашій країні. Крім того, теорія, методологія й методики мають потреба в їхній ретельній систематизації й логічній комплектації.

Важливим напрямком розвитку якісних методів діагностики банкрутства як складової частини економічної безпеки є теорія причинно-наслідкових зв'язків між видами фінансової кризи, факторами, які її обумовлюють, і стадіями протікання. Кожній стадії протікання кризових явищ відповідають певні особливості фінансово-господарчого стану підприємства. Тому, знаючи стадію протікання кризових явищ, аналітик уже має інформацію про цілий ряд типових загроз, характерних для даної фази існування підприємства.

Таким чином, перед науковцями виникає завдання розроблення набору типових загроз, характерних для того або іншого виду кризи й стадії її протікання.

Також першочерговим завданням діагностики в системі економічної безпеки підприємства є уточнення нормативних значень ключових коефіцієнтів фінансового аналізу, які виступають індикаторами економічної безпеки, а також розроблення нормативів з окремих видів економічної діяльності.

Основні недоліки, сконцентровані не в самому розрахунку коефіцієнтів, а в нормативно закріплених орієнтирах для них. Ці нормативи розраховувалися для країн з розвиненою ринковою економікою, а в умовах України їх використання може бути недостатньо аргументованим. Крім того, ніяк не враховуються галузеві особливості, які можуть просто кардинально змінювати оцінку того самого фінансового коефіцієнта залежно від того, за яким видом діяльності функціонує суб'єкт підприємництва.

Тому виникає нагальна потреба науково обґрунтованої аргументації формування індикаторів як основи для оцінювання стану й рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Вирішення зазначених проблем вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення дозволить сформувати ефективну систему діагностики економічної безпеки підприємства й створить передумови для стабільного й безкризисного його існування.

Обліково-аналітична інформація і, зокрема, бухгалтерська інформація як її основна складова, виступаючи внутрішнім ресурсом забезпечення економічної безпеки, при певних обставинах сама може нести істотні ризики (загрози) діяльності підприємства. Це викликане тим, що формування бухгалтерських даних відбувається в умовах невизначеності, яка зв'язана не тільки з об'єктивними зовнішніми факторами, які впливають на господарську діяльність, але й з факторами, що виникають безпосередньо в системі бухгалтерського обліку. Такі фактори та їхні наслідки можуть мати значний вплив на показники бухгалтерської (фінансової, внутрішньогосподарської) звітності й, отже, на прийняті управлінські рішення щодо заходів забезпечення економічної безпеки підприємства і його стійкого функціонування.

Для визначення найважливіших видів загроз, пов'язаних із кругообігом облікової інформації, було узагальнено результати (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 - Розподіл загроз, які пов'язані із кругообігом облікової інформації й мають істотний вплив на стан економічної безпеки виробничого підприємства (у % і рангових місцях)

Джерело ризику	Склад факторів, які спонукують виникнення інформаційних ризиків
Кадровий потенціал бухгалтерської служби	Слабкі знання керівників бухгалтерської служби, які не дозволяють їм організувати ефективну обліково-інформаційну систему підприємства
	Низький професійний рівень працівників бухгалтерії
	Витік конфіденційної інформації з вини співробітників бухгалтерії
Методика ведення бухгалтерського обліку	Порушення принципів і правил ведення бухгалтерського обліку
	Фінансові прорахунки при виборі способів обліку, регламентованих стандартами бухгалтерського обліку й фінансової звітності
	Маніпуляції з бухгалтерськими даними
Організація бухгалтерського обліку	Неефективна політика підприємства з організації бухгалтерського обліку
	Застарілі інформаційні технології, які не відповідають сучасним вимогам щодо оброблення, збереження й надання облікової інформації окремим групам користувачів

Підприємницькі ризики, визнані в бухгалтерському обліку – це ризики фінансово-господарчого середовища, які характеризують результати подій, що роблять (здатні робити) істотний вплив на діяльність підприємства. Очевидно, що інформація про наслідки впливу підприємницьких ризиків на фінансово-господарчу діяльність суб'єкта господарювання має велике значення для прийняття обґрунтованих управлінських рішень внутрішніми й зовнішніми користувачами не тільки щодо поточного положення підприємства, а й з урахуванням стратегії його діяльності.

Характеристика й взаємозв'язок двох видів ризиків у бухгалтерському й управлінському обліку надана в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10 - Характеристика й взаємозв'язок двох видів ризиків у бухгалтерському й управлінському обліку

Вид бухгалтерського ризику	Фактори, які спонукують виникнення ризику	Події, які приводять до виникнення ризику	Наслідки ризику
Інформаційні ризику	Фактори, властиві системі бухгалтерського обліку, які визначають можливість одержання повної й достовірної інформації про фінансово-господарчу діяльність підприємства	- події, що характеризуються як відхиленням від принципів, правил і інших регулятивів, які визначають вимоги до функціонування системи бухгалтерського обліку	скасування інформації про фінансово-майновий стан підприємства й результати його діяльності
Підприємницькі ризику, які відображені в бухгалтерському обліку	фактори, властиві фінансово-господарчому середовищу, які визначають можливості досягнення цілей бізнесу	- події, імовірність яких не врахована при прийнятті управлінських рішень; - події, щодо яких мало місце невірне (неповне) оцінювання факторів	відображення інформації про фінансово-майновий стан підприємства й результати його діяльності без обліку (або неповного обліку) впливу наслідків підприємницьких ризиків

Потрібно також указати, що багато ризиків, які можуть мати серйозний вплив на фінансові результати діяльності підприємства й думки зацікавлених користувачів, не знаходять відображення як у бухгалтерському обліку, так і у фінансовій звітності, знижуючи при цьому її прозорість. Це зв'язане, насамперед, із тим, що в публічній звітності підприємств відображаються тільки фінансові показники. Відповідно, інформація нефінансового характеру й ризику, пов'язані з нею, не можуть бути враховані користувачами звітної інформації при прийнятті ними управлінських рішень щодо співробітництва з тим або іншим контрагентом.

Отже, виникає необхідність пошуку нових підходів до формування облікової інформації, яка, як відзначає професор Я. Соколов, повинна відповідати трьом вимогам: бути досить репрезентативною, мати необхідну значимість і давати можливість визначати ризику, пов'язані з результатами прийнятих управлінських рішень [66].

Підґрунтям таких підходів повинні стати принципи багатоцільового бухгалтерського обліку, серед яких принцип релевантності оцінювання, принцип чутливості до ризику, принцип збалансованості грошових і негрошових вимірників, принцип репрезентативності, що дозволить забезпечити достовірне відображення інформації про окремі параметри господарської діяльності як фінансового, так і нефінансового характеру в ретроспективному й перспективному розрізах.

Таким чином, в основу обліково-аналітичного забезпечення функціонування системи економічної безпеки повинні бути покладені інструменти стратегічного управління діяльністю підприємства, які дозволять побудувати багатоцільову обліково-аналітичну систему стратегічного типу. Основним призначенням такої системи повинне стати планування майбутньої стратегії й тактики безпечного функціонування й динамічного розвитку підприємства, вимір і оцінка стану й рівня його економічної безпеки.

Тому перед науковими співробітниками постає завдання розробити такі моделі оцінювання стану й рівня економічної безпеки, які б максимально забезпечували погодженість стратегій розвитку й безпеки діяльності підприємства й були б гнучкими до змін у зовнішньому й внутрішньому середовищі підприємства.

Для того щоб реалізувати подібну багатовекторну політику управління, необхідно мати комплексну систему збалансованих стратегічних цілей і ключових показників, яку забезпечує одна з методик стратегічного управлінського обліку – збалансована система економічних показників (ССЕП), яка традиційно використовується для оцінювання результативності й ефективності розвитку підприємства.

Під збалансованою системою економічних показників розуміють інструмент забезпечення ефективності управління підприємством, спрямований на облік потреб удосконалення внутрішніх бізнес-процесів, роботи з персоналом і клієнтами й забезпечення необхідного рівня фінансових по-

казників, значна змінюваність яких обумовлена змінами як у внутрішньому, так і зовнішньому середовищу [119].

Це визначення повністю корелюється з авторським формулюванням економічної безпеки, як такого стану підприємства, який передбачає ефективне використання всіх видів наявних у нього ресурсів (як матеріальних, так і нематеріальних) з метою запобігання загроз внутрішнього й зовнішнього середовища й забезпечення його стабільного функціонування й динамічного розвитку. Таким чином, можна стверджувати, що концептуальні основи збалансованої системи економічних показників можуть бути покладені в основу розроблення критеріїв оцінювання стану економічної безпеки підприємства.

2.4 Пропозиції щодо вдосконалення контролю управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання

Складність розроблення методологічних засад управління фінансовою безпекою підприємств обумовлена домінуючою роллю цієї складової у структурі економічної безпеки підприємства; традиційною орієнтацією служби безпеки виключно на силовий захист майна й території підприємства із мінімальною увагою до протидії загрозам у фінансовій сфері його діяльності; відсутністю підготовлених фахівців, здатних своєчасно розпізнати виникнення та зміну впливу загроз на фінансову безпеку підприємства; недостатність ґрунтовних теоретико-методичних розробок щодо координації дій підрозділів підприємства в процесі забезпечення фінансової безпеки підприємства, розроблення й реалізації захисних заходів, оцінювання результативності дій суб'єктів безпеки та ефективності виконання

окремих рішень. Увесь цей комплекс складних проблем потребує ретельного підходу до розгляду поняття «управління фінансовою безпекою підприємства», відповідно до базових термінів, таких як: «управління», «система управління», «управління економічною безпекою підприємства», «управління фінансовою діяльністю підприємства» [120].

Ю. Воробйов, О. Воробйова та О. Блажевич вважають, що метою управління фінансовою безпекою підприємства має бути «оптимізація та підтримка грошових потоків, які надходять, що в подальшому дасть можливість підприємству функціонувати в нормальному режимі та виконувати покладені на нього зобов'язання» [121].

Один із напрямів у теорії управління спрямований на активізацію соціопсихологічних особливостей персоналу. Саме ці аспекти наявні у позиції В. Гончарова, М. Савченко та Д. Солохи, які визначають поняття «управління» як «управлінські дії керівного складу і працівників кадрових служб підприємства, які націлені на пошук, оцінку, відбір, професійний розвиток персоналу, його мотивацію та стимулювання до виконання задач, які стоять перед організацією» [122]. В основі певної частини визначень також міститься процес планування, організації, мотивації та контролю як основа виконання будь-якого завдання, що поставлене перед конкретним управлінцем. Також на підприємствах повинні здійснюватися контрольні заходи бухгалтерської й фінансової звітності [123].

Під терміном управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання О. Іванілов розуміє «принципи та механізми прийняття рішень, проходження інформації, планування, а також системи мотивації та матеріального стимулювання» [124]. Максимально наближеною до процесу забезпечення фінансової безпеки можна вважати позицію В. Василенка [125], який вбачає в системі управління можливість збереження структури, підтримку режиму діяльності та забезпечення життєздатності попри зростання зовнішніх та внутрішніх впливів.

Управління економічною безпекою підприємства в різних наукових джерелах є найпоширенішим поняттям. Серед ряду науковців Т. Кузенко [126] розглядає цей термін з позиції пріоритетності ефективного використання ресурсних можливостей підприємства, а також наявних ринкових можливостей, що в сукупності дасть можливість запобігти виникненню зовнішніх та внутрішніх загроз, а також забезпечить тривале функціонування та стійкий розвиток на ринку.

Водночас С. Покропивний дотримується думки, що під цим терміном потрібно розуміти не лише управління корпоративними ресурсами, а й «підприємницькими можливостями, які гарантують найбільш раціональне їхнє застосування для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного та соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам)» [127].

У наукових публікаціях Г. Козаченко, В. Пономарьова та О. Ляшенко, визначено управління економічною безпекою підприємства як «міру гармонізації в часі та просторі головних економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаними з ним суб'єктів навколишнього середовища, які діють поза межами підприємства» [128]. Деякі питання безпеки бюджетної системи України розглянуто в праці автором [129].

Поняття «управління фінансово-економічною безпекою підприємства» різними авторами трактується по-різному, а саме:

– Т. Загорельська повідомляє, що це поняття «входить до загальної системи управління безпекою підприємства і при цьому становить найважливішу його підсистему, яка забезпечує реалізацію управлінських рішень переважно у фінансовій сфері діяльності суб'єкта господарювання» [130];

– Л. Петренко: «система принципів і методів розробки та реалізації управлінських рішень, пов'язаних із забезпеченням захисту його пріоритетних фінансових інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз» [131];

– Ю. Кім: «свідомий, цілеспрямований вплив з боку суб'єктів управління підприємством і системою його безпеки на об'єкти безпеки (органі-

зація й управління фінансами, планування, контроль і аналіз фінансів, інформаційні ресурси, зовнішньоекономічна діяльність, персонал тощо), який здійснюється для спрямування їхніх дій на зниження рівня загроз і ризиків, а також попередження небажаних результатів діяльності» [132];

– С. Фролов, О. Козьменко, А. Бойко вказують на те, що це «сукупність елементів, орієнтованих на виявлення та нейтралізацію фінансово-економічних загроз функціонування і розвитку» [133];

– П. Картузов пояснює, що це «певна сукупність поглядів на забезпечення фінансової безпеки, яка передбачає також комплексне визначення загроз і системне розуміння шляхів їх усунення» [134];

– Н. Сабліна, Т. Кузенко: «сукупність ієрархічно взаємопов'язаних і взаємообумовлених елементів фінансового менеджменту, зміст яких відображає особливості конкретних процесів в управлінні фінансовою сферою діяльності, які на даний момент є пріоритетними для підприємства» [135];

– О. Марченко вказує, що це «безперервний процес аналізу його [підприємства] фінансового стану, зовнішнього та внутрішнього середовища, планування та забезпечення виконання комплексу заходів для досягнення потрібного рівня фінансової безпеки» [136].

Основні завдання системи економічної безпеки суб'єктів господарювання приводяться на рис. 2.6.

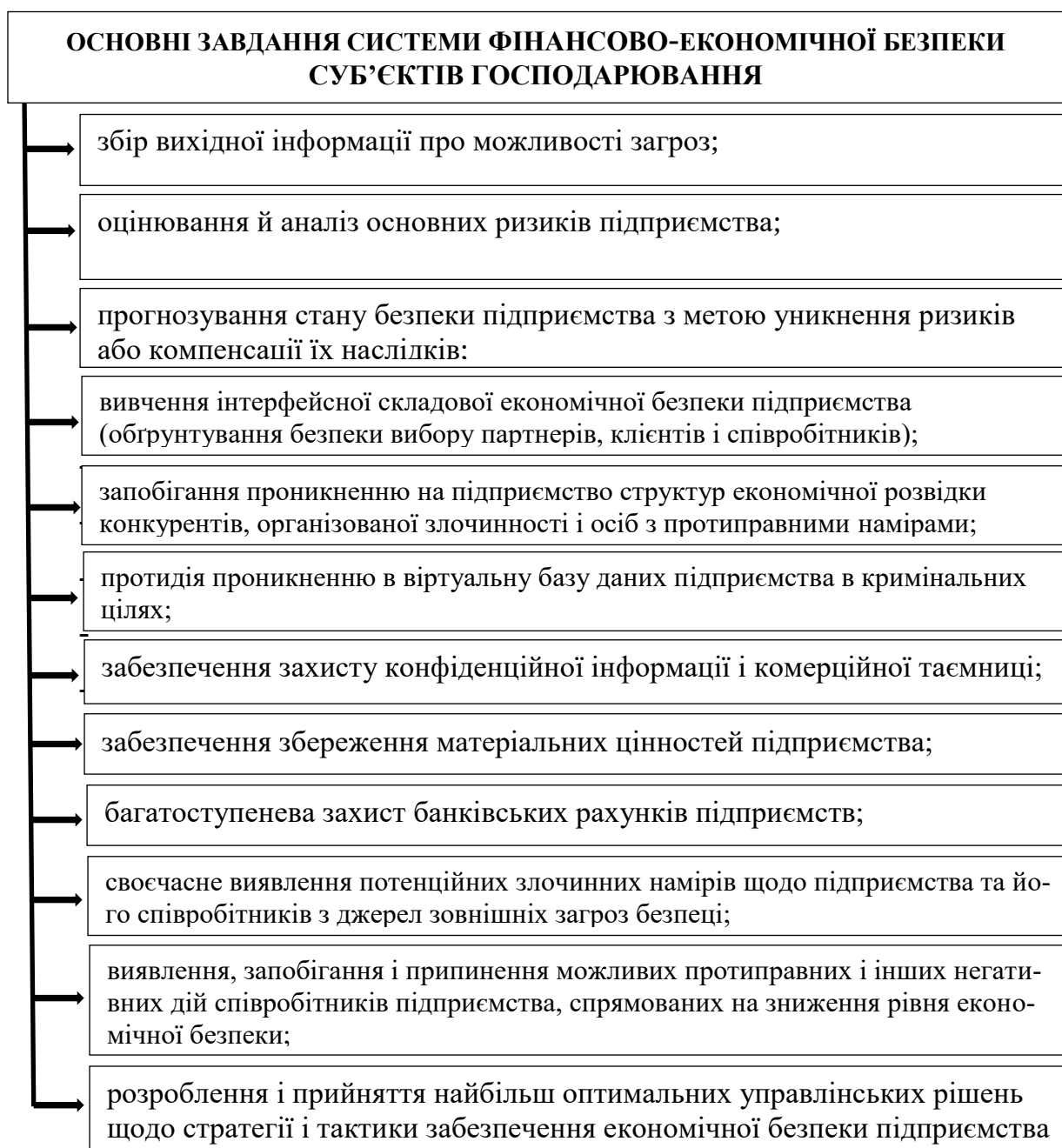

Рисунок 2.6 – Основні завдання системи економічної безпеки суб'єктів господарювання

(Джерело: побудовано автором на основі даних [137])

З урахуванням перерахованих завдань, умов конкуренції, специфіки бізнесу, технологічних особливостей, конкурентної стратегії, стадії життє-

вого циклу підприємства будується його система економічної безпеки. Система економічної безпеки кожного підприємства абсолютно індивідуальна. Його повнота й ефективність багато в чому залежать від наявної в державі законодавчої бази, матеріальних, технічних і фінансових ресурсів, що виділяються керівником підприємства, розуміння кожним із співробітників важливості забезпечення безпеки бізнесу, а також від знань і досвіду керівника системи економічної безпеки, бере безпосередню участь у побудові і підтримки самої системи. Лише незначна частина підприємств виділяє такий підрозділ, як система економічної безпеки, найчастіше цими питаннями займаються менеджери, аналітики і безпеку підприємства.

На вітчизняних підприємствах енергетична безпека отримала більший розвиток, але автори підкреслюють, що енергетична безпека підприємства є лише окремим компонентом економічної безпеки. Недостатня розвиненість організації системи економічної безпеки на підприємствах викликана, перш за все, відсутністю фінансових ресурсів для її забезпечення і недалекоглядністю керівників. У разі відсутності такої системи і служби економічної безпеки існує ризик рейдерських захоплень або придбань на підприємствах.

Сьогодні існують кілька підходів до формулювання принципів економічної безпеки підприємства.

Т. Г. Васильців, В. І. Блонська, С. С. Гринкевич виділили такі принципи економічної безпеки підприємства: «законність; послідовність і складність; повнота охоплення за рівнями фінансово-господарської діяльності; повнота охоплення за часом фінансово-господарської діяльності; економічна доцільність» [138].

Т. М. Іванюта та А. О. Заїчковський виділили «такі принципи економічної безпеки підприємства: складність або послідовність; пріоритетність превентивних заходів (своєчасність) спадкоємність; законність; планування; рентабельність» [139].

О. І. Захаров, П. Я. Пригунов дають такі принципи економічної безпеки підприємства: «законність, економічна доцільність, складність, своєчасність, безперервність, активність, обґрунтованість, вдосконалення, незалежність і відповідальність, централізація управління, взаємодія та координація, спеціалізація, поєднання конфіденційності і гласності» [140].

Як і будь-яке керування, управління фінансовою безпекою має здійснюватися за певними правилами, тобто принципами, та на основі відповідних методів управління.

Головними є такі принципи управління фінансовою безпекою підприємства:

- системність побудови – усі елементи системи управління фінансовою безпекою підприємства мають бути взаємопов'язані та взаємоузгоджені;

- інтегрованість із загальною системою менеджменту – система управління фінансовою безпекою підприємства має бути органічно інтегрована у загальну систему менеджменту підприємства;

- інтегрованість із системою управління економічною безпекою підприємства – система управління фінансовою безпекою підприємства має бути органічно інтегрована у загальну систему управління економічною безпекою підприємства;

- спрямованість на стратегічні цілі фінансово-економічного розвитку підприємства – усі прийняті управлінські рішення не повинні суперечити загальній стратегії фінансово-економічного розвитку підприємства;

- об'єктивність – керівні рішення мають розроблятися з урахуванням об'єктивних економічних законів, на основі глибокого аналізу ситуації із застосуванням наукових методів пізнання;

- комплексний характер управлінських рішень – усі прийняті управлінські рішення у фінансовій сфері мають бути збалансованими, несуперечливими;

- оперативність і динамічність управління – система управління фінансовою безпекою має забезпечувати швидку реакцію підприємства на появу реальних і потенційних загроз і своєчасне прийняття відповідних управлінських рішень;

- варіативність підходів до розроблення окремих керівних рішень – кожне управлінське рішення у сфері фінансової безпеки має розроблятися у кількох альтернативних варіантах, враховуючи визначені критерії;

- принцип неперервності моніторингу зовнішнього середовища підприємства – моніторинг зовнішнього середовища підприємства у зв'язку з його високим динамізмом і невизначеністю має відбуватися постійно з метою своєчасного виявлення та ідентифікації загроз фінансово-економічним інтересам підприємства;

- адекватність реагування на окремі загрози фінансовим інтересам – заходи стосовно реагування на загрози фінансовим інтересам підприємства мають розроблятися відповідно до визначених критеріїв, наприклад, ймовірність реалізації загрози, величина можливих збитків; пріоритетної реакції потребують загрози з високою ймовірністю реалізації та (або) з великим обсягом можливої шкоди підприємству;

- гнучкість управління (адаптивність сформованої системи фінансової безпеки) – система управління фінансовою безпекою підприємства, її елементи мусять адаптуватися до змін чинників зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства; розроблені чи прийняті управлінські рішення мають швидко коригуватися, якщо цього вимагає зміна зовнішнього чи внутрішнього середовища підприємства;

- ефективність управлінських рішень, що приймаються, – витрати на заходи з ліквідації, нейтралізації чи мінімізації загроз фінансовим інтересам підприємства мають бути меншими, ніж можливі збитки від їх реалізації;

- законність управлінських рішень – усі прийняті управлінські рішення повинні мати легітимний характер і не суперечити чинному законодавству;

- стимулювання та відповідальність персоналу і керівництва за стан фінансової безпеки підприємства – має бути розроблена дієва й ефективна система стимулів і відповідальності посадових осіб за стан фінансової безпеки підприємства [141].

Управління економічною безпекою суб'єктів господарювання включає в себе управління, усунення, запобігання та зменшення несприятливого впливу ризику.

Ризик є однією з форм небезпеки, а саме:

- можлива небезпека невдачі вживаних заходів або власне заходи, пов'язані із такою небезпекою;

- існування або можливість виникнення ситуації, за якої формуються передумови протидії реалізації цінностей, інтересів і цілей забезпечення безпеки;

- можливість, яка спричиняє чи може спричинити невдачі запланованих дій та погіршити становище підприємства чи спровокувати його банкрутство (фінансовий ризик, безумовно, пов'язаний з управлінням підприємством і прийняттям для підприємства кардинальних рішень: будь-яке управлінське рішення – це вже ризик його реалізації і прояву наслідків цього процесу) [142].

О. В. Черевко звертає увагу, що процес аналізу ризиків на вітчизняних підприємствах повинен починатися з аналізу їхньої фінансової стійкості й одночасно виявлення ризиків, що відображує фінансова звітність. За системного групування факторів ризику важливим є аналіз даних за наявною на підприємстві документацією (правовою, організаційною, фінансовою, технологічною). Серед перших документів, на які слід звернути увагу при ідентифікації, аналізі й оцінюванні ризиків, є бухгалтерська звітність.

Інформація, що міститься в таких документах, має свої переваги та недоліки. До переваг слід віднести те, що у звітності виконуються такі правила, як безперервність, збалансованість, подвійний запис та відображення даних. Використовуючи моделі фінансового аналізу та поєднуючи з критеріями й аналітичними підходами класичного ризик-менеджменту, можемо провести оцінювання ряду фінансово-економічних ризиків.

Для ефективного управління ризиками керівництво підприємства повинно взяти до уваги та реалізації стратегію управління ризиками, а також стратегію корпоративного управління. Особливого значення в цьому має належний контроль і звітність. Виконавчий топменеджмент відіграє основну роль у питаннях оцінювання ризиків й керування ними. Розвинена структура корпоративного управління, надання звітності й інформації щодо управління ризиками Раді директорів забезпечує зростання значення ризик-орієнтованого підходу в межах всього підприємства, удосконалення підзвітності та підвищення прозорості. Крім того, ефективна звітність у галузі управління ризиками та нагляд призводять до покращення процесу прийняття рішень.

Ризик-орієнтований підхід до управління у процесі забезпечення економічної безпеки, що впроваджено в бізнес-процеси, бізнес-планування, бюджетування, оцінювання ефективності діяльності, дає можливість підприємству швидше досягати стратегічних й операційних цілей [143].

Підприємствам пропонується знизити навантаження, що пов'язане з управлінням ризиками (виключити дублювання функцій і виконання зайвих заходів), скоротити витрати, розширити покриття ризиків і підвищити ефективність шляхом таких заходів:

- забезпечення відповідності цілей і напрямків сфокусованих дій.

Зосередження моніторингу та внутрішнього контролю, роботи служби

економічної безпеки на найбільш важливих для бізнесу ризиках допомагає оптимізувати результати, що отримують від управління;

- координація інфраструктури та використання персоналу. Підвищенню ефективності сприяють безперервне оцінювання кваліфікації персоналу, виявлення прогалин у знаннях і вміннях, оцінювання відповідності службових обов'язків поточному розподілу повноважень та інвестиції в професійне навчання;

- застосування узгоджених між собою методів і практичних підходів. Слідування одноманітному підходу до управління ризиками допоможе уніфікувати звітність, що надсилається раді директорів;

- впровадження єдиних інформаційних технологій. Проведення єдиних інформаційно-технологічних засобів досить важливо для систематизації бізнес-ризиків і підвищення значення управління ними на усіх рівнях підприємства.

Підприємства повинні прагнути до того, що всі стратегічні принципи розвитку інформаційних технологій, що орієнтовані на управління ризиками, повинні бути узгоджені із стратегією управління ризиками та розвитку бізнесу [143].

Для різних підприємств залежно від типу господарювання, практики ведення бізнесу, специфіки пропонується виділити декілька сприятливих часових проміжків, в які необхідно керівництву акцентувати увагу на перевагах і можливостях управління ризиками:

- період змін в організаційній структурі або у складі персоналу підприємства. Під час такого роду змін необхідно провести актуалізацію розподілу обов'язків і ролей з управління ризиками, за необхідності донести інформацію до нової керівної команди;

- будь-які трансформації на підприємстві. У процесі масштабних змін з'являються можливості для інтеграції процесу ризик-менеджменту;

- затвердження нових національних стандартів чи внутрішніх документів підприємства. Якщо стандарти стосуються управління ризиками необхідно актуалізувати дані процеси. Якщо стандарти стосуються суміжних процесів, необхідно оновити інтерфейс взаємодії процесу управління ризиками з даними суміжними процесами;

- реалізація непередбачуваної негативної чи позитивної події для підприємства. У цьому випадку необхідно розпочати процес визначення джерел, оцінювання впливу даної події на підприємство та фіксацію результатів, набутого досвіду.

Напрямки розвитку ризик-орієнтованого підходу до управління у процесі забезпечення економічної безпеки підприємства:

- розвиток стратегії управління ризиками. Для ефективного управління ризиками насамперед необхідним є наявність у топменеджменту підприємства чіткої стратегії управління ризиками та корпоративного управління. Особливим є нагляд за управлінням ризиками з боку ради директорів та правління, а також надання їм звітності. Не менш важливим є розподіл відповідальності за управління окремими ризиками між структурними підрозділами. Виконавчий менеджмент повинен відігравати провідну роль у питаннях оцінювання ризиків та управління ними;

- інтеграція ризик-орієнтованого підходу в бізнес-процеси. Будь-який вид діяльності пов'язаний із ризиками, однак підприємства, що впроваджують управління ризиками у процес бізнес-планування та оцінювання ефективності діяльності зазвичай швидше досягають стратегічних й операційних цілей. Проведення оцінювання ризиків у межах усього підприємства допоможе визначити пріоритети й виявити можливості для удосконалення;

- оптимізація функцій управління. Завдяки координації заходів з управління ризиками за усіма функціональними підрозділами, що займаються цими питаннями, а також забезпеченням відповідності законодавчим

вимогам, підприємства мають змогу зменшити навантаження, пов'язане з управлінням ризиками, скоротити витрати, розширити покриття ризиків і підвищити ефективність;

- покращення контрольних заходів і процесів. Підприємства мають можливість підвищити ефективність і скоротити витрати на проведення контрольних заходів за рахунок їх оптимізації й орієнтації на основні бізнес-процеси, переважного використання автоматизованих, а не ручних контрольних заходів, безперервного моніторингу їх виконання та досягнення ключових показників ефективності;

- удосконалення управління ризиками у процесі забезпечення економічної безпеки підприємства, інформування стейкхолдерів щодо охоплення ризиків. Для переходу від стратегії уникнення до готовності приймати на себе певні ризики підприємству потрібно буде створити посаду керівника з управління ризиками. Необхідним є створення топменеджментом клімату, сприятливого для управління ризиками. Підприємству слід вести на регулярній основі відкритий діалог із стейкхолдерами, забезпечувати підтвердження ефективності системи управління ризиками із залученням третіх сторін та ефективно використовувати технології [143].

Фінансова безпека підприємства є складовим елементом системи економічної безпеки [144]. З огляду на те, що інтерес до дослідження даної проблематики зростає з розвитком зовнішніх і внутрішніх економічних зв'язків держави, значна кількість праць присвячується розгляду проблем економічної та фінансової безпеки підприємств.

Ефективне керування фінансовою безпекою підприємства дає змогу:

- забезпечити фінансову стійкість, платоспроможність, ліквідність і достатню фінансову незалежність підприємства у довгостроковому періоді;
- забезпечувати оптимальне залучення й ефективне використання фінансових ресурсів підприємства;

- ідентифікувати зовнішні і внутрішні небезпеки та загрози фінансовому стану підприємства та розробляти заходи для їх вчасного усунення;
- самостійно розробляти та впроваджувати фінансову стратегію;
- забезпечувати достатню фінансову незалежність підприємства;
- забезпечувати достатню гнучкість при ухваленні фінансових рішень;
- забезпечувати захищеність фінансових інтересів власників підприємства;
- проводити оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства кількісними та якісними показниками, які мають певні граничні значення.

Фінансова безпека підприємства в системі його економічної безпеки характеризується сукупністю індикаторів, а саме: ефективністю управління (рентабельність діяльності), платоспроможністю і фінансовою стійкістю, діловою активністю, ринковою стійкістю (ефективністю використання майна), інвестиційною привабливістю.

Формування системи фінансової безпеки на підприємстві й управління нею має передбачати взаємозв'язок чітко визначених цілей і завдань кожного рівня управління, при цьому вибираючи оптимальні шляхи реалізації фінансових рішень [145].

Для забезпечення власної фінансової безпеки підприємства повинні розвиватися, створюючи нові робочі місця, здійснюючи диверсифікацію фінансової і виробничої діяльності, що сприяє зростанню прибутку [146].

Отже, фінансова безпека займає важливе місце в системі економічної безпеки, маючи вплив майже на всі сфери діяльності суб'єктів господарювання. Основним елементом економічної безпеки є механізм управління фінансовою безпекою.

Механізм (система) економічної безпеки та її провідна складова – економічна безпека, – на думку В. В. Шликова, включає використовувані засоби, методи і заходи, сукупність яких здатна захистити структурні під-

розділи, зберегти й ефективно використовувати фінансові, матеріальні й інформаційні ресурси [147]. В. А. Ліпкан вважає, що механізм безпеки (будь-якої) включає сукупність цілей, функцій, принципів і методів, взаємодія яких забезпечує ефективне функціонування системи безпеки [148].

Належний стан фінансової безпеки досягається підприємством тільки у випадку узгодженості його фінансових інтересів з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища. Виходячи з цього, забезпечення фінансової безпеки підприємства має розглядатися як процес реалізації заходів щодо недопущення (попередження) можливих фінансових збитків у поточному та перспективному періоді. Фінансових збитків підприємство може зазнати, якщо система управління фінансово-економічною безпекою підприємства побудована таким чином, що не може передбачати загрозу до її виникнення; менеджмент підприємства неспроможний попередити негативні наслідки виявлених загроз та небезпек; суб'єкти управління фінансовою безпекою намагаються вирішити проблему, але їхні дії не призводять до позитивного результату [149].

Управління фінансовою безпекою неможливо без відповідної організаційної структури. Головними чинниками, які визначають організаційну структуру управління фінансово-економічною безпекою на підприємстві, виступають вид економічної діяльності підприємства; його організаційно-правова форма; характеристики ринку, на якому діє підприємство (рівень та методи конкуренції, особливості попиту тощо) та його ринкова позиція (частка ринку, рівень конкурентоспроможності та ін.); обсяг фінансово-економічної діяльності підприємства; головні види фінансово-економічної діяльності підприємства; досягнутий рівень фінансово-економічної безпеки; наявність та кількість регіональних відділень; кількість та професійно-кваліфікаційний рівень працівників; можливість фінансового забезпечення функціонування системи управління фінансово-економічною безпекою підприємства; стиль керівництва (менеджменту); погляди власників та ке-

рівників підприємства на необхідність і принципи побудови системи управління фінансово-економічною безпекою тощо [150].

Фінансово-економічна безпека для кожного підприємства є важливою частиною. З метою удосконалення ефективності функціонування механізмів управління підприємством використовується один із найпоширеніших методів SWOT-аналіз. Він широко застосовується у процесі стратегічного планування, що полягає в розділенні чинників і явищ на чотири категорії:

- сильних сторін (Strengths),
- слабких сторін (Weaknesses) проєкту,
- можливостей (Opportunities), що відкриваються при його реалізації,
- та загроз (Threats), пов'язаних із його здійсненням.

Найважливіше завдання SWOT-аналізу – допомогти організації побачити й оцінити всі чинники, що впливають на прийняття рішень, а також визначити можливості розвитку.

Існує безліч ситуацій, що передбачають застосування SWOT-аналізу:

- перегляд внутрішньої політики компанії, підприємств;
- розгляд варіантів та можливостей перебудови бізнесу;
- перевірка правильності заданого курсу розвитку;
- покращення бізнес-процесів;
- для загального розуміння ситуації, що склалася на ринку.

Враховуючі вище вказане можна констатувати, що до складу механізму управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання можна віднести такі елементи, як:

- об'єкти механізму забезпечення фінансової безпеки й суб'єкти управління фінансовою безпекою;
- принципи, методи й функції, що застосовуються на підприємстві;
- фінансово-економічні інтереси підприємства;
- організаційну структуру підприємства;

– нормативно-правове та інформаційне забезпечення тощо.

Структура системи забезпечення фінансової безпеки досить складна. Вона формується сукупністю елементів, які відповідають різноманітності фінансових відносин підприємства. Найважливішим елементом системи є фінансово-економічні інтереси, на захист яких націлене забезпечення фінансової безпеки.

Отже, вагомою частиною економічної безпеки суб'єктів господарювання є їх фінансова безпека, яка значно впливає майже на всі сфери діяльності підприємств. Рівень фінансової безпеки підприємства визначає його можливість, а зміни в будь-якій сфері суб'єктів господарювання відображаються саме на фінансовій безпеці. При забезпеченні фінансово-економічної безпеки підприємства важливу роль відіграє якість фінансових інструментів й послуг, використання корпоративних ресурсів, ефективне функціонування економічної системи, ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин, а також здатність суб'єкта господарювання протистояти, як внутрішнім, так й зовнішнім загрозам тощо.

Фінансова безпека підприємства носить динамічний характер та потребує відповідного механізму управління й забезпечення стабільного функціонування, який би враховував усі характеристики та тонкощі щодо діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності.

2.5 Методичне забезпечення аналізу фінансового стану підприємств машинобудівної галузі в контексті досягнення цілей управління фінансово-економічною безпекою

Розвиток промислового виробництва машин та устаткування IV–VI технологічних укладів є однією з найважливіших передумов якісного розвитку національних економічних систем за умов сьогодення та забезпечення конкурентоспроможності відповідних господарських суб'єктів на міжнародних ринках. З урахуванням зазначеної обставини розвиток машинобудівної галузі, трансформація видової структури її продукції на користь підвищення технологічного рівня та інших якісних характеристик, досягнення економічного зростання у споріднених і забезпечувальних галузях у відповідних технологічних ланцюгах є однією з бажаних перспектив подальшого розвитку національної економіки України.

Разом з тим, постановка такого амбітного пріоритету потребує значних ресурсів для фінансування інвестицій в основний капітал, у підготовку кадрів, розроблення або придбання технологій тощо.

Дослідженням діяльності та проблем розвитку машинобудівних підприємств присвячено значну кількість наукових публікацій, серед яких наукові праці таких вітчизняних науковців, як Ю. О. Акулова [151], Д. В. Василенко [152], Н. П. Карачина [153], М. О. Кривоконь [154], О. В. Кузьменко [155], Х.О. Мандзіновська [156], В. М. Марчеко, Н. М. Покровська [157], О. І. Маслак [158], Н. Г. Пігуль, Є. І. Пігуль [159], С. В. Салоїд [160], В. В. Стадник, О. В. Головчук, Ю. О. Головчук [161], Л. О. Чорна [162], Д. В. Шлапак [163], О. В. Шубна, А. С. Лозгунова [164] та ін.

Машинобудівний комплекс України охоплює понад 20 спеціалізованих галузей, тобто практично всі галузі машинобудування. Залежно від того, на який ринок орієнтована продукція, що випускається підприємствами

машинобудівного комплексу, їх умовно можна об'єднати в п'ять груп (табл. 2.11) [159].

Таблиця 2.11 - Групування галузей машинобудівного комплексу України [159]

№ групи	Назва групи	Коротка характеристика групи
1	Інвестиційне (важке) машинобудування	Група галузей, розвиток яких визначається насамперед інвестиційною активністю металургійного, будівельного, енергетичного і транспортного комплексів
2	Тракторне і сільськогосподарське машинобудування	Група галузей, розвиток яких залежить від платоспроможності сільгоспвиробників і переробників сільськогосподарської продукції, а також частково від попиту населення
3	Залізничне машинобудування	Спрямоване на задоволення попиту залізничного господарства країни
4	Автомобільна промисловість	Випуск продукції орієнтований на попит кінцевих споживачів (виробництво легкових автомобілів), а також на потребу підприємств, фірм і виконавчих органів влади (виробництво вантажівок і автобусів)
5	Електротехніка, приладобудування, верстатобудування	Група наукоємних галузей, так званих комплектуючих, що розвиваються услід за потребами всіх інших галузей промисловості, включаючи і саме машинобудування

В Україні розвинуте широкопрофільне машинобудування, підприємства якого формують складний, взаємопов'язаний машинобудівний комплекс. До його складу входять усі основні галузі машинобудування. Провідні місця посідають приладобудування, тракторне і сільськогосподарське машинобудування [159].

Для детального аналізу стану розвитку машинобудівних підприємств спочатку необхідно звернути увагу на індекси виробництва їхньої продукції впродовж 2013–2021 рр. (табл. 2.12).

Згідно з табл. 2.12 та рис. 2.7 слід зазначити, що впродовж періоду 2013–2021 рр. індекс виробництва продукції машинобудівних підприємств

за своїм темпом зростання випереджає аналогічний показник по промисловості у цілому майже на 20 %.

Таблиця 2.12 - Індекси промислової продукції за 2013–2021 роки, у % до попереднього року [165]

Показник/роки	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Темп зростання, % 2019/2013
Промисловість	95,7	89,9	87,7	104,0	101,1	103,0	99,5	95,5	101,9	106,5
Машинобудування	86,4	79,4	85,2	101,8	111,7	112,4	97,8	82,4	108,5	125,6

Динаміку зміни індексу промислової продукції подано на рис. 2.7.

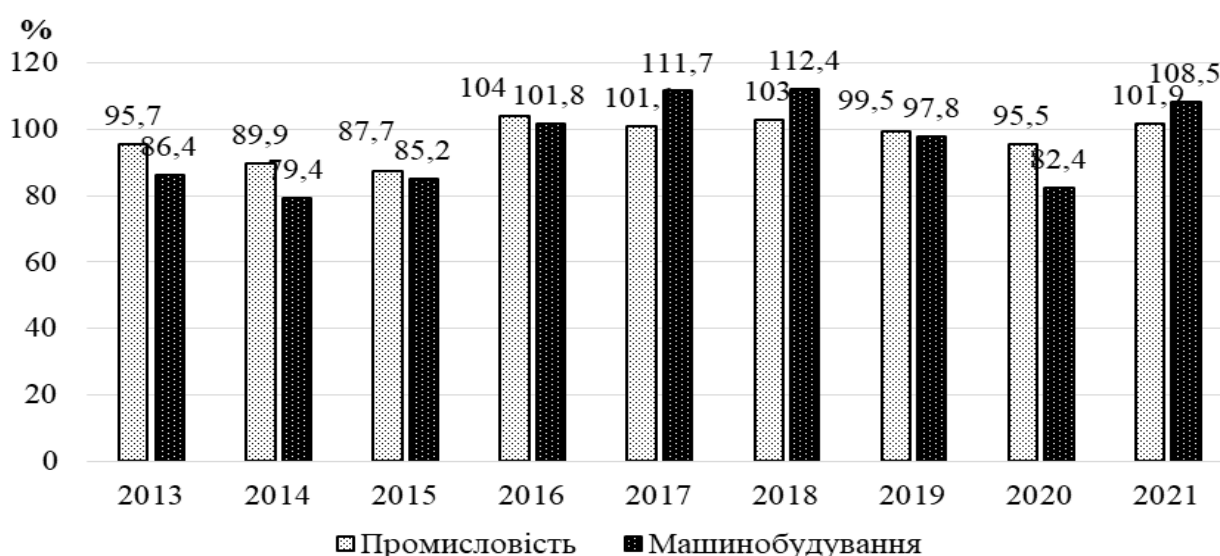

Рисунок 2.7 - Динаміка зміни індексу промислової продукції за 2013–2021 роки

Загалом індекси виробництва промисловості та машинобудування з 2013 до 2015 років зменшуються, що пов'язано з політичними подіями в Україні, з 2016 до 2018 рр. характеризуються додатною динамікою, у 2019–2020 рр. є спадними, а в 2021 році знову зростають.

Для більш глибокого аналізу стану машинобудівної галузі слід проаналізувати аналогічні показники в розрізі основних груп продукції машинобудування (табл. 2.13)

Таблиця 2.13 - Індекси промислової продукції за 2013–2021 роки, у % до попереднього року [165]

Показник/роки	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Темп зростання, % 2021/2013
Машинобудування	86,4	79,4	85,2	101,8	111,7	112,4	97,8	75,2	110	125,6
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	86,0	77,9	71,0	109,3	119,6	122,8	91,6	99,1	119,3	127,9
Виробництво електричного устаткування	91,1	100,9	83,0	107,7	113,0	105,2	94,7	84,0	103,1	131,0
Виробництво машин і устаткування, не віднесені до інших угруповань	93,5	88,7	91,1	100,0	104,4	110,7	102,5	85,6	123,2	110,3
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів	89,3	90,3	94,4	94,8	111,6	101,8	74,3	72,5	103,3	138,0
Виробництво інших транспортних засобів	78,4	59,9	81,5	100,4	118,2	119,3	102,5	75,2	110	131,8

Слід зазначити, що за даними табл. 2.13 зростання індексу промислової продукції спостерігається за всіма основними групами машинобудівної продукції. Найбільший відсоток зростання зафіксовано у виробництві автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів (на 38,0 %), виробництво інших транспортних засобів зросло на 31,8 %, виробництво електричного устаткування – на 31 %, виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції – на 27,9 %. Крім того, у 2021 році спостерігається зростання індексів промислової продукції за всіма групами, при чому найбільше зростання відбулося у виробництві машин і устаткування, не віднесені до інших угруповань.

них до інших угруповань (на 23,2 %) і виробництві комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (на 19,3 %).

Така тенденція свідчить про те, що разом із посиленням інтеграційних процесів машинобудівні підприємства здебільшого віддають перевагу виробництву тієї продукції, яка здатна посилити їхнє зближення з країнами близького і далекого зарубіжжя. Передусім це пов'язано з тим, що співпраця із СОТ, створення ЗВТ+ дали новий поштовх для вітчизняних виробників у напрямі розвитку послуг, комп'ютеризації, автоматизації та становлення довготривалих зв'язків. Головними передумовами цього є зростання попиту на якісне формування логістичних маршрутів постачання, залучення продуктів НТП та формування вітчизняної спеціалізації на основі підписання взаємовигідних зовнішньоторговельних контрактів із виробництва спеціального устаткування на замовлення [166].

Кількість машинобудівних підприємств з їх розподілом на великі, середні та малі за 2010–2020 рр. представлена в табл. 2.14.

Згідно зі статистичними даними у сфері машинобудування України у 2020 році функціонувало 7409 підприємств, що на 1786 одиниць менше порівняно з 2010 роком. Серед суб'єктів господарювання у 2020 році лише 19 належать до великих підприємств, тобто лише 0,2 %, що на 33 одиниці менше у порівнянні з 2010 роком та на 13 менше відносно 2019 року. Значно скоротилася кількість середніх підприємств галузі: з 921 у 2010 році до 715 у 2020 році, тобто на 206 одиниць. Кількість малих підприємств, навпаки, зросла на 149 одиниць і вагова складова цієї групи підприємств складає 90,1 % від усіх підприємств машинобудівної галузі. Така динаміка пояснюється в першу чергу перерозподілом капталу з неефективних сегментів ринку у високоефективні, і як наслідком-ліквідацією частини машинобудівних підприємств. Динаміка зміни структури машинобудівної галузі за кількістю підприємств та їх розподілом на великі, середні та малі за 2010–2020 рр. представлена на рис. 2.8.

Таблиця 2.14 - Кількість діючих суб'єктів великого, середнього та малого підприємництва машинобудівної галузі у 2010–2020 рр. [165]

Роки	Кількість підприємств, одиниць	У тому числі					
		суб'єкти великого підприємництва		суб'єкти середнього підприємництва		суб'єкти малого підприємництва	
		од.	у % до заг. кількості	од.	у % до заг. кількості	од.	у % до заг. кількості
2010	9195	52	0,6	921	10	8222	89,4
2011	8320	61	0,7	920	11,1	7339	88,2
2012	6409	54	0,9	937	14,6	5418	84,5
2013	6724	46	0,7	904	13,4	5774	85,9
2014	6479	33	0,5	786	12,1	5660	87,4
2015	6865	23	0,3	721	10,5	6121	89,2
2016	6602	19	0,3	718	10,9	5865	88,8
2017	6682	17	0,3	738	11	5927	88,7
2018	6969	25	0,3	738	10,6	6206	89,1
2019	7304	32	0,4	746	10,2	6526	89,4
2020	7409	19	0,2	715	9,7	6675	90,1

Як видно з табл. 2.14, за останнє десятиріччя відчутно скоротилися частка великих і середніх машинобудівних підприємств, а малих – збільшилася.

Найважливішими показниками, які визначає результати господарської діяльності підприємств, є обсяги випуску та реалізації готової продукції, а також фінансовий результат діяльності підприємств.

Обсяг випуску продукції машинобудування в Україні упродовж 2015–2020 рр. наведений у табл. 2.15 та на рис. 2.8, рис. 2.9.

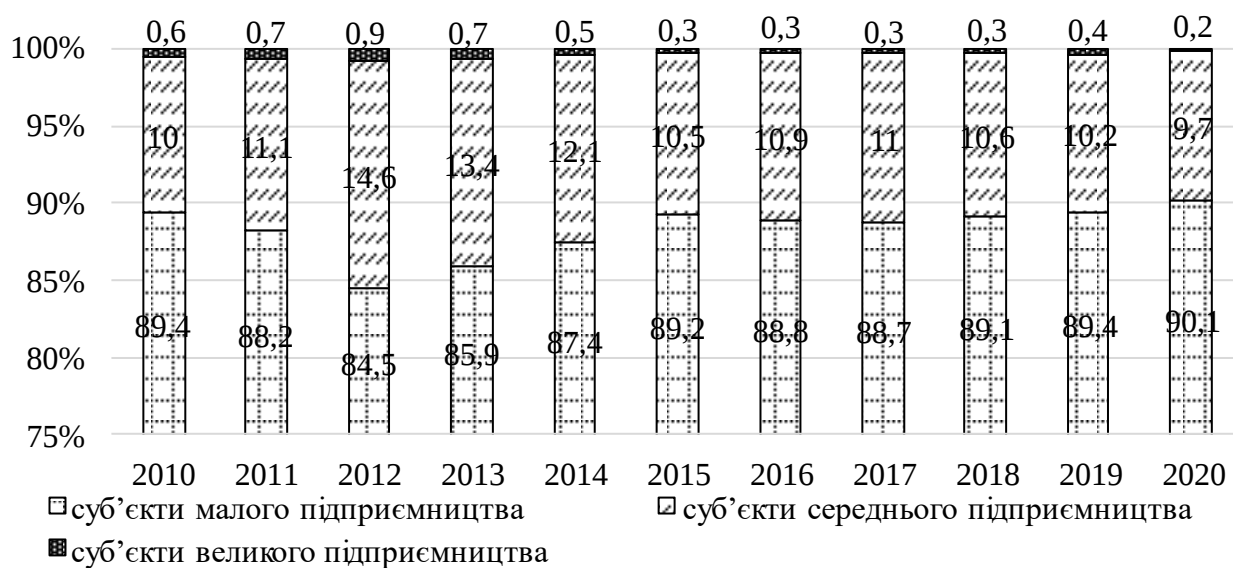

Рисунок 2.8 - Динаміка структурних вагових машинобудівної галузі України за кількістю підприємств та їх розподілом за розміром за 2010–2020 рр.

Як видно з табл. 2.15, впродовж всього періоду за виключенням 2020 року обсяги випуску продукції машинобудування зростали як в цілому, так і за окремими видами виробництва. Темп зросту у 2020 році відносно 2015 року в цілому за галуззю склав 158,7 %, а за окремими видами виробництва суттєво перевищив цей показник. Наприклад, виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів у 2020 році відносно 2015 року зросло на 103 %, тобто більше ніж у 2 рази. Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції у 2020 році відносно 2015 року також зросло майже удвічі (на 75,8 %), така ж тенденція спостерігалася й у виробництві електричного устаткування (зростання на 46,3 %) та виробництві машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (зростання на 64 %).

Таблиця 2.15 - Обсяг випуску продукції машинобудування за видами економічної діяльності в Україні в 2013–2018 рр., млн грн [165]

Показник/роки	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Темп зросту, %
Машинобудування, у т. ч.	135506,1	158933,0	196375,4	228961,9	247470,7	215051,5	158,7
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	9732,6	14575,0	15401,1	19545,9	19558,9	17106,2	175,8
Виробництво електричного устаткування	26139,7	30600,4	37657,2	46601,4	43971,8	38245,9	146,3
Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	49179,3	59255,5	71864,3	80464,1	83387,6	80674,4	164,0
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів	14738,3	17182,2	23443,7	29933,9	34334,9	29925,8	203,0
Виробництво інших транспортних засобів	35716,2	37320,0	48009,3	52416,6	66217,4	49099,2	137,5

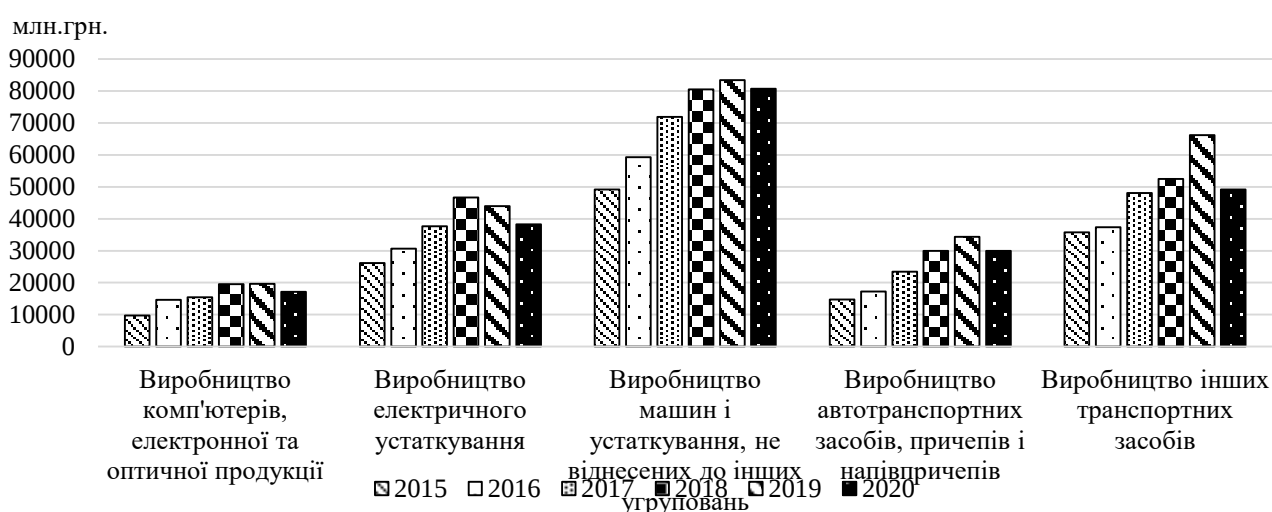

Рисунок 2.9 - Динаміка випуску продукції машинобудування в Україні за видами економічної діяльності в 2015–2020 рр., млн грн

Структура випуску продукції машинобудування в Україні упродовж 2015–2020 рр. наведена на рис. 2.10.

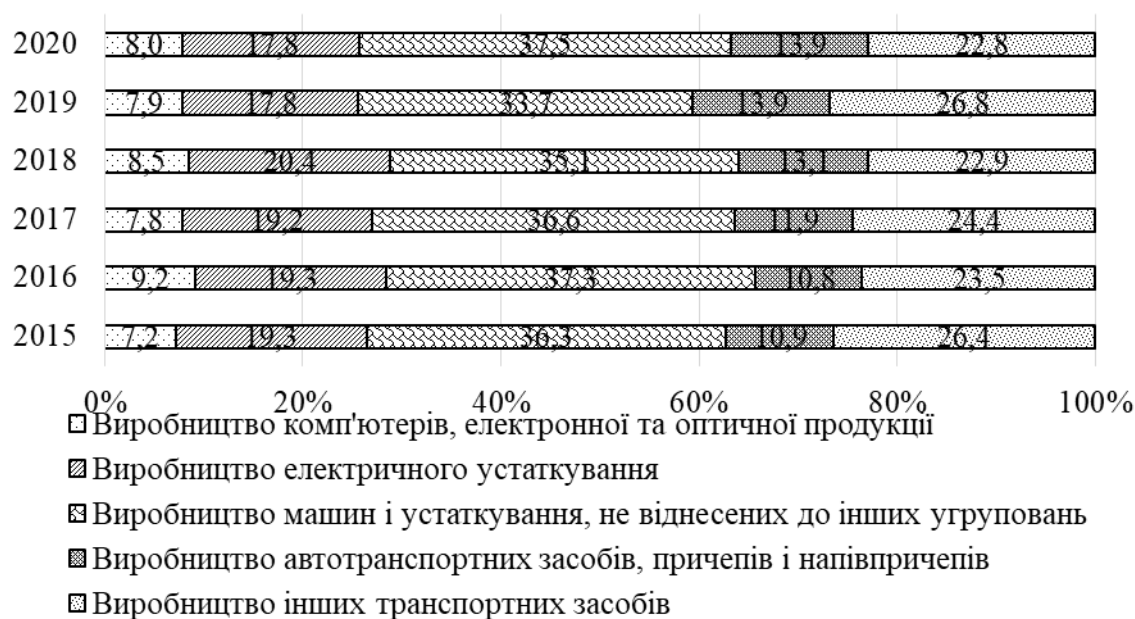

Рисунок 2.10 - Структура випуску продукції машинобудування в Україні за видами економічної діяльності у 2015–2020 рр.

Як видно з рис. 2.10, структура випуску продукції машинобудування в Україні за її видами суттєво не мінялася: найменшу вагу в структурі випуску займає виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції – не більше 10 %. Приблизно 17–20 % займає виробництво електричного устаткування і від 10 до 14 % – виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів. А от найбільш вагома у 2015 році складова виробництва машинобудування – виробництво інших транспортних засобів – зросла з 36,3 % у 2015 році до 37,5 % у 2020 році.

Загалом обсяг ринку машинобудівної продукції у 2019 р. становив 247,5 млрд грн, що становить 3,9 % від всього обсягу виробленої продукції (товарів, послуг) всіх суб'єктів господарювання та 8,6 % виробленої промислової продукції. У 2020 році обсяг ринку машинобудівної продукції становив 215 млрд грн, що становить 3,3 % від всього обсягу виробленої

продукції (товарів, послуг) всіх суб'єктів господарювання та 7,6 % виробленої промислової продукції. Таким чином можна сказати, що спостерігається негативна динаміка випуску продукції машинобудівної галузі та її ваги в загальних обсягах виробництва України. Загалом питома вага реалізованої продукції машинобудівного комплексу в промисловості України, яка становить від 7 до 10 %, є досить низьким показником, оскільки в економічно розвинутих країнах вона сягає, як правило, 35–50 %. Основними причинами низьких обсягів виробництва були різкий спад споживчого попиту, банкрутство багатьох підприємств через фінансову неспроможність, великі боргові зобов'язання, залежність від імпорту тощо.

За обсягом реалізованої продукції машинобудівна галузь значно поступається таким галузям: виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів; постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря; добувна промисловість і розроблення кар'єрів. Частка її продукції у загальному обсязі реалізації є невітінно низькою враховуючи, що у економічно розвинених країнах світу цей показник коливається у межах 30–50 %. Обсяг реалізації продукції машинобудування в Україні упродовж 2015–2020 рр. наведений в табл. 2.16.

Як видно з табл. 2.16, упродовж всього періоду за виключенням 2020 року обсяги реалізованої продукції машинобудування зростали, як в цілому так і за окремими видами виробництва. Темп зростання у 2020 році відносно 2015 року в цілому за галуззю склав 167,4 % (відносно 2019 року – 92,2%), а за окремими видами виробництва суттєво перевищив цей показник. Наприклад, реалізація автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів у 2020 році відносно 2015 року зросла на 118,8 %, тобто більше ніж у 2 рази. Реалізація комп'ютерів, електронної та оптичної продукції у 2020 році відносно 2015 року також зросла майже у 2 рази (на 76 %), така ж тенденція спостерігалася й у реалізації електричного устаткування

(зростання на 49,9 %), машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (зростання на 59,9 %).

Таблиця 2.16 - Обсяг реалізованої продукції машинобудування за видами економічної діяльності в Україні в 2015–2020 рр., млн грн [165]

Показник/роки	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Темп зросту, %
Машинобудування, у т. ч.	128497,2	150027,8	183446,6	218212,5	233412,5	215145,4	167,4
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	9402,2	14130,0	15188,9	19555,6	18224,8	16549,7	176,0
Виробництво електричного устаткування	25588,9	29964,6	36757,9	45082,4	43749,3	38369,2	149,9
Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	50080,7	60223,5	67887,4	76977,7	79308,0	80059,2	159,9
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів	13903,0	16900,9	22415,4	28946,4	33594,9	30421,0	218,8
Виробництво інших транспортних засобів	29522,4	28808,7	41197,1	47650,4	58535,4	49746,3	168,5

Структура реалізованої продукції машинобудування в Україні упродовж 2015–2020 рр. наведена на рис. 2.11.

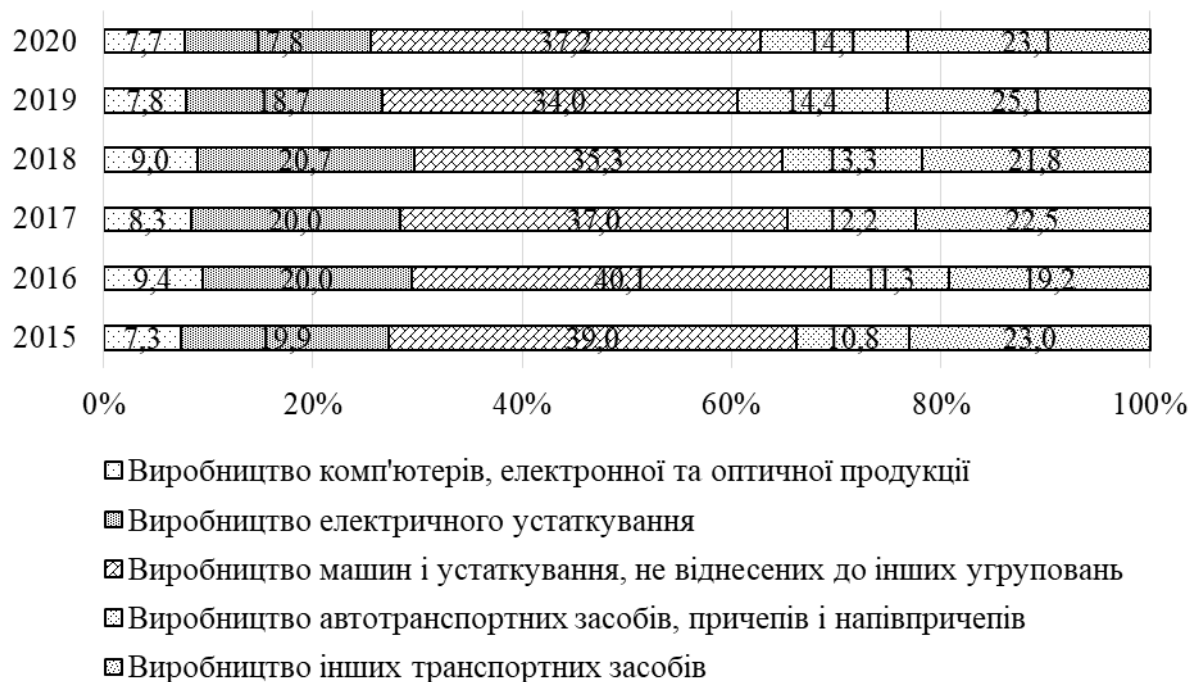

Рисунок 2.11 - Структура реалізації продукції машинобудування в Україні за видами економічної діяльності у 2015–2020 рр.

Як видно з рис. 2.11, найбільш вагомою складовою за обсягами реалізованої продукції є продукція виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (більше 34 %). На другому місті за вагомістю в структурі є реалізація продукції виробництва інших транспортних засобів (більше 20 %). Найменшу вагу в структурі має реалізація продукції виробництва комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (менше 10 %).

Обсяг реалізованої продукції підприємств галузі машинобудування порівняно з показником реалізації всієї промисловості є досить суттєвим. Як видно з табл. 2.16, піком зростання даного показника є 2019 р., коли обсяг реалізації досяг показника в 233412,5 млн грн. Такі зміни пов'язані передусім із політичними подіями в Україні й інфляцією, які викликали зміни у ціні на продукцію машинобудування та її попит.

На рис. 2.12 відображено обсяги виробництва, реалізації та залишків готової продукції машинобудівних підприємств України за 2015–2020 рр., млн грн.

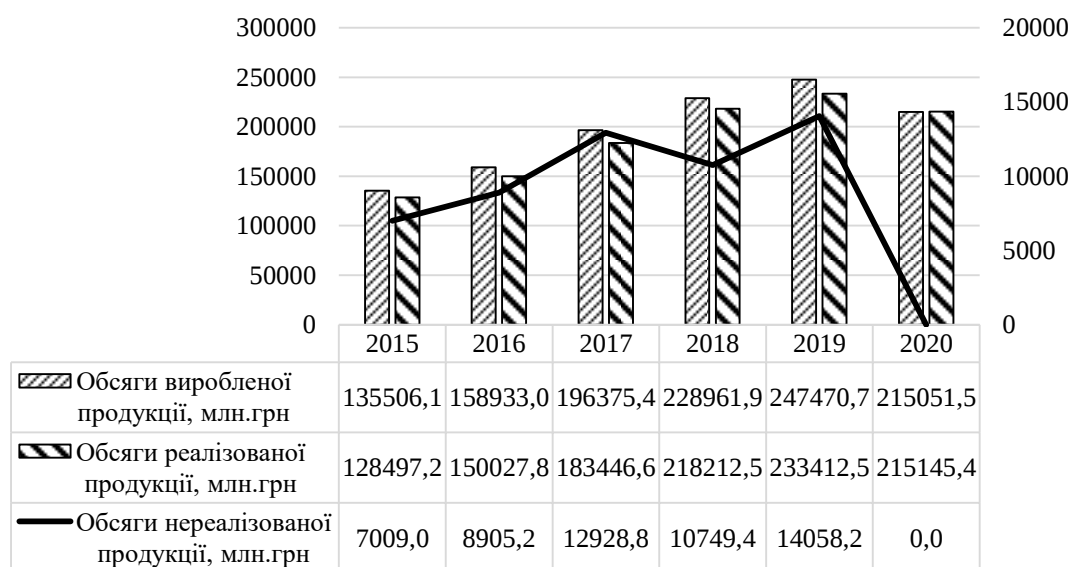

Рисунок 2.12 - Динаміка виробництва та реалізації продукції підприємств машинобудування України за 2015–2020 роки, млн грн

Дані, представлені на рис. 2.12, свідчать, що обсяги нереалізованої продукції підприємств машинобудування зростали до 2019 року – у 2019 році вони сягнули пікового значення – 14058,2 млн.грн. Зростання обсягів нереалізованої продукції було зумовлено слаборозвиненою системою просування продукції до споживачів., а також зміною сегментації ринків збуту внаслідок політичних подій та воєнних дій в Україні. Але кардинальних змін набули дані показники в 2020 році- обсяг реалізованої продукції підприємств машинобудування перевищив обсяги виробництва на 93,9 млн.грн.

Динаміка фінансових результатів підприємств машинобудівної галузі за 2013-2019 рр. наведена в таблиці 2.17 [165].

Таблиця 2.17 - Чистий прибуток (збиток) машинобудівних підприємств за видами економічної діяльності за 2016-2020 рр., млн.грн [165]

Роки	Чистий прибуток (збиток)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
1	2	3	4	5	6
Машинобудування					
2016	623,3	68,4	4454,7	31,6	3831,4
2017	3175,2	70,6	5807,4	29,4	2632,2
2018	7982,8	80,0	9005,1	20,0	1022,3
2019	15232,0	87,5	15707,1	12,5	475,1
2020	272,1	63,2	3714,9	36,8	3442,8
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції					
2016	270,5	74,0	386,8	26,0	116,3
2017	347,0	78,5	401,4	21,5	54,4
2018	455,9	75,1	544,1	24,9	88,2
2019	476,6	70,6	562,5	29,4	85,9
2020	10,8	69,6	387,7	30,4	376,9
Виробництво електричного устаткування					
2016	74,6	77,2	254,5	22,8	179,9
2017	234,9	78,1	278,3	21,9	43,4
2018	к/с	к/с	к/с	к/с	к/с
2019	262,0	74,2	378,0	25,8	116,0
2020	306,3	70,7	422,6	29,3	116,3
Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань					
2016	334,1	78,7	632,0	21,3	297,9
2017	529,8	77,5	826,0	22,5	296,2
2018	257,0	77,2	1010,6	22,8	753,6
2019	752,9	77,5	930,7	22,5	177,8
2020	634,7	76,0	927,5	24,0	292,8
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів					
2016	-20,2	68,2	102,8	31,8	123,0
2017	-36,1	70,2	102,5	29,8	138,6
2018	7,2	71,5	120,3	28,5	113,1
2019	201,5	71,4	300,9	28,6	99,4
2020	7,5	67,9	161,8	32,1	154,3

Дані таблиці 2.17 свідчать, що за період аналізу промислові підприємства протягом 2016-2020 рр. отримали прибуток, при чому його динамі-

ка, за виключенням 2020 року, показує зростання прибутку з кожним роком. При цьому слід зазначити, що обсяг прибутку за цей період збільшився з 623,3 млн. грн. у 2016 році до 15232,0 млн.грн у 2019 році, що є позитивною тенденцією і свідчить про відновлення машинобудівною галуззю своєї ефективності.

Про складність становища машинобудівних підприємств свідчить також статистика фінансових результатів їхньої діяльності (рис. 2.13).

Рисунок 2.13 - Частка прибуткових та збиткових підприємств машинобудівного комплексу у 2016-2020 рр.

Як видно з табл. 2.17 та рис. 2.13, у 2016 р. частка підприємств, що отримали збиток, складала 31,6 %, а у 2019 році – 12,5 %. У 2020 році збитковою була діяльність 36,8 % машинобудівних підприємств, тобто частка збиткових підприємств у галузі знову зростає, незважаючи на загальний позитивний результат, тобто отримання чистого прибутку.

Машинобудівна галузь України в цілому знаходиться у кризовому стані та є незбалансованою. Це проявляється у таких факторах:

- експортній спрямованості переважно на ринок Росії;
- нерозвиненості внутрішнього ринку;

– малій питомій вазі вітчизняного машинобудування в загальному обсязі промислового виробництва і, як наслідок, неадекватне зростання імпорту з величезними кредитними запозиченнями за кордоном.

Серед основних чинників, які гальмують розвиток машинобудування, слід виділити неповну завантаженість виробничих потужностей, зниження інноваційної активності підприємств, значну зношеність основних засобів, низький попит на продукцію українського машинобудування на зовнішньому ринку. Для подолання цих проблем підприємствам необхідно визначити перспективи подальшого розвитку, розробити стратегії для досягнення поставлених цілей і заходів для підвищення конкурентоспроможності, мобілізувати фінансові ресурси для покращення їхньої діяльності в майбутньому [167].

У першу чергу необхідно зазначити, що машинобудівна галузь включає в себе значну кількість підгалузей і її продукція є різноманітною. Вивчення статистичної інформації щодо обсягу випуску основних видів промислової продукції показало, що за десять останніх років більше ніж на 80 % скоротилося виробництво різного роду верстатів (– 85 %), штампувального кувального та пресового обладнання (– 95 %), обладнання, що використовується в ливарному виробництві (– 94 %), бурильних машин (– 81 %), зернозбиральних комбайнів (– 90 %).

Суттєво скоротилися обсяги автомобілебудування: виробництво легкових автомобілів впало на 85 %, вантажних – на 89 %, а виробництво автобусів скоротилося на 65%. Також зазнало скорочення виробництво вагонів – на 75 %. Середні темпи падіння виробництва у натуральному вимірнику склали 34 % [18].

Таким чином, проблеми галузі не є несподіваними, вони накопичуються роками і належного вирішення не знаходять ні з боку власників підприємств, ні з боку держави. Основними причинами кризи є все ж таки низька конкурентоспроможність продукції вітчизняного машинобудування та

недостатність фінансових ресурсів для інноваційного розвитку. Підтвердити або спростувати цю тезу можливо за результатами оцінювання фінансового стану основних підприємств машинобудівної галузі [18].

Існують різні методи аналізу фінансового стану підприємства: використання абсолютних, відносних і середніх величин; прийом порівняння, зведення й угруповання; прийом ланцюгових підстановок, але основними є горизонтальний, вертикальний і трендовий аналізи; аналіз абсолютних і відносних показників; порівняльний і факторний аналізи. Метод аналізу залежить від поставлених цілей, а також від різних факторів інформаційного, тимчасового, методичного й технічного забезпечення, але при будь-якому методі велика увага приділяється аналізу бухгалтерської (фінансової) звітності на предмет рівня рентабельності, платоспроможності й фінансової стійкості. Найпоширеніша методика аналізу фінансового стану підприємства базується на використанні методу коефіцієнтів.

Існує система фінансових коефіцієнтів, які можуть бути розраховані для будь-якого підприємства, однак кожне підприємство має свою специфіку (організація майна й зобов'язань, джерела фінансування, довжина операційного циклу й інші), що необхідно брати до уваги при аналізі й оцінці його фінансового стану. Існують розбіжності в інтерпретації фінансових коефіцієнтів, що відображають взаємозв'язок між елементами бухгалтерської (фінансової) звітності, тому що структура даної звітності відрізняється в різних галузях. Облік виду діяльності підприємства дозволить грамотно інтерпретувати отримані при обраному методі аналізу розрахунки та сформулювати правильні аналітичні висновки.

Питання фінансових аспектів діяльності машинобудівних підприємств вивчаються такими вченими, як О. Ю. Прокопенко [170], Т. Г. Рзаєва [171], Н. Ф. Розумович [172] та інші. Окремо треба відзначити праці вчених, в яких розкриваються різні підходи до фінансового аналізу будь-яких підприємств, зокрема оцінювання ймовірності банкрутства та рівня фінан-

сового стану., а саме методики Р. С. Сайфуліна і Г. Г. Кадикова а також В. І. Баріленко (зі співавторами), І. М. Посохова [174].

У загальному вигляді, на думку більшості вчених-економістів, оцінювання фінансового стану підприємства припускає аналіз таких груп показників:

- аналіз фінансової стійкості, який дозволяє оцінити незалежність підприємства з фінансової точки зору. при цьому аналізуються коефіцієнт платоспроможності, коефіцієнт автономії, коефіцієнт забезпеченості власними засобами, коефіцієнт забезпеченості довгострокових активів власними засобами;

- платоспроможність, тобто здатність підприємства погасити короткострокову заборгованість своїми легко реалізованими засобами. при цьому розраховуються й аналізуються коефіцієнти загальної, термінової й абсолютної ліквідності;

- рентабельність, яка відбиває ступінь використання матеріальних, трудових і грошових ресурсів, а також природних багатств. Рентабельність показує суму прибутку, отриманого підприємством на одну грошову одиницю вкладеного капіталу. При визначенні рівня рентабельності розраховуються й аналізуються такі показники, як рентабельність продажів, рентабельність основних і загальних витрат, рентабельність власного капіталу;

- ділова активність підприємства, яка характеризується швидкістю обороту засобів підприємства. Оцінювання оборотності засобів підприємства ведеться після розрахунків і аналізу основних показників: періодів обороту запасів, короткострокової кредиторської заборгованості, періодів оборотності готової продукції, короткострокової дебіторської заборгованості.

Однак, у роботах сучасних учених, що займаються проблемами фінансового аналізу, не приділяється достатньої уваги галузевим факторам при його проведенні.

Для більшості перерахованих вище й інших показників існує ряд нормативних значень, але на рівень фінансових коефіцієнтів дуже впливають галузеві особливості, і існують розбіжності щодо їхніх рекомендованих значень. Розглянемо галузеву специфіку при аналізі й оцінюванні фінансового стану підприємств машинобудівної промисловості.

Машинобудування – одна з головних галузей промисловості, що включає в себе безліч підгалузей. Машинобудування є найбільш складною, з точки зору диференціації, галуззю. Класифікація за видами продукції, що випускається, дозволяє вести статистику галузі й простежити тенденцію її розвитку за основними напрямками.

До специфічних особливостей машинобудівних підприємств можна віднести:

- тривалий виробничий цикл, що приводить до тривалого періоду зворотності інвестицій;
- високий рівень накладних витрат;
- відносно низький рівень рентабельності діяльності (за галуззю до 25 %): відносно висока рентабельність виробництва супроводжується досить низькою рентабельністю активів, що викликане значною капіталомісткістю машинобудування й значною величиною застарілих і невикористовуваних потужностей;
- відносно низький рівень фондівдачі,
- велика кількість найменувань готової продукції;
- складність технологічного процесу, а, отже, високий рівень спеціалізації й потреба в кадрах робочих спеціальностей і висококваліфікованих інженерно-технічних кадрах (проблема нестачі кваліфікованих кадрів в основному пов'язана з низькою заробітною платою й відсутністю чітких перспектив розвитку);
- високий рівень мілітаризації з незначною питомою вагою виробництва товарів народного споживання.

Машинобудівні підприємства характеризуються значними виробничими запасами (у промисловості в цілому питома вага виробничих запасів становить близько 70 %), однак така значна питома вага виробничих запасів є нормальною на даних підприємствах. Специфіка операційного циклу обумовлює структуру оборотних активів підприємства. Існує певна послідовність процесу виробництва: придбання сировини, трансформація її в незавершене виробництво й готову продукцію. У той самий момент виникає потреба в коштах на покриття виробничих витрат на кожній стадії, що обумовлює високу капіталомісткість машинобудівної галузі. Через це підприємства машинобудівної галузі, як правило, мають вагому частину банківських кредитів у структурі пасивів для підтримки необхідної структури оборотних активів.

Через тривалий виробничий цикл на підприємствах машинобудівної галузі нормальний рівень оборотності капіталу буде вище, чим, наприклад, у торгівлі. Отже, норми рентабельності в цих галузях повинні бути різні. На рентабельність продукції, що випускається машинобудівним підприємством, суттєво впливає якість і структура його основних виробничих фондів. У машинобудуванні рівень повністю фізично зношених машин і встаткування становить близько 35 %, при цьому обсяг машин і встаткування становить близько 50 %. Підвищення інноваційної й інвестиційної привабливості підприємств машинобудівної галузі може розв'язати цю проблему.

Висока частка в загальній бюджетній заборгованості, значна абсолютна величина кредиторської заборгованості й у край висока тривалість її обороту також є відмітними рисами машинобудівної промисловості. Машинобудівні підприємства фінансуються за рахунок запозичених засобів. Усе це знижує інвестиційну привабливість галузі через негативний вплив на загальні показники ефективності діяльності підприємства: низькі показники ліквідності й погіршення структури балансу підприємства.

Ще однією проблемою неплатежів для більшості підприємств машинобудівної промисловості є нестача власних обігових коштів. Багато підприємств завантажені всього на 30–50 % своїй потужності, що пов'язано з недостатньою розвиненістю внутрішнього ринку машинобудівної продукції й недостатньою конкурентоспроможністю багатьох видів продукції на світових ринках.

Через значну тривалість виробничого циклу на незакінчену продукцію доводиться близько половини обсягу обігових фондів. У свою чергу більш високий ступені технічної оснащеності виробництва в машинобудуванні в порівнянні з іншими галузями промисловості в машинобудуванні дає відносно високу частку в структурі засобів швидкозношуваного інструмента, реманенту й технологічного оснащення. Вживання заходів зі скорочення дебіторської заборгованості й удосконалювання наявної практики розрахунків із підприємствами за держзамовленнями може сприяти розв'язанню цієї проблеми.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що для оцінювання фінансового стану підприємств різних галузей використання єдиної системи аналітичних показників є неефективним, тому що при розробленні методики оцінювання необхідно враховувати вид діяльності підприємства.

Тут необхідно відзначити, що сучасна фінансова наука розробила значну кількість методик оцінювання фінансового стану підприємства: експрес аналіз звітності, коефіцієнтний аналіз, динамічний аналіз. Проте, на нашу думку, найбільш повноцінним та інформативним є фінансовий аналіз за дискримінантними моделями, який широко використовується з метою оцінювання ймовірності банкрутства підприємства в західній практиці. Він поєднує в собі коефіцієнтний метод, метод інтегрального показника, дозволяє прослідковувати вплив факторів на рівень фінансового стану та дає змогу здійснювати оцінювання в динаміці.

Використання моделей Альтмана, Беєрмана, Спрінгейта й інших зарубіжних вчених не є обґрунтованим в українських умовах господарювання, хоча б тому, що їхній інформаційний простір сягає більше 50 років, а українські підприємства, хоч і працюють ще з часів Радянського Союзу, інформаційну базу накопичують у кращому разі з 90-х років. Окрім того, рівень інфляції та відсоткових ставок в Україні та на заході суттєво різняться, що погіршує процедури прогнозування та планування. Незіставними також є показники фінансових результатів і рентабельності. Саме тому з метою відбору методичного інструментарію для подальших розрахунків варто більш детально розглянути вітчизняні моделі та моделі, запропоновані російськими і білоруськими вченими (таблиця 2.18) [168].

Модель, запропонована Р. С. Сайфуліним і Г. Г. Кадиковим, у своєму складі містить окремо показник, який характеризує фінансову стійкість (коефіцієнт забезпеченості власними засобами), показник, що характеризує ліквідність (коефіцієнт поточної ліквідності), показник, що характеризує ділову активність (коефіцієнт оборотності авансованого капіталу), та показники, що характеризують рентабельність як бізнесу загалом (рентабельність продажів), так і капіталу зокрема (рентабельність власного капіталу). У зв'язку з цим, дана модель дає достатню інформацію про рівень фінансового стану та є досить простою у використанні.

Модель О. П. Зайцева націлена виключно на оцінювання ймовірності банкрутства і не дасть змоги оцінити рівень фінансового стану підприємства, котре отримує прибуток, у зв'язку з цим вона не може бути використана у даному дослідженні.

Таблиця 2.18 – Моделі оцінювання фінансового стану українських підприємств

Автори моделі	Базова формула моделі	Фактори моделі
1	2	3
Сайфулін Р. С. і Кадиков Г. Г.	$R = 2K_3 + 0,1K_{п.л} + 0,08K_{о.а} + 0,45K_m + 1,0K_{рвк}$	K_3 – коефіцієнт забезпеченості власними засобами $K_{п.л}$ – коефіцієнт поточної ліквідності $K_{о.а}$ – коефіцієнт оборотності авансованого капіталу K_m – рентабельність продажів $K_{рвк}$ – рентабельність власного капіталу
Зайцев О. П.	$R = 0,25 K_{зб} + 0,1K_3 + 0,2K_c + 0,25 K_{зр} + 0,1K_{фр} + 0,1K_{зав}$	$K_{зб}$ – чистий збиток / власний капітал K_3 – кредиторська заборгованість / дебіторську заборгованість K_c – короткострокові зобов'язання / (грошові кошти + короткострокові фін. вкладення) $K_{зр}$ – чистий збиток / виручка (нетто) від продажу $K_{фр}$ – зобов'язання / власний капітал $K_{зав}$ – активи / виручка (нетто) від продажу
Савицька Г. В.	$Z = 0,111x_1 + 13,239x_2 + 1,67x_3 + 0,515x_4 + 3,8x_5$	x_1 – власний оборотний капітал / оборотні активи x_2 – оборотний капітал / основний капітал x_3 – виручка (нетто) від продажу / середня вартість капіталу x_4 – прибуток до оподаткування / середні активи x_5 – власний капітал / підсумок активу
Терещенко А. А.	$Z_{TP} = 1,5A + 0,08B + 10C + 5D + 0,3E + 0,1F$	A – високоліквідні активи / виручка від реалізації B – активи / позикові кошти C – чистий прибуток / активи D – чистий прибуток / виручка від реалізації E – виробничі запаси / виручка від реалізації F – виручка від реалізації / активи
Матвійчук А.	$Z = 0,033x_1 + 0,268x_2 + 0,045x_3 - 0,018x_4 - 0,004x_5 - 0,015x_6 + 0,702x_7$	x_1 – оборотні активи / необоротні активи x_2 – чистий дохід від реалізації / поточні зобов'язання x_3 – чистий дохід від реалізації / власний капітал x_4 – баланс / чистий дохід від реалізації x_5 – (оборотні активи-поточні зобов'язання) / оборотні активи x_6 – (довгострокові зобов'язання + поточні зобов'язання) / баланс x_7 – власний капітал / (забезпечення наступних витрат і платежів + довгострокові зобов'язання + поточні зобов'язання)

Продовження таблиці 2.18

1	2	3
Модель Міністерства фінансів	$Z = 1,179 x_1 + 0,789 x_2 + 0,442 x_3 + 0,3 x_4 + 0,255 x_5 + 0,113 x_6 - 2,29$	x_1 – Коефіцієнт покриття; x_2 – Коефіцієнт фінансової незалежності; x_3 – Коефіцієнт оборотності капіталу; x_4 – Коефіцієнт рентабельності операційного продажу за грошовим потоком; x_5 – Коефіцієнт рентабельності власного капіталу; x_6 – Коефіцієнт оборотності оборотних активів; Вільний член дискримінантної функції.

Модель Г. В. Савицької досить різностороння, оскільки до її складу належать і показники структури активів (оборотний капітал / основний капітал), і показники структури й ефективності пасивів, і показник прибутковості. Недоліком є те, що не використовується показник рентабельності продажів, який власне є основою формування всіх інших показників рентабельності. Проте, вона може показувати комплексну оцінку не лише ймовірності банкрутства, а й динаміки фінансового стану підприємства.

Моделі українських вчених, таких, як А. А. Терещенко й А. Матвійчук, найбільш повно враховують особливості господарювання в Україні. З цих двох моделей більш прийнятною є модель Терещенка, оскільки друга переобтяжена значною кількістю факторів, які частково дублюють інформацію. У моделі Терещенка показники побудовані шляхом розширення моделі і тому легко обчислюються за допомогою EXEL.

Модель Міністерства фінансів побудована з метою оцінювання ймовірності банкрутства підприємств державної власності. Нею цілком можна скористатися для оцінювання фінансового стану підприємств недержавного сектору, якими є машинобудівні підприємства, однак вона є більш працезатратною, бо містить значну кількість факторів. Таким чином, враховуючи перелічені недоліки, для подальшого комплексного оцінювання фінансового стану підприємств машинобудівної галузі найбільш доцільно використовувати такі моделі: модель Р. С. Сайфуліна і Г. Г. Кадикова, мо-

дель А. А. Терещенка й у випадку нечітких висновків – розрахунки за моделлю А. Матвійчука.

Наявний науково-технічний потенціал машинобудівної галузі відображається в структурі промислового виробництва й експорту, де поки переважає продукція з низьким рівнем перероблення. Базою для підвищення конкурентоздатності й збільшення експортного потенціалу держави повинні стати інноваційне техніко-технологічне відновлення виробництва, реалізація енергозбережних й інноваційних моделей розвитку економіки, нарощування випуску технологічної, наукомісткої продукції. Можливість одержання значного доходу від володіння новими технологіями та виключне право на об'єкт промислової власності є особливим видом конкурентних переваг в умовах ринкових відносин. Тому сьогодні набули актуальності питання підвищення ефективності керування у сфері інтелектуальної власності й прискорення інноваційних процесів на підприємствах машинобудівної галузі.

На більшості машинобудівних підприємств сьогодні наявна ситуація, коли їхня продукція має споживачів і надходить виторг, а технологія, за якою працює виробництво, не оприбуткована. Не викликає сумнівів: якщо щось не враховане, то виникає можливість використовувати це без згоди власника, при цьому знижується собівартість, переплачується податок на прибуток, не формуються відповідні фонди розвитку [173].

Результати порівняння трьох різних методик оцінювання фінансового стану машинобудівних підприємств показали наявність недоліків у кожній із них. Найбільше недоліків і викривлень у моделі Сайфуліна і Кадикова через показник рентабельності власного капіталу. Тому стосовно машинобудівних підприємств спростовано твердження Посохова [174] щодо доцільності використання цієї методики для українських підприємств. Виправити недолік можна шляхом включення до моделі нульового рівня п'ятого фактору для підприємств із від'ємним рівнем власного капі-

талу. У двох інших досліджуваних методиках показник рентабельності власного капіталу не використовується, проте у випадку значного перевищення нормативного значення одного з факторів загальний рівень критерію моделі витягується до нормативного, при чому всі інші фактори є критично низькими.

ВИСНОВКИ

Реформа бухгалтерського обліку та звітності в бюджетних установах неможлива без підготовки професійних кадрів у галузі бухгалтерського обліку та державних фінансів, розроблення системи звітності щодо виконання бюджетів на рівні ОТГ, районів та областей у світлі реформи децентралізації.

Враховуючі сучасні потреби розвитку підприємства, необхідно розширювати межі інформаційного забезпечення. А це у свою чергу вимагає у системі обліково-аналітичного забезпечення виокремлення таких складових: фінансової, управлінської, соціальної, економічної та обліково-аналітичної систем. Виокремлення таких систем обумовлено потребами окремих груп користувачів. Відповідно, цільова направленість обліково-аналітичних систем різна.

Облік і звітність суб'єктів приватного сектору економіки України здебільшого відповідає світовим тенденціям, що не стосується сектору державного управління. Велика кількість звітних документів у частині бюджетної звітності та звітності з виконання бюджетів не є зіставною внаслідок використання різних методів бухгалтерського обліку для визначення доходів і витрат, а в підсумку – фінансового результату.

В Україні будь-яке нормативне регулювання нефінансової інформації у звітах органів державного управління відсутнє, деякі суб'єкти державного управління складають такі звіти на власний розсуд та за власною ініціативою. Тобто існує потреба у нормативному врегулюванні питань форми нефінансової звітності та складу показників, задіяних у досягненні запланованих цілей розвитку. Органам державного управління слід ввести показники ефективності й оперативності надання послуг населенню до Приміток до фінансової звітності. А для об'єднаних територіальних

громад необхідно розробити форму нефінансової звітності та склад її показників. Це підвищить можливість порівняння ефективності діяльності суб'єктів державного управління.

Реформа бухгалтерського обліку та звітності у бюджетних установах неможлива без підготовки професійних кадрів в області бухгалтерського обліку і державних фінансів, розроблення системи звітності щодо виконання бюджетів на рівні об'єднаних територіальних громад, районів та областей у світі реформи децентралізації.

З метою інтеграції у світовий освітній і професійний простір доцільно вітчизняним ЗВО формувати освітні програми з урахуванням наявних міжнародних програм сертифікації, наприклад ACCA DipIFR (rus) для програм з обліку й оподаткування в частині дисципліни «Міжнародні стандарти фінансової звітності» (рівень – магістр). Програми сертифікації CIPA враховувати під час розроблення навчальних матеріалів з дисциплін «Фінансовий облік», «Управлінський облік» (рівень – бакалавр). Така відповідність підвищить ефективність випускників за програмою «Облік і оподаткування» на шляху працевлаштування (наприклад, МСФЗ використовуються у 160 юрисдикціях світу), забезпечить успішність складання екзамнів на отримання міжнародних сертифікацій.

Досягнення необхідного рівня безпеки певного суб'єкта господарювання залежить від ефективності прийняття суб'єктами безпеки кожного управлінського рішення. Основою розроблення, реалізації та контролю за виконанням управлінського рішення повинно бути інформаційне підґрунтя, яке формується обліково-аналітичним забезпеченням. Система обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства повинна об'єднувати через інформаційні потоки підсистеми обліку, аудиту й аналізу з метою найбільш повної характеристики фактичного рівня економічної безпеки, визначення причин зміни та можливих наслідків.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Лисачок А. Економічна безпека ОТГ: державно-управлінський аспект / Лисачок А. // Інноваційний розвиток і підвищення рівня спроможності об'єднаних територіальних громад : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Дніпро, 30 жовтня – 29 листопада 2019 р. / за заг. ред. І. А. Чикаренка. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. – С. 187–191. – Режим доступу: http://dridu.dp.ua/konf/konf_dridu/2019_11_29_materialy_mup.pdf
2. Бюджетний Кодекс України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-2456-17/ed20150920#Text>
3. Моделювання ефективної фінансової діяльності органів місцевого самоврядування ОТГ в умовах децентралізації. Консолідований підхід : посібник. – Режим доступу: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/libraryrecovery-andpeacebuilding/effective-financial-operations-for-local-governance-and-ATC-V.html>
4. Методологія стратегічного планування розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні. – Режим доступу: https://surdp.eu/uploads/files/SP_OTG_Methodology_UA.pdf.
5. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 № 157. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
6. Використання Due Diligence в обґрунтуванні передінвестиційних рішень у секторах національної економіки: колективна монографія / Балджи М. Д., Доброва Н. В., Карпов В. А. [та ін.] ; Одеський національний економічний університет. – Одеса : ПромАрт, 2018. – 335 с.
7. Назаренко І. М. «Дью Ділідженс»: сутність, призначення та послідовність проведення / Назаренко І. М. // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. – Економічні науки. – 2015. – Вип. 20. – С. 360–366.

8. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України № 2258-VIII від 21.12.2017. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text>

9. Финансовый аудит – Дью Дилидженс (Due Diligence). – Режим доступу: http://balans.ru/ru/directions/audit/due_diligence.html.

10. Консалтингова компанія «Desonn Partners». – Режим доступу: <http://www.desonn.com.ua/services/more/duediligence>

11. Акімова О. В. Переваги процедури дью-ділідженс при виявленні ризиків господарювання підприємств / Акімова О. В. // Innovative educational technologies: European experience and its application in training in economics and management: Scientific and pedagogic internship (January 10 – February 20, 2022. Riga, Latvia). – Riga, Latvia : Baltija Publishing, – С. 1–4.

12. Акімова О. В. Фінансовий моніторинг в системі державного фінансового контролю : теорія, методологія, практика : монографія / О. В. Акімова. – Краматорськ : ДДМА, 2017. – 310 с.

13. Акімова О. Особливості використання окремих інструментів при проведенні внутрішнього фінансового моніторингу / О. Акімова // Науковий Вісник ДДМА. – 2016. – № 1 (19 Е). – С. 137–143.

14. SWOT аналіз реалізації проєктів ДПП в інфраструктурі в Україні. – Режим доступу: <http://mtu.gov.ua/files/SWOT%20аналіз%20реалізації%20проєктів%20ДПП%20в%20інфраструктурі%20в%20Україні.pdf>

15. Про затвердження Методики виявлення ризиків здійснення державноприватного партнерства, їх оцінки та визначення форми управління ними : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2011 р. № 232 / Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>

16. Ісаншина Г. Ю. Бухгалтерський облік як основа інформаційного забезпечення підприємства / Г. Ю. Ісаншина // Науковий вісник. – № 2 (31). – 2011. – С. 30–33.

17. Ісаншина Г. Ю. Інноваційна діяльність як об'єкт бухгалтерського обліку / Г. Ю. Ісаншина // Вісник ДДМА. – Краматорськ : ДДМА. – 2013. – № 2(31) – С. 208–212.

18. Ісаншина Г. Ю. Інноваційна діяльність – особливості обліку в Україні, / Г. Ю. Ісаншина // Економіка і менеджмент – 2013: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку : зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф., 24–25 квіт. 2014 р. : у 6 т. – Дніпропетровськ : Біла К. О. – Т. 5 : Маркетингові технології, облік та аналіз в системі забезпечення інноваційного розвитку підприємств. – 2014. – С. 24–27. – ISBN 978-617-645-175-4.

19. Ісаншина Г. Ю. Удосконалення системи бухгалтерського обліку в Україні з урахуванням вимог законодавства Європейського Союзу / Г. Ю. Ісаншина // Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності : Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції 10–12 грудня 2015 р. – Кременчук, 2015 – С. 311–312. – ISSN: 2310-4503.

20. Ісаншина Г. Ю. Розвиток системи інформаційного забезпечення управління інноваційною діяльністю промислового підприємства / Г. Ю. Ісаншина // Науковий вісник ДДМА. – № 1 (19 Е). – 2016. – С. 194–199.

21. Ісаншина Г. Ю. Розвиток системи інформаційного забезпечення інноваційного розвитку суб'єктів господарювання / Г. Ю. Ісаншина // Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності : Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції 1–2 грудня 2016 р. – Кременчук, 2016 – С.234–235. – ISSN: 2310-4503.

22. Макаренко І. О. Інновації в обліку, звітності та аудиті в умовах цифровізації національної економіки : навч. посіб. для самостійного вивчення дисципліни «Інновації в обліку, звітності та аудиті» / І. О. Макаренко, А. О. Бойко – Суми : Сумський державний університет, 2021. – 400 с.

23. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. Дата оновлення: 18.09.2021. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

24. Accountants' Handbook, Volume 1: Financial Accounting and General Topics. D. R. Carmichael, O. Ray Whittington, Lynford Graham. – John Wiley & Sons, 4 черв. 2007 р. – 1104 с.

25. Хмелюк А. Удосконалення бухгалтерського обліку в бюджетній сфері : перспективні напрямки реформування / Хмелюк А., Донських Н. // Економічний аналіз. – 2020. – Том 30. № 3. – С. 205–211. – DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.03.205>

26. Про схвалення Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.06.2018 № 437-р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437-2018-%D1%80#Text>.

27. Ісаншина Г. Ю. Розвиток міжнародних стандартів бухгалтерського обліку у державному секторі та перспективи їх впровадження в Україні [Текст] / Г. Ю. Ісаншина // Молодий вчений. – 2019. – № 1. – С. 460–464. – <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-1-65-106>.

28. Податковий кодекс України : Закон від 02.12.2010 № 2755-VI, зі змінами та доповненнями. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> – Дата звернення: 28.05.2022.

29. Ткачук А. Місцеве самоврядування та децентралізація. Законодавство / Ткачук А. – К. : ІКЦ «Легальний статус», 2016. – 80 с.

30. Чечетова Н. Ф. Finansova Skladova Detsentralizatsii: Suchasnyi Stan ta Tendentsii Rozvytku / Чечетова Н. Ф., Чечетова-Терашвілі Т. М., Лелюк Н. Є. // World Science. – 2019. – № 5(45), Vol. 3. – DOI: [10.31435/rsglobal_ws/31052019/6521](https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/31052019/6521).

31. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=UpravlinniaDerzhavnimSektoromEkonomikiIs&pageNumber=1>

32. Handbook of International Public Sector Accounting Pronouncements. – 2017. – Edition. Published: Feb 22, 2018. – 2467 Pages. – ISBN 978-1-60815-339-8. – Режим доступу: <http://www.ifac.org/publications-resources/2017-handbook-international-public-sector-accounting-pronouncements>

33. Strategy and Work Plan 2019–2023 Delivering Global Standards. Inspiring Implementation. February 2019 by the International Federation of Accountants (IFAC). – Режим доступу: <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/IPSASB-Strategy-and-Work-Plan-2019-2023.pdf>

34. Методичні рекомендації зі складання звіту про управління. Затверджено Наказом Міністерства фінансів України 07.12.2018 № 982. – Режим доступу: <https://zakon.help/law/v0982201-18/>

35. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#top>

36. Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups. – Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AL%3A2014%3A330%3ATOC>

37. Цілі сталого розвитку в Україні. – Режим доступу: <http://sdg.org.ua/ua/pro-hlobalni-tsili>

38. The Sustainable Development Goals and the future of corporate reporting. – Режим доступу: https://integratedreporting.org/integratedreport2018/download/ex_pdf/The-Sustainable-Development-Goals-and-the-future-of-corporate-reporting-1.pdf

39. Висновки Рахункової палати про результати аналізу річного звіту про виконання закону України «Про державний бюджет України на 2020 рік». – Режим доступу: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2021/7-1_2021/Vysn_7-1_2021.pdf (дата звернення: 28.05.2022).

40. Ісаншина Г. Ю. Тенденції розвитку звітування суб'єктів господарювання та державного управління / Ісаншина Г. Ю. // Економіка України. – 2021. – № 1. – С. 54–68. – [фахове видання] (1,0 друк. арк.). – Режим доступу : http://economyukr.org.ua/?page_id=723&lang=uk&aid=442 <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.01.054>.

41. Про діяльність Державної аудиторської служби України : публічний звіт за 2020 рік. – Режим доступу: https://dasu.gov.ua/attachments/60567d79-9784-4c4f-8d5c-abb9af46d467_%D0%9F%D0%A3%D0%91%D0%9B%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%99%20%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2_2020_.pdf – Дата звернення: 28.05.2022.

42. Розпорядження про схвалення Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/911-2007-%D1%80> – Дата звернення: 25.10.2021.

43. Хан Є. Академічна мобільність як один з пріоритетних напрямків у процесі формування спільного європейського освітнього простору: український досвід співпраці / Хан Є. // Європейські історичні студії. – 2017. – № 8. – С. 53–73.

44. Грищук Ю. В. Міжнародна академічна мобільність в Україні: проблеми та перспективи / Грищук Ю. В. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/33686818.pdf> – Дата звернення: 25.10.2021.

45. Крута Л. Професійні сертифікації – крок до зірок: обираємо правильний напрям / Крута Л. // Практика МСФЗ. – 2019. – № 5. – С. 55–64.

46. ACCA Financial Reporting (FR) Lectures – Режим доступу: <https://opentuition.com/acca/fr/acca-financial-reporting-fr-lectures/> – Last accessed: 25.10.2021.

47. Institute of Chartered Accountants in England and Wales – Інститут дипломованих бухгалтерів в Англії та Уельсі. – Режим доступу: <https://www.icaew.com/>

48. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.

49. Кравчук О. Я. Діагностика та механізм забезпечення корпоративної безпеки підприємства: монографія / О. Я. Кравчук, П. Я. Кравчук. – Луцьк : Надстир'я, 2008. – 256 с.

50. Управління фінансово-економічною безпекою : навч. посібник / О. А. Кириченко, П. Я. Пригунов, Л. В. Гнилицька та ін. – К. : Дорадо – Друк, 2010. – 480 с.

51. Єпіфанов А. О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : монографія / А. О. Єпіфанов, О. Л. Пластун, В. С. Домбровський. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295 с.

52. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія / О. М. Ляшенко. – Луганськ : СЛУ ім. В. Даля, 2011. – 400 с.

53. Франчук В. І. Особливості організації системи економічної безпеки вітчизняних акціонерних товариств в умовах трансформаційної економіки : монографія / В. І. Франчук. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. – 440 с.

54. Шваб Л. І. Економіка підприємства : навч. посібник / Л. І. Шваб. – К. : Каравела, 2007. – 584 с.

55. Бендиков М. А. Экономическая безопасность промышленного предприятия (организационно-методический аспект) / М. А. Бенедиктов // Консультант директора. – 2010. – № 2. – С. 7–13.

56. Ковалёв Д. Экономическая безопасность предприятия / Д. Ковалёв, Т. Сухорукова // Экономика Украины. – 2004. – № 10. – С. 48–52.

57. Фоміна М. В. Проблеми економічно безпечного розвитку підприємств: теорія і практика : монографія / М. В. Фоміна. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. – 140 с.

58. Шевелев А. Е. Риски в бухгалтерском учете : учеб. пособие / А. Е. Шевелев, Е. В. Шевелева. – [2-е изд.]. – М. : КНОРУС, 2011. – 304 с.

59. Шлыков В. В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия / В. В. Шлыков. – СПб: Алтея, 1999. – 315 с.

60. Белоусова І. А. Управлінський облік – інформаційна складова системи економічної безпеки підприємства : монографія / І. А. Белоусова. – К. : Дорадо-Друк, 2010. – 432 с.

61. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності: економіко-правовий аспект : навч. посібник / М. І. Камлик. – К. : Атіка, 2005. – 432 с.

62. Іванілов О. С. Економіка підприємства : підручник / О. С. Іванілов. – К. : Центр навчальної літератури, 2009. – 728 с.

63. Дикий А. П. Організація бухгалтерського обліку як інструмент забезпечення економічної безпеки підприємства : автореф. дис. / А. П. Дикий. – Житомир : ЖДТУ, 2009. – 21 с.

64. Соколов Я. В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней / Соколов Я. В. – Аудит ЮНИТИ, 1996. – 638 с.

65. Безродна Т. М. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємством: визначення сутності поняття [Електронний ресурс] / Т. М. Безродна // Вісн. Східноукраїнського нац. ун-ту ім. В. Даля. – 2008. –

№ 10 (128). – Ч. 2. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal-Soc_Gum/VSUNU/2008_10_2/bezrodna.pdf

66. Вольська В. В. Методичні підходи до обліково-аналітичного забезпечення та аудиту управлінської діяльності аграрних підприємств / В. В. Вольська // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2012. – № 3 (24). – С. 83–88.

67. Юзва Р. П. Обліково-аналітичне забезпечення управління діяльністю підприємств спиртової промисловості : автореф. дис. / Р.П. Юзва ; Тернопільський національний економічний університет. – 2011. – 20 с.

68. Камінська Т. Г. Обліково-аналітичний процес: його зміст стадії / Т. Г. Камінська // Наук. вісн. НАУ. – 2002. – Вип. 50. – С. 313–318.

69. Теорія бухгалтерського обліку : моногр. / Л. В. Нападовська, М. Добія, Ш. Сандер, Р. Матезич та ін. ; за заг. ред. Л. В. Нападовської. – К. : КНТУ, 2008. – 735 с.

70. Гудзинський О. Д. Теоретичні аспекти формування обліково-аналітичного механізму менеджменту / О. Д. Гудзинський, Г. Г. Кірейцев, Т. М. Пахомова // Облік і фінанси АПК. – 2008. – № 3. – С. 89–93.

71. Тітаренко Г. Б. Методичні підходи для побудови обліково-аналітичної системи з використанням експертних оцінок / Г. Б. Тітаренко, М. Д. Корінько // Облік і фінанси АПК. – 2010. – № 4. – С. 66–69.

72. Гуцайлюк З. Деякі питання реформування системи бухгалтерського обліку: концепція та реалізація / З. Гуцайлюк // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 10. – С. 11–17.

73. Штангрет А. М. Обліково-аналітичне забезпечення процесу гарантування економічної безпеки підприємства / А. М. Штангрет // Наук. зап. (Укр. акад. друкарства). – 2013. – № 2. – С. 58–63.

74. Мулик Я. І. Обліково-аналітичне забезпечення фінансової безпеки підприємств : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.09. – Вінниця, 2015. – 21 с.

75. Гнилицька Л. В. Обліково-аналітичне забезпечення функціонування системи економічної безпеки суб'єктів господарювання як об'єкт наукових досліджень / Л. В. Гнилицька // Управління проектами та розвиток виробництва : зб. наук. пр. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В.Даля, 2011. – № 1(37). – С. 142–150.

76. Голячук Н. В. Обліково-аналітичне забезпечення як важлива складова управління підприємством / Н. В. Голячук // Економічний аналіз : зб. наук. пр. Тернопільського нац. економ. ун-ту. – 2010. – Вип. 6. – С. 408–410.

77. Худолій Л. М. Складові економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності / Л. М. Худолій // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php>

78. Sacer I. M. Information Technology and Accounting Information Systems' Quality in Croatian Middle and Large Companies / Ivana Mamie Sader, Ana Oluic // Journal of information and organizational sciences. – 2013. – Vol. 37. – No. 2. – P. 117–126.

79. Hellstrom K. Financial Accounting Quality in a European Transition Economy. The Case of the Czech Republic : Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy, Ph.D / Katerina Hellstrom. – Stockholm School of Economics, 2009. – 393 p.

80. Aboody D. Earnings Quality, Insider Trading, and Cost of Capital / D. Aboody, J. Hughes, J. Liu // Journal of Accounting Research. – 2005. – Vol. 43. – No. 5. – P. 651–673.

81. Alves S. Ownership Structure and Earnings Management: Evidence from Portugal / Sandra Alves // Australasian Accounting, Business and Finance Journal. – 2012. – Volume 6. – No. 1. – P. 57–73.

82. Iselin E. R. Accounting information and the quality of financial managerial decisions / Errol R. Iselin // Journal of Information Science. – 1996. – Vol. 22. – P. 147–153.

83. Ball R. Infrastructure Requirements for an Economically Efficient System of Public Financial Reporting and Disclosure / Ray Ball // *Brookings-Wharton Papers on Financial Services*. – 2001. – P. 127–169.

84. The relationship between accounting information quality with discretionary accruals and stability of earnings / [S. K. Mezerji, M. R. Abbaszadeh, M. H. V. Nowghabi, M. J. Nooghabi] // *Interdisciplinary journal of contemporary research in business*. – 2013. – Vol 5. – No 7. – P. 105–112.

85. Statement of Financial Accounting Concepts No. 8 “Conceptual Framework for Financial Reporting”. – Financial Accounting Standards Board of the Financial Accounting Foundation, 2010. – 32 p.

86. Wang R. Y. Beyond accuracy: what data quality means to data consumers / R. Y. Wang, M. D. Strong // *Journal of management information systems*. – 1996. – Vol. 12. – № 4. – P. 5–34.

87. Фінансово-економічна безпека: теоретико-правові аспекти. : навч. посіб. / кол. авт. Резворович К. Р., Юнін О. С., Круглова О. О. та ін. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019. – 195 с.

88. Соломіна Г. В. Забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємництва : навчальний посібник / Соломіна Г. В. – Дніпро : ДДУВС, 2018. – 234 с.

89. Белялов Т. Е. Фінансово-економічна безпека підприємства та напрями її підвищення / Белялов Т. Е., Корінь І. В. // *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. – 2017. – Випуск 2 (07). – С. 235–238.

90. Мельник Л. М. Фінансова рівновага як складова системи фінансово-економічної безпеки підприємств / Мельник Л. М. // *Вісник НУВГП. Серія «Економічні науки»*. – 2017. – Випуск 2(78). – С. 22–29.

91. Меліхова Т. О. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства як основний складник економічної безпеки: узагальнення наявних методичних підходів та критичний аналіз / Меліхова Т. О. // *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. – Випуск № 1(63). – С. 87–91.

92. Кошельок Г. В. Методичні підходи до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства / Кошельок Г. В. // Фінансово-кредитна система: вектор розвитку : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 26 квітня 2017 р.). – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2017. – 284 с.

93. Петряєва З. Ф. Забезпечення фінансово-економічної безпеки стратегічного розвитку підприємства / Петряєва З. Ф. // Молодий вчений. – 2019. – № 10 (74). – С. 319–325. – DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-10-74-72>

94. Смірная С. М. Формування стратегії фінансово-економічної безпеки підприємства / Смірная С. М. // Modern Economics. – 2018. – Вип. 8 (2018). – С. 190–198.

95. Смірная С. М. Метод випереджувального управління фінансово-економічною безпекою підприємства / Смірная С. М. // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2019. – Випуск 3 (20). – С. 343–347.

96. Бондарчук Н. В. Фінансово-економічна безпека як запорука розвитку сталого підприємства / Бондарчук Н. В., Педько А. С. // Молодий вчений. – 2018. – № 10(1). – С. 296–299.

97. Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайств 2021 року: результати опитування українських організацій. – Режим доступу: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/pwc-gecs-2018-ukr.pdf> – Дата звернення 03.04.2022.

98. Дехтяр Н. А. Фінансово-економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення / Дехтяр Н. А., Дейнека О. В. // Стратегії економічного розвитку: держава, регіон, підприємство : колективна монографія : у 2-х т. / за заг. ред. К. С. Шапошникова. – Херсон, 2015. – Т. 2. – С. 1–17.

99. Гнилицька Л. В. Основи економічної безпеки підприємства / Гнилицька Л. В. // Бухгалтерський облік і аудит. – 2013. – №7. – С. 41–48.

100. Соломіна Г. В. Забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємництва : навчальний посібник / Соломіна Г. В. – Дніпро, 2018. – 234 с.
101. Орлик О. В. Механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємства та його основні складові / Орлик О. В. // Фінансово-економічна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2015. – Вип. 2. – С. 222–232.
102. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві / Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. – Київ, 2004. – 480 с.
103. Губарик О. М. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства в умовах кризи / Губарик О. М., Перехрест І. К. // Молодий вчений. – 2017. – № 1(41). – С. 572–575.
104. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія / Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В. – Львів, 2012. – 386 с.
105. Дубинська О. С. Визначення рівня фінансово-економічної безпеки на підставі аналізу фінансової звітності підприємства / Дубинська О. С. // Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. – Вид-во Херсонського державного аграрно-економічного університету. – 2021. – Випуск 5. – С. 112–123.
106. Попова Л. В. Основні теоретичні аспекти побудови обліково-аналітичної системи / Попова Л. В., Маслов Б. Г., Маслова І. А. // Фінансовий менеджмент. – 2003. – № 5. – С. 41–45.
107. Бланк І. А. Управління фінансовою безпекою підприємства / Бланк І. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2004. – 784 с.
108. Тичиніна Н. А. Теоретичне обґрунтування змісту обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку підприємства / Тичиніна Н. А. // Вісник ОДУ. – 2009. – № 2. – С. 102–107.

109. Білоусова І. А. Управлінський облік – інформаційна складова системи економічної безпеки підприємства : монографія / Білоусова І. А. – К. : Дорадо-Друк, 2010. – 432 с.

110. Голов С. Ф. Управлінський облік : підручник / Голов С. Ф. – К. : Лібра, 2013. – 704 с.

111. Добровський В. М. Управлінський облік : навч. посіб. / Добровський В. М., Гнилицька Л. В., Кортикова Р. С. – К. : КНЕУ, 2005. – 278 с.

112. Пушкар М. С. Креативний облік (створення інформації для менеджерів) / Пушкар М. С. – Тернопіль : Карт-бланш, 2006. – 334 с.

113. Малюга Н. М. Проблеми викладання теорії бухгалтерського обліку / Малюга Н. М. // Регіональні перспективи. – 2003. – № 2–3. – С. 215–218.

114. Крупка Я. Економічна безпека підприємства та її реалізація через систему облікових принципів / Крупка Я. // Облік як інформаційна система для економічної безпеки підприємств в конкурентному середовищі : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – С.57–60.

115. Євдокімов В. В. Особливості організації бухгалтерського обліку при забезпеченні економічної безпеки підприємства / Євдокімов В. В., Дикий А. П. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць Української академії банківської справи НБУ. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – Вип. 24. – С 255–264.

116. Сімаков К. І. Впровадження систем автоматизації бухгалтерського обліку / Сімаков К. І., Сімакова О. К. // Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference «Scientific Goals and Purposes in XXI Century» (January 19–20, 2022). – Seattle, USA: ProQuest LLC, 2022. – 915 p. – DOI 10.51582/interconf.19-20.01.2022.013

117. Engineering of business processes in accounting support of cash management / Zamula I., Prodanchuk M., Kovalchuk T., Myhalkiv A., & Simakov K. // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific – E-Journal*. – 2020. – № 6(3). – P. 135–148. – DOI: 10.51599/are.2020.06.03.08.

118. Чумаченко М. Свобода підприємництва та безпека економічної діяльності бізнесу / Чумаченко М., Пушкар М. // *Облік як інформаційна система для економічної безпеки підприємств в конкурентному середовищі : матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – С. 11–14.

119. Новіков А. О. Взаємозв'язок понять ризику, небезпеки і загрози у контексті забезпечення фінансово-економічної безпеки / Новіков А. О. // *International scientific journal*. – 2015. – № 8. – С. 136–138.

120. Мельник С. І. Управління фінансовою безпекою підприємств: теорія, методологія, практика : монографія / С. І. Мельник. – Львів : Растр-7, 2020. – 384 с.

121. Воробйов Ю. М. Фінансова безпека будівельних підприємств : монографія / Ю. М. Воробйов, О. І. Воробйова, Блажевич О. Г. – Сімферополь : Аріал, 2013. – 180 с.

122. Гончаров В. Н. Організація управління економічним потенціалом промислових підприємств : монографія / В. Н. Гончаров, М. В. Савченко, Д. В. Солоха. – Донецьк : СПД В. С. Купріянов, 2008. – 202 с.

123. Романькова О. М. Організація обліку й контролю на підприємствах і в бюджетних установах : навч. посіб. / О. М. Романькова. – Краматорськ : ДДМА, 2020. – 240 с.

124. Іванілов О. С. Економіка підприємства : підручник / О. С. Іванілов. – Київ : Центр навчальної літератури, 2009. – 728 с.

125. Василенко В. О. Антикризове управління підприємством: навч. посіб. / Василенко В. О. – Київ : ЦУЛ, 2003. – 197 с.

126. Кузенко Т. Б. Планування економічної безпеки підприємства в умовах ринкової економіки : автореф. дис. канд. екон наук : 08.06.01 / Т. Б. Кузенко. – Київ, 2004. – 18 с.

127. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства : підруч. – Вид. 2-ге, перероб та доп. / С. Ф. Покропивний. – Київ : КНЕУ, 2000. – 528 с.

128. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – Київ : Лібра, 2003. – 280 с.

129. Романькова О. М. Аналіз динаміки сучасного стану державного бюджету та безпека бюджетної системи України / О. М. Романькова // Міжнародна науково-практична конференція [«Економічна безпека держави в контексті національних інтересів»]. – Харків : ХНУВ. – 2021. – С. 138–142. – Режим доступу: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10473/Ekonomichna%20bezpeka%20derzhavy_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

130. Загорельська Т. Ю. До проблеми формування системи управління фінансовою безпекою на підприємстві / Загорельська Т. Ю. // Вісник ДНУ. Сер. В: Економіка і право. – 2009. – Вип. 2. – С. 243–247.

131. Петренко Л. М. Моделювання процесів управління фінансовою безпекою підприємства : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.11 / Л. М. Петренко. – Київ, 2010. – 20 с.

132. Кім Ю. Г. Управління системою фінансової безпеки підприємства : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.03 / Ю. Г. Кім. – Київ, 2009. – 21 с.

133. Фролов С. М. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів : навч. посіб. / С. М. Фролов. – Суми : ДВНЗ УАБС НБУ, 2015. – 286 с.

134. Картузов Є. П. Визначення фінансової безпеки підприємства: поняття, зміст, значення і функціональні аспекти / Картузов Є. П. // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 8. – С. 172–181.
135. Кузенко Т. Б. Управління фінансовою безпекою на підприємстві / Т. Б. Кузенко, В. В. Прохорова, Н. В. Сабліна // Бізнес Інформ. – 2007. – № 12 (1). – С. 27–29.
136. Марченко О. М. Управління фінансовою безпекою агропромислового виробництва в умовах трансформації економіки України : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.03 / О. М. Марченко. – Львів, 2008. – 25 с.
137. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навч. посіб. / М. І. Камлик. К. : Атіка, 2014. – 432 с.
138. Васильців Т. Г. Економіка підприємства: теорія і пратикум : навч. посіб. / Т. Г. Васильців, В. І. Блонська, С. С. Гринкевич. – Львів : Магнолія 2006, 2011. – 688 с.
139. Іванюта Т. М. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. / Т. М. Іванюта, А. О. Заїчковський. – К. : Центр навчальної літератури, 2012. – 256 с.
140. Захаров О. І. Організація та управління економічною безпекою суб'єктів господарської діяльності : навч. посібник / О. І. Захаров, П. Я. Пригунов. – К. : КНТ, 2013. – 257 с.
141. Воробйов Ю. М. Фінансовий механізм у системі управління підприємством / Воробйов Ю. М. // Вісник КНУ. Серія «Економіка». – 2004. – Вип. 71. – С. 5–9.
142. Про бюро : Матеріали офіційного сайту Національного антикорупційного бюро України. – Режим доступу: <http://nabu.gov.ua>.
143. Управління економічною безпекою підприємств як складова регулювання фінансової безпеки України : колективна монографія / за ред. О. В. Черевка. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2019. – 236 с.

144. Плєскач В. Л. Методологічні засади державного регулювання фінансово-економічного розвитку / Плєскач В. Л., Кулик А. В. // Фінанси України. 2009. – № 10. – С. 27.

145. Бородіна О. О. Оцінка економічної безпеки підприємства / Бородіна О. О. // Економіка: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць: 2003. – Т. 1. – Вип. 183. – С. 33–41.

146. Зачосова Н. В. Напрями забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарської діяльності / Зачосова Н. В., Биби́к А. М. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2017. – С. 25–28.

147. Шликов В. В. Економічна безпека підприємства / Шликов В. В. // РИЗИК. 1997. – № 6. – С. 61–63.

148. Ліпкан В. А. Безпекознавство : навч. посіб. / В. А. Ліпкан. – К. : Європ. ун-т, 2003. – 208 с.

149. Орлик О. В. Фінансово-економічна безпека підприємства та підходи до її забезпечення [Електронний ресурс] / О. В. Орлик // Інформаційна та економічна безпека : матеріали міжнародної наук.-практ. інтернет-конференції. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Х. : ХІБС УБС НБУ. – 2014.

150. Мойсеєнко І. П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства : навч. посіб. / Мойсеєнко І. П., О. М. Марченко. – Львів : ЛьвДУВС, 2011. – 380 с.

151. Акулова Ю. О. Аналіз діяльності машинобудівних підприємств України / Ю. О. Акулова // Молодий вчений. – 2014. – № 4(07)(1). – С. 38–40.

152. Василенко Д. В. Підвищення ефективності діяльності підприємств машинобудування / Д. В. Василенко // Наукові праці КНТУ України. – 2012. – № 22. – С. 43–50.

153. Карачина Н. П. Машинобудування України: сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку за умов економічної кризи / Н. П. Карачина // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – № 647. – С. 64–70.

154. Кривоконь М. О. Машинобудування України: стан, динаміка та перспективи розвитку з використанням ефективних концепцій антикризового управління. / М. О. Кривоконь // Інтелект ХХІ ст. – 2016. – № 5. – С. 182–186.

155. Кузьменко О. В. Стан, тенденції та перспективи розвитку сфери машинобудування / О. В. Кузьменко // Економіка підприємства: теорія та практика : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. – КНЕУ, 2012. – С. 147–150.

156. Мандзіновська Х. О. Комплексний підхід до аналізу та оцінки фінансово-економічної діяльності підприємств машинобудування / Х. О. Мандзіновська // Бізнес Інформ. – 2015. – № 2. – С. 156–161.

157. Марчеко В. М. Оцінювання інтенсифікації діяльності підприємств машинобудування: прикладний аспект / В. М. Марчеко, Н. М. Покровська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2017. – Вип. 16., Ч. 2. – С. 15–20.

158. Маслак О. І. Сучасний стан ринку машинобудівної промисловості в полтавському регіоні / О. І. Маслак // Ефективна економіка. – 2011. – № 4. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=535> – Дата звернення: 18.02.2020.

159. Пігуль Н. Г. Сучасний стан та перспективи розвитку машинобудівного комплексу України / Н. Г. Пігуль, Є. І. Пігуль // Економіка та суспільство. – 2018. – № 15. – С. 444–449.

160. Салоїд С. В. Внутрішні передумови формування економічної безпеки підприємств машинобудування / С. В. Салоїд // Економічний віс-

ник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2018. – № 15. – С. 208–218.

161. Стадник В. В. Стан і чинники економічної динаміки підприємств машинобудування України / В. В. Стадник., О. В. Головчук, Ю. О. Головчук // Проблеми економіки. – 2017. – № 2. – С. 140–148.

162. Чорна Л. О. Дослідження факторів покращення прибутковості машинобудівного підприємства / Л. О. Чорна // Ефективна економіка. – 2014. – № 10. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3399> – Дата звернення: 18.03.2020.

163. Шлапак Д. В. Фінансові результати діяльності підприємства: сутність, порядок формування та відображення в обліку / Шлапак Д. В. // Х Всеукраїнська науково-практична конференція «Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України». – Одеса, 2016. – С. 85–88.

164. Шубна О. В. Сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку машинобудівного комплексу України. Зовнішньоекономічна діяльність у структурі доходів держави / О. В. Шубна, А. С. Лозгунова // Научный вестник ДГМА. – 2017. – № 3(24Е). – С. 153–158.

165. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

166. Савіцький А. В. Сучасний стан та динаміка виробництва продукції машинобудівних підприємств / А. В. Савіцький // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2019. – №3 (20). – Дніпро, 2019. – С. 320–326.

167. Буздиган М. О. Аналіз діяльності підприємств машинобудівної галузі України / М. О. Буздиган // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2019. – Випуск 25, частина 1. – С. 30–34.

168. Рекова Н. Ю. Сучасний фінансовий стан машинобудівних підприємств України / Н. Ю. Рекова, О. В. Волошина // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – 2016. – № 3(39). – С. 152–158.

169. Кузьминчук Н. В. Якісний аналіз реалізації організаційно-управлінського потенціалу та конкурентостійкості підприємств машинобудування / Н. В. Кузьминчук, Є. Л. Андрєєва // Бізнес Інформ. – 2014. – № 1. – С. 126–133.

170. Прокопенко О. Ю. Методи оцінки ризику банкрутства корпорації / О. Ю. Прокопенко. – НБУ ім. Вернадського, 2010. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vchdtu/2010_4/articles/Inform_tech/9_Prokopenko-1.pdf.

171. Рзаєва Т. Г. Порівняльна характеристика вітчизняної і зарубіжної методик визначення імовірності банкрутства підприємства / Т. Г. Рзаєва, І. В. Стасюк // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 4. – С. 89–93.

172. Розумович Н. Ф. Напрями фінансової стабілізації машинобудівних підприємств у забезпеченні конкурентних переваг / Н. Ф. Розумович // [Електронний ресурс] Ефективна економіка. – 2014. – № 8. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>

173. Гудима А. А., Єрьомкін Є. А. Інтелектуальна власність як основа інноваційної політики на підприємствах машинобудівній галузі / А. А. Гудима, Є. А. Єрьомкін // Науковий вісник ДДМА 2011. – № 1 (7Е). – С. 235–240.

174. Посохов І. М. Аналіз адекватності використання російських моделей оцінки ймовірності банкрутства для вітчизняних корпорацій / І. М. Посохов // Економіка, фінанси, право. – 2013. – №3. – С. 32–36.

**АКИМОВА Олена Володимирівна,
СИМАКОВ Костянтин Іванович,
ДУБИНСЬКА Олена Сергіївна,
РОМАНЬКОВА Оксана Миколаївна,
ГУДИМА Аліна Анатоліївна,
ІСАНШИНА Галина Юріївна,
ГОНТАРЕНКО Тетяна Олександрівна**

**ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ
ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ
СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

Монографія

Редагування, комп'ютерне верстання Я. О. Бершацька

85/2024. Формат 60 × 84/16. Ум. друк. арк. .
Обл.-вид. арк. . Тираж 300 пр. Зам. №14

Видавець і виготівник
Донбаська державна машинобудівна академія
84313, м. Краматорськ, вул. Академічна, 72.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК №1633 від 24.12.2003